

**İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRBE ZİYARETLERİ VE MANEVİ DESTEK İLİŞKİSİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: AZİZ MAHMUT HÜDAİ
TÜRBESİ ÖRNEĞİ**

NAİLE GÜL NARÇIN DEMİR

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. HASAN KAPLAN**

İSTANBUL, 2021

**İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRBE ZİYARETLERİ VE MANEVİ DESTEK İLİŞKİSİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: AZİZ MAHMUT HÜDAİ
TÜRBESİ ÖRNEĞİ**

NAİLE GÜL NARÇIN DEMİR

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. HASAN KAPLAN**

İSTANBUL, 2021

TEZ ONAY SAYFASI

Bu tez tarafımızca okunmuş olup kapsam ve nitelik açısından, din bilimleri alanında Yüksek Lisans Derecesini alabilmek için yeterli olduğuna karar verilmiştir.

Tez Jürisi Üyeleri

Unvan – Ad Soyad	Kanaati	İmza

Bu tezin İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından konulan tüm standartlara uygun şekilde yazıldığı teyit edilmiştir.

Teslim Tarihi

Mühür/İmza

AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, çalışmada özgün olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Naile Gül Narçın Demir

İmza:

X X X X

ÖZ

TÜRBE ZİYARETLERİ VE MANEVİ DESTEK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA: AZİZ MAHMUT HÜDAİ TÜRBE Sİ ÖRNEĞİ

Narçın Demir, Naile Gül

Din Bilimleri Yüksek Lisans Programı

Öğrenci Numarası: 187034027

Open Researcher and Contributor ID (ORC-ID): 0000-0001-9923-2976

Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası: 10373380

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Kaplan

Nisan 2021, 98 sayfa

İnsanlık yaşamın anlamını arama, bulma, koruma, bu anlamı yeniden hatırlama, değiştirme ve dönüştürme çabasıyla yaşar. Din, insanoğlu var olduğundan beri onun bu anlam arayışının bir parçası olarak onunla birlikte varlığını sürdürmüştür. İnsan yaşadığı yalnızlık, çaresizlik, korku, keder, hastalık, kayıp, musibet ve felâketler karşısında ona ümit, teselli ve güven verebilecek bir sığınak aramıştır. Kutsalla kurulan bağ insana acı ve üzüntüler karşısında dayanma gücü sağlamıştır. Türbeler insanların maddi manevi sıkıntılardan kurtulmak ve ibadet etmek için ziyaret ettiği kutsal mekanlardır. Türbeleri ziyaret amaçları göz önünde bulundurulduğunda, insanların hayatlarında önemli kırılma noktalarına denk düşen zamanlarda türbe ziyaretleri yaptıkları dikkat çekmektedir. Araştırmanın amacı, din psikolojisi bağlamında türbeleri ziyaret etmenin, ziyaret edenlere manevi destek yönüyle nasıl bir etkisinin olduğunu ve türbelerle manevi destek arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını anlamaktır. İstanbul'da Eyüp Sultan Türbesi'nden sonra en çok ziyaret edilen türbe olması nedeniyle Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi araştırma sahası olarak seçilmiştir. Türbeyi ziyaret eden 25 kişiyle mülakat yapılmıştır. Türbe ziyaretleri ve manevi destek ilişkisini ortaya koymaya yönelik bir çerçeve çizilmiştir. Elde edilen verilere dayalı olarak din psikolojisi açısından türbe ziyaretleri ve manevi destek arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik betimsel analiz yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Manevi Destek, Popüler Dindarlık, Türbe, Türbe Ziyareti.

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE SHRINE VISITS AND ITS RELATIONSHIP TO SPIRITUAL SUPPORT: THE SAMPLE OF AZIZ MAHMUT HÜDAİ TOMB

Narçın Demir, Naile Gül

MA in Religious Studies

Student ID: 187034027

Open Researcher and Contributor ID (ORCID): 0000-0001-9923-2976

National Thesis Center Reference Number: 10373380

Thesis Supervisor: Prof. Hasan Kaplan

April 2021, 98 pages

Humanity lives by seeking, finding, preserving, remembering, changing, and transforming the meaning of life. Religion has existed with humankind as part of the search for meaning ever since humans existed. In the face of loneliness, despair, fear, sorrow, illness, loss, misfortune, and disasters, humans sought a shelter that could give them hope, comfort, and assurance. The bond established with the sacred has given people the strength to endure in the face of pain and sorrow. Tombs are sacred places where people visit in order to get rid of material and spiritual troubles and to worship. Literature indicates that people make tomb visits when they are at a turning point in their lives. The aim of the study is to understand how visiting tombs in the context of the psychology of religion has an effect on the visitors in terms of spiritual support and whether there is a relationship between the tomb and spiritual support. Aziz Mahmud Hudai Tomb was chosen as the research area because it is the most visited tomb after Eyup Sultan Tomb in Istanbul. Interviews were conducted with 25 people who visited the tomb. In the interviews and observations, a framework was drawn to reveal the relationship between the tomb visits and spiritual support through the reason of the tomb visits, the meaning attributed to the tomb visits and the effect of the tomb visits on the participants. Based on the data obtained, analyses were made to reveal the relationship between tomb visits and spiritual support in terms of psychology of religion.

Keywords: Psychology of Religion, Spiritual Support, Popular Religiosity, Tomb, Tomb Visit.

TEŞEKKÜR

Bu araştırma için beni yönlendiren, karşılaştığım zorlukları bilgi ve tecrübesi ile aşmamda yardımcı olan değerli Danışman Hocam Prof. Dr. Hasan Kaplan'a teőkükürlerimi sunarım. Beni hayatım boyunca pusulasız bırakmayan, fikrine, ilmine hayat görüőüne, hayata bakıőına ömrümce hayran olduğum rahmetli babam Mehmet Akif Narçın'a, bana çok erken yaşta verdiği hayat tecrübeleri için anneme, tezimin her aşamasında beni yalnız bırakmayan eőim Mikail Demir'e, kız kardeşim Tuğba Narçın'a ve sevgili dostum Fatma Zehra Örnek'e sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

Adı Soyadı

Naile Gül NARÇIN DEMİR

İSTANBUL, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
BÖLÜM I GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Problemi	4
1.2. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	5
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	6
1.5. Araştırmanın Yöntemi.....	7
1.5.1. Mülakat	7
1.5.2. Gözlem	7
1.5.3. Çalışma Grubu	8
1.5.4. Veri toplama ve Değerlendirme Teknikleri	8
1.5.5. Görüşme Sürecindeki Avantajlar, Sınırlılıklar ve Etik Sorunlar	9
BÖLÜM II KAVRAMSAL ÇERÇEVE	11
2.1. Kutsal ve Kutsal Mekân Algısı	11
2.2. Ziyaret Fenomeni ve Türbe Ziyaretleri	13
2.3. Popüler Dindarlık	17
2.4. Manevi Destek	19
2.5. Orta Asya'dan Anadolu'ya Türklerin İnançları	25
BÖLÜM III AZİZ MAHMUT HÜDAYİ TÜRBESİ	29
3.1. Aziz Mahmut Hüdayi'nin Hayatı ve Eserleri.....	29
3.2. Türbenin Kısa Tarihi	31

BÖLÜM IV ARAŞTIRMA BULGULARI	32
4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Durumları ile İlgili Bulgular	32
4.2. Katılımcıların Aziz Mahmut Hüdai Türbesi'ni Ziyaret Etme Nedenleri	33
4.6. Türbe ve Dua İlişkisi	52
4.7. Türbe Ziyaretinde Yaşanan Deneyimler	58
4.8. Türbe ve Sosyal Destek İlişkisi	61
4.9. Türbe Ziyareti ve Manevi Destek Arasındaki İlişki	65
BÖLÜM V SONUÇ VE TARTIŞMA	79
REFERANSLAR	84
EKLER	94
EK A	94
EK B	95
EK C	97
ÖZGEÇMİŞ	98

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Sosyo-Demografik Bulgular.....	28
---	----

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanlık, tarih boyunca kendisine, çevresine ve evrene dair taşıdığı merak duygusuyla bazı sorular sormuştur. Kimi zaman astronomi, kimi zaman mitoloji, kimi zaman bilim, kimi zaman da din bu soruların muhatabı olmuştur. Din, insan hayatında önemli bir role sahiptir. Bu rolü, insanın kendisini, çevresini, evreni ve yaşadıklarını ve hayatı anlamlandırması gibi birçok yerde görmek mümkündür.

Zorluklar karşısında insan, bir açıklama bulmak ve bunları anlamlandırarak hayatını sürdürmek ister. İnsanlık anlam arama, bulma, koruma, yeniden hatırlama, değiştirme ve dönüştürme çabasıyla yaşar. Yani tüm bu sorular ve cevaplarla beraber din insanoğlu var olduğundan beri onun bu anlam arayışının bir parçası olarak onunla birlikte varlığını sürdürmüş, bireysel ve toplumsal olarak insanlığın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bununla beraber insanlık tarihinin değişimi, dönüşümü ve gelişimiyle birlikte dini olarak farklı düşünce ve inançlar ortaya çıkmıştır.

İnsanlık için yalnızlık, çaresizlik, korkular, kederler, hastalıklar, kayıplar, musibet ve felâketler karşısında ona ümit, teselli ve güven sağlayan en son sığınak din olmuştur (Tümer, 2013: 317). Başka bir tabirle kutsala sığınmak insana acı ve üzüntüler karşısında dayanma gücü sağlamış, bu sayede zorluklar daha katlanılabilir olmuştur.

Tarih boyunca inşa edilen birçok mekâna kutsallık atfedilmiştir. İslam dünyasında ve Türkiye’de bu mekanların en yaygın örneği türbelerdir. Türbelerde yatan kişiler manevi yönden güçlü kabul edilmekte ve türbeye özel inanç ve uygulamalar bulunmaktadır. Bu inanç ve uygulamalarda, kitabi dinden ziyade psiko-sosyal ihtiyaçlar, kültürel şartlar, yaşam biçimi, dini algılama biçimi gibi unsurlar etkili olmaktadır.

Türbe ziyareti Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar Türk topluluklarının yaşadığı tüm coğrafyalarda yaygın olan uygulamalardan biridir (Güleç, 2000). Türbeler Türkiye'nin her yerine yayılmış mekânlardır. Özkan (2009), türbelerle ilgili araştırmada katılımcıların %86'sının en az bir kere türbe ziyaretinde bulduklarını ortaya koymaktadır.

Popüler dindarlık, dinin, kültürel şartlar, yaşam biçimi ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik yorumlanmasıyla ortaya çıkan dindarlık formudur. Türbeler, popüler dindarlığın izdüşümlerinden biridir. Türbeler, türbe ziyaretleri ve bu ziyaretler esnasında gerçekleştirilen uygulamaların neler olduğu önemli olmakla beraber, insanların bu inanç ve uygulamaları neden gerçekleştirdiği de çok önemlidir. Köse ve Ayten (2010), türbelerin birey üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında bireylerin hastalık veya sıkıntılara çare bulmak, evlenmek, çocuk sahibi olmak, sınavlarda başarılı olmak, iş bulmak, aile geçimsizliğini düzeltmek, nazardan kurtulmak, şefaath dileme, bağışlanma vb. nedenlerle geldiklerini belirtmektedir. Araştırmacılar türbe ziyaretlerinin psikolojik etkisini edilen duanın umut vermesi, kutsal bir mekânda bulunmanın verdiği huzur ve türbeye gelen diğer insanların verdiği sosyal destek gibi konularla ilişkilendirerek çok boyutlu bir şekilde ele almaktadır. Türbe ziyaretlerinin bireyi günlük sorunlardan uzaklaştırıp rahatlatığı ortaya konmaktadır. Yeğin (2015) tarafından yapılan bir başka popüler dindarlık çalışmasında ziyaretçilerin % 26,7'sinin kendilerini sıkıntılı ve stresli hissettikleri zamanlarda türbe ziyareti yaptıkları görülmüştür. Ziyaret sırasında dua ettiğini ifade eden kişiler, katılımcıların %77,5'lik büyük bir kısmının oluşturmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası (%67,5) da bu türbede yapmış oldukları duaların kabul olacağına inanmaktadır. Subaşı (2018)'nin araştırmasına göre, kültürün ve dini inancın iyileşme sürecinde önemli bir etken olduğu ve türbelere yönelik tutumlar ile psikolojik belirtiler arasında anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erdoğan (2013), Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi etrafında şekillenen folklorik unsurları incelediği çalışmasında insanların dert ve sıkıntılarında kurtulmak için türbeyi sığınak olarak gördüklerini ifade etmiştir. Yılmaz (2012)'in çalışmasına göre, insanlar kültürün bir parçası olmasının yanı sıra günlük hayatta karşılaşılan sıkıntılardan kurtulmak ve gelecek ile ilgili beklentilerin karşılanması için de türbe ziyaretinde bulunmaktadır. Çelik (2013)'in çalışmasına göre türbe ziyaretlerinde kutsalla iletişime girerek rahatlama ve huzuru yakalama arzusu ziyaretlerin ortak noktası olarak görülmektedir.

Arslan (2004) popüler dindarlığın oluşumunda etkisi olan bilişsel, psikolojik ve sosyolojik faktörleri ele alan, popüler dindarlığı sosyolojik yönünü değerlendirdiği bir çalışma yapmıştır. Arslan'ın 2003 yılında popüler dindarlığın yaş, cinsiyet, meslek, tabaka, eğitim vb. değişkenlere göre nasıl değerlendirileceği ile ilgili popüler dindarlık ölçek çalışması da bulunmaktadır. Bu çalışmalarda da görüldüğü gibi türbe ziyaretlerinin işlevi, nedenleri, psiko-sosyal sebepleri, birey üzerindeki etkileri konuları birçok araştırmanın konusu olmuştur.

Türbeleri ziyaret etmenin, ziyaret edenlere manevi destek yönüyle nasıl bir etkisinin olduğunu ve türbelerle manevi destek arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını anlamak ise bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Kimya (2019)'nın çalışmasına göre insanların türbe ziyaretine gitmelerinin nedenlerinden biri kişilerin yaşamlarında karşılaştıkları birtakım sıkıntılardır. Bu çalışmaya göre sıkıntılar karşısında kişiler manevi gücüne sığındıkları kişilerin türbelerine gitmekte ve türbe ziyaretinin problemlerle dolu olan hayatlarını kolaylaştırdığı ortaya konulmaktadır. Elmacı (2017)'nin çalışmasına göre katılımcıların %80,3'ü türbelerin özellikle bir güçlük veya sıkıntıdan kurtulmak için ziyaret ettiğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların %82,9'u ise türbe ziyaretlerini gerçekleştirdiğinde huzurlu hissettikleri ifadeleriyle türbe ziyaretlerinin ruh haline olumlu etkisini ortaya koymuştur. Altan (2007)'in araştırmasına göre katılımcıların %47'si türbede dileklerinin kabul olduğunu ve %34'ü sıkıntılı ve stresli oldukları anlarda türbeyi ziyaret ettiklerini ifade etmektedir. Yılmaz (2009)'in araştırması türbe ziyaretlerinin rahatlatma, huzurlu hissettirme, ümit verme gibi psikolojik etkileri olduğu ortaya koymuştur. Ak (2012)'in çalışması türbelerin insanların manevi destek aldıkları yerler olduklarını ifade etmektedir. Türbe ziyaretlerinin psikolojik olarak iyileştirici boyutu ile ilgili çalışmaların gerekliliğini Canel-Çınarbaş (2015), çalışmalarında ifade etmişlerdir. Türbelerin iyileştirici boyutu ve psikolojik olarak etkilerinin incelendiği bu çalışmalar, manevi destek ve türbeler arasındaki ilişkinin araştırılmasının gerekliliği ve önemini göstermektedir.

Türbelerle ilgili çalışmalar incelendiğinde daha çok nicel yöntemlere ağırlık verildiği görülmüştür. Bu konuda yapılan çalışmalarda türbe ziyaretlerinin, ziyaretçinin, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir düzeyi incelenmiş ve bu incelemeler sonucunda türbe ziyaretine gelen insanların bu kategorilere göre dağılımları verildiği görülmüştür (Tuncer, 1996; Kimya, 2019). Konuya ilişkin literatürde incelenen bir diğer konu ise

türbe ziyaretlerindeki uygulamalar olmuştur. Bununla beraber yine karma yönteme yer verip nicel ve nitel araştırma yöntemleri beraber kullanılarak yaş, cinsiyet, gelir düzeyine göre türbe ziyaretlerinin dağılımının yanı sıra hem yapılan uygulamalar hem de türbede yatan zat hakkında bilgiler, türbeye gelme sıklığı, türbe ziyaretine ilişkin nedenlerin listelendiği çalışmalar da bulunmaktadır (Özkan, 2009 ve Altan, 2007) Tuncer (1996)'in çalışmasında yapılan gözlemler ve araştırmalar sonucu türbede bez çaput bağlamak vb. uygulamaların yapıldığı yönündeki hipotezin doğrulanmadığı, türbe ziyaretlerinde katılımcıların %57,26'sı Kur'an okuduğunu ifade edilmiştir. Buna göre araştırmacının da ifade ettiği gibi türbe ziyaretleriyle ilgili çalışmalarda daha gerçekçi ve tutarlı bilgi alınabilmesi için verilerin anket yöntemiyle değil mülakat yöntemiyle toplanması daha isabetli olabilir .

1.1. Araştırma Problemi

Bu çalışmanın temel problemi: Din psikolojisi açısından Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi'ne gelen ziyaretçilerin, türbe ziyaretinde bulunmasının nedenleriyle manevi destek arasında nasıl bir ilişki vardır? sorusu oluşturmaktadır.

Aşağıda yer alan araştırma soruları problemi ayrıntılandıran alt problemlerdir:

1. İnsanların türbeye gitmelerinin nedenleri nelerdir?
2. Türbe ziyaretleri, ziyaret edenler için nasıl bir anlam ifade etmektedir?
3. İnsanların türbe ziyaretine geldiklerinde oluşan manevi/dini, duygu ve düşünceleri nelerdir?
4. Türbe ziyaretleri insanların sıkıntılarıyla başa çıkmasını olumlu olumsuz nasıl etkiler?
5. Ziyaretçilerin türbe ziyareti sırasında tecrübe ettikleri duyguları nelerdir?
6. Orta Asya Türk toplumundan Türkiye'ye aktarılan kültürün Türkiye'deki insanların hastalığa dair açıklamaları ve çare arama davranışları üzerinde etkisi var mıdır?
7. Türbelerden yardım isteme davranışının eski Türk inancı ile bağlantısı var mıdır?

Türbe ziyaretleri hakkında çalışmanın alt problemlerinden biri olan türbe ziyaretlerinin nedenleri sorusu insanları bu ziyareti yapmaya yönlendiren motivasyonun ne olduğu

hakkında bilgi vermesi nedeniyle önemlidir. Türbede çare arama davranışının nedenlerinden biri de türbe ziyaretlerinin kültürel ve tarihi arka planı olabilir. Ziyaret nedeni kişinin bu ziyarete yüklediği anlama işaret edebilir. Bu sayede türbe ziyaretlerinin altında yatan motivasyon, anlam ve ziyaretin kişiye hissettirdikleri anlaşılabilir. Türbe ziyaretinin psikolojik olarak etkisi anlaşılabilirse bu ziyaretin kişilere manevi destek sağlayıp sağlamadığı da inceleme imkânı bulabilir.

1.2. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu araştırmanın konusu Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi ziyaretçilerinin ziyaret nedenlerini, türbe ziyareti nedeniyle içinde buldukları psikolojiyi araştırarak türbe ziyaretleri ile manevi destek arasındaki ilişkinin din psikolojisi açısından incelenmesidir.

Türbeleri ziyaret amaçları göz önünde bulundurulduğunda, insanların hayatlarında önemli kırılma noktalarına denk düşen zamanlarda türbe ziyaretleri yaptıkları dikkat çekicidir. İnsanların kutsal olana başvurma nedeni ve kutsalla arasındaki ilişkinin araştırılması din psikolojisinin çalışma alanıdır. Din psikolojisi, dini olanın psikolojik etkilerini ve birey üzerindeki yansımaları inceler. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, insanların türbe ziyaretinde bulunmalarının nedenleri ile manevi destek arasında bir ilişki olup olmadığını din psikolojisi bağlamında incelemektir.

Türbeler, türbe ziyaretlerinin nedenleri ve manevi destek arasındaki ilişki konusunda bir araştırmanın var olmaması literatürde bir boşluk olarak görülmüştür. Bu çalışma literatürdeki diğer araştırmalarda olduğu gibi yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, ziyaret sıklığı, ziyaret nedenleri konularını da kapsamaktadır. Buna ek olarak bu çalışmanın literatüre sağlayacağı katkı, bu ziyaretlerin, ziyaret edenlere manevi destek yönüyle nasıl bir etkisinin olduğunu anlamak ve ziyaretçilerin türbe ziyaretlerine yükledikleri anlamı araştırmasıdır. Bu çalışma ile türbe ziyaretlerinin nedenleri, ziyaretçilerin dini, duygu ve düşünceleri mülakat yöntemiyle derinlemesine incelenmeye çalışılacaktır. Bu çalışmada türbe ziyaretlerinin nedenleri, ziyaretin bireyi ruhsal yönden nasıl etkilediği ve manevi destekle ilişkisi ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu araştırma sonucunda elde edilen verilerin din psikolojisi alanında, manevi destek ve türbelerle ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bilimsel araştırmalar doğası gereği birtakım sınırlılıkları olan çalışmalardır. Mevcut araştırmanın sınırlılıklarından bir tanesi araştırmanın yapıldığı zaman dilimidir. Araştırma 2020 yılı Kasım ve Aralık ayı arasında yapılmıştır.

Bu alışma, Aziz Mahmut Hüdai Türbesi'ni ziyaret eden kişiler üzerinde gerçekleştirilmiş olup; mülakat sorularına verilen cevapların kişilerin kişisel deneyim ve değerlendirmeleri ile sınırlıdır.

Araştırma, Türkiye'de 2020 yılı Mart ayı itibarıyla tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgının başladığı zaman dilimine denk gelmiştir. Bu nedenle belli bir süreyle türbe ziyaretlerine kısıtlama getirilmesi, salgın korkusuyla türbeler ve tüm kamusal alanlarda kişi sayısının azalması, 65 yaş üzeri ve kronik hastalığı olan kişilerin sokağa belirli zamanlarda çıkabilmesi bu ziyaretlerde azalmayı ortaya çıkarmış ve bu durum katılımcı çeşitliğini etkilemiştir. Ayrıca türbenin bir tarikat şeyhine ait olması, türbeye gelen kişilerin bu tarikata bağlı kişiler olma ihtimalinin yükseltmiş ve bu da yine katılımcı çeşitliğini sınırlandırmıştır. Veri analizi gerçekleştirilirken tüm bu sınırlılıklar dikkate alınmıştır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Varsayım, test edilemeyen, doğruluğu ve geçerliliği kabul edilen ve araştırmaya ışık tutan genel ilkelerdir. Araştırma bu varsayımlar üzerine kurulduğu için doğrulukları tartışmasız kabul edilir (Aslantürk, 2001: 48). Bu araştırmanın varsayımları şunlardır:

- Türbeler insanlara manevi destek sağlamaktadır.
- İnanlar sıkıntılı zamanlarında türbeye daha fazla giderler.
- Türbeler insanların sıkıntılı günlerinde manevi destek aldıkları yerlerdir.
- İnanlar türbelerde ibadet ve dua ettiklerinde rahatlama hissetmektedirler.
- Mülakat sorularına verilen cevapların kişilerin kişisel deneyim ve değerlendirmeleri kapsamında doğru olduğu kabul edilmiştir.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma teorik ve pratik olarak iki bölümden oluşmaktadır. Teorik bölümün oluşturulmasında, literatür tarama, dijital ortam ve kütüphane ortamında bulunan eserlerden faydalanılmıştır. Araştırmanın pratik boyutu ise gözlem ve mülakat tekniklerinin uygulanması sonucu ortaya çıkmıştır.

1.5.1. Mülakat

Araştırmada kullanılan veri toplama tekniklerinden biri mülakattır. Mülakat, önceden hazırlanmış soruların belli bir yöntem dahilinde katılımcılara yönlendirilmesi ve alınan cevapların kaydedilmesiyle uygulanan bir yöntemdir. Üç çeşit mülakat türü vardır: Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış mülakat. Araştırmanın konusu, katılımcılar ve araştırılacak olgular çerçevesinde bu mülakat çeşitlerinden biri veya birkaçı birlikte kullanılmaktadır. Bu araştırmada yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış mülakat türleri beraber kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakatlarda, açık uçlu sorular katılımcılardan derinlemesine bilgiler vermesi amaçlanarak belli bir sistematik dahilinde yöneltilmektedir. Yapılandırılmamış mülakatlarda, katılımcılara araştırma konusu çerçevesinde sorulan sorularla, katılımcının, konuyla ilgili görüş ve düşüncelerini almak hedeflenir. Sorular belli bir tema çerçevesinde sorulur ancak verilen bilgiler sınırlandırılmaz (Böke, 2017: 291).

Türbenin bahçesinde katılımcılara türbe ziyaretlerinin nedeni, sıkıntılarla başa çıkma konusunda türbenin etkisi, türbede ve türbeden ayrıldıktan sonra hissettiği duygular sorularak yapılandırılmamış mülakatlar gerçekteştirilmiştir.

1.5.2. Gözlem

Beş duyu organı ve çeşitli araç gereçlerin yardımıyla derinlemesine anlaşılması için kullanılan bir teknik olan gözlem, araştırmacının araştırma sahasında bilimsel amaçlarla gerçekteştirdiği olgusal bir süreçtir. İki tür gözlem vardır: Sistematik gözlem ve katılımlı gözlem. Bu araştırmada katılımlı gözlem yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem katılımcıların doğal ortamında gözlenmesi şeklinde gerçekteşir (Creswell, 2013: 166).

1.5.3. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Aziz Mahmut Hüdai Türbesi'ni ziyaret eden ve tesadüfi yöntemle seçilen 12'si erkek 13'ü kadın 25 kişiden oluşmaktadır. Çalışma grubu seçilirken, konuyla ve olayla ilgili derinlemesine bilgi edinmek amaçlanmıştır.

1.5.4. Veri toplama ve Değerlendirme Teknikleri

Nitel verilerin analizinde veriler, toplandıktan sonra betimsel analiz ile temalara ayrılmıştır. Katılımcıların türbe ziyaretine neden geldikleri, duygu ve düşünceleri, şu an yapmakta oldukları ibadet, dua ve uygulamaları evde yapmakla türbede yapmak arasında nasıl bir fark olduğu ve sıkıntılarla başa çıkmada türbe ziyaretlerinin nasıl bir etkisinin olduğunun araştırılması hedeflenmiştir. Sorular bu hedefler çerçevesinde hazırlanmıştır. Bunun amacı, bir mekâna ve insana atfedilen kutsallığın, zorluklar ve sıkıntılar karşısında bir başa çıkma gücü veya psikolojik olarak manevi destek sağlayıp sağlamadığının türbe ziyaretleri ve manevi destek arasında bir ilişki olup olmadığının araştırılmasıdır. Mülakat formu (bkz. Ek B) 22 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Mülakat formunda yer alan sorulardan bazı örnekler şöyledir:

“Bugün buraya neden geldiniz?”

“Genellikle ne zaman ve hangi durumlarda türbe ziyaretleri yaparsınız?”

“Kendinizi türbede nasıl hissediyorsunuz?”

“Sizce türbede dua etmekle başka bir yerde dua etmek arasında nasıl bir fark var?”

“Eve döndüğünüzde bu ziyarette bulunmuş olmak size nasıl hissettiriyor?”

Bu ve benzeri açık uçlu sorularla katılımcıların ruh dünyasına girerek türbe ziyareti fenomeninin arkasındaki sübjektif motivasyon daha derinden anlaşılmasına çalışılmıştır. Mülakat formu geliştirilirken ilgili literatür, daha önce türbelerle ilgili yapılan nitel ve nicel çalışmalar incelenmiş, konuyla ilgili kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Görüşmeler, Aziz Mahmut Hüdai Türbesi'ni ziyaret eden kişilerle gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 20 dakika sürmüştür. Her görüşme öncesinde katılımcılardan, yaş, cinsiyet, medeni durum, meslek, türbe ziyaretine nereden geldiklerinin öğrenilmesi amacıyla *Sosyo-Demografik Bilgi Formu*'nu doldurmaları istenmiştir. Katılımcıların *Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu*'yla ses kaydı alınması konusunda rızaları alınmış ve kendilerini daha rahat ifade etmeleri için

bilgilerinin gizli kalacağı ifade edilmiştir. Araştırma türbede yapılan gözlemlerle zenginleştirilmiştir. Yapılan mülakatlar ve gözlemlerde türbe ziyaretlerinin nedeni, türbe ziyaretlerine yüklenen anlam ve türbe ziyaretlerinin katılımcılar üzerinde bıraktığı etki üzerinden türbe ziyaretleri ve manevi destek ilişkisini ortaya koymaya yönelik bir çerçeve çizilmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılarak yorumlanmıştır. Betimsel analiz, detaylı ayrıştırma gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılır. Araştırma katılımcılarının demografik özellikleri ile farklı niteliklerinin tasvir edilmesi, bir durumun genel özelliklerinin anlatılması, bir kişinin yaşam öyküsünün özetlenmesi gibi işlemler, betimsel analizdir (Baltacı, 2019). Verilerin analizi yapılırken katılımcıların konu ile ilgili dikkat çekici ifadelerinden alıntılar verilmiştir. Görüşme metinleri ve gözlem notları doğrudan alıntılarla verilmiştir. Probleme dair veriler temalandırılarak sunulmuştur.

1.5.5. Görüşme Sürecindeki Avantajlar, Sınırlılıklar ve Etik Sorunlar

Görüşme sürecinin bazı avantajları, sınırlılıkları ve etik sorunları vardır. Görüşme yapılırken sorular belli bir sıraya göre sorulmamış, görüşmenin seyrine göre yerleri değiştirilmiştir. Bu görüşmeye bir esneklik kazandırdığı için hem araştırmacı hem de katılımcıya avantaj sağlamıştır. Çünkü her katılımcıyla benzer bir görüşme yapılsa da her kişiye aynı sırlamada soruların sorulduğu bir mülakat yapılamamıştır. Katılımcının anlattıklarına göre soruların yerleri değiştirilmiş, bazı sorular sorulmamış yerine yeni sorular eklenmiştir. Katılımcının anlık tepkileri, ses tonu, jest ve mimikleri gözlemlenmiştir. Bu gözlemler çalışmaya katkı sağlamıştır. 4 katılımcı ses kaydının kapatılmasını görüşmenin o şekilde gerçekleştirilmesini istemiş, görüşme ses kayıt cihazı kapatıldıktan sonra gerçekleştirilmiştir.

Pandemi nedeniyle türbe ziyaretlerine gelen kişilerin sayıca az olması, ziyaretçilerin sosyal mesafeyi koruyarak türbeyi ziyaret etmeleri, salgın hastalıktan dolayı insanların birbirlerine yaklaşmak konusunda endişe taşımaları nedeniyle bazı kişiler görüşme yapmayı kabul etmemiştir. Bu sınırlılıklar nedeniyle görüşme gerçekleştirilemeyen, yalnızca gözlem yapılan günler olmuştur.

Bazı kişiler sırt çantası, not defteri ve kalemleri gördüğünde ödev yapıldığını zannetmiştir, “ben ödevden anlamam” diyerek görüşmeyi reddetmiştir. Bazıları ise “Hastalığı yeni geçirdim güvenli olmaz”, “Ben o kadar da bilgi sahibi değilim”, diyerek görüşmeyi reddetmiştir. Görüşmeyi reddeden kişilere ısrar edilmemiş, gönüllü olan kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara görüşmelerin gizli kalacağı ifade edilmiştir. Görüşme teklif edilen kişilerden 5’i türbeyle ilgili deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini manevi olaylar olarak gördükleri için paylaşmak istememişlerdir. Görüşmeler karşılıklı rıza çerçevesinde sona erdirilmiştir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kutsal ve Kutsal Mekân Algısı

Kutsal, sözlükte, Güçlü bir dini saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kudsi, mukaddes; tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kudsi; bozulması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titretilen; Tanrı'ya adanmış olan, tanrısal olan gibi anlamlara gelmektedir (Eren ve Gözaydın, 1988: 151).

Emile Durkheim'e göre dini inançlar, kutsalın doğasını, diğer kutsal şeylerle ya da din dışı şeylerle olan ilişkisini dile getiren tasavvurlardır. Kutsal şeyler, tanrılar ya da ruhlar diye isimlendirilen kişisel varlıklardan ibaret değildir. Bir kaya, bir ağaç, bir su kaynağı, küçük bir taş, bir ağaç parçası, bir ev hasılı herhangi bir şey kutsal olabilir Durkheim kutsalı yapısalcı ve işlevselci, temelde toplumsal bir olgu olarak ele almaktadır (2011: 60).

Rudolf Otto'ya göre kutsal ifadesinin mutlak iyiye, ahlaka uygunluğa, kusursuzluğa ve mükemmelliğe karşılık gelen bir sıfat olarak kullanılması hatalıdır. Tüm bunlara ek olarak ve tüm bunların öncesinde mistik ontoloji temelinde kutsalın bir tecrübe olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (2014: 35).

Micea Eliade, kutsalı dinî bir fenomen olarak ele almıştır. Eliade'a göre kutsalın tanımlanmasında ve sınırlandırılmasında dinin ifadelerini dikkate almak bir şarttır. Burada karşımıza kutsal kabul edilen birçok şey çıkmaktadır. Mitler, kutsal ve saygı duyulan nesnelere, tanrısal suret ve usuller, simgeler, kutsanmış kişi, hayvan ve bitkiler, kutsal yerler... Dünyanın farklı yerlerinde farklı şekillerde rastlayacağımız tüm bu kutsal tezahürlerinin kendine özel yapıları ve orijinallikleri vardır. Malenezya kozmogoni mitinden Sibiryaya Şamanının tören elbiseleri ve danslarına Avustralya

toteminden özel bir taşla ilgili inanç ve uygulamalara kadar çeşitli örnekler kutsalın tezahürü, kutsalın tecrübesinin birçok çeşididir (2005: 24).

Sezen'e göre üç türlü kutsaldan bahsedilir: 1. Tenzihi 2. Tecsimi 3. İtibari (izafi). Tenzihi kutsal tanrı, tecsimi kutsal, bitki, hayvan, insan, manzara vb. herhangi bir nesnenin kutsallığı ve üçüncüsü yani itibari kutsal da tarih, gelenek, din, toplum ve kültürün belirleyicisi olduğu şeylerdir. İtibari kutsala örnek olarak kadir gecesi, ramazan ayı ve bayrağın kutsallığı gibi örnekler verilebilir (2004: 154).

Kutsalın ne olduğu veya nelerin kutsal olduğu konusuna gelindiğinde, Güç'e göre bunu belirleyen iki temel unsur vardır: Kutsalın kendisi ve insan. Kutsalın belirlenmesinde insanın etkisi kabul edilmekle beraber, yegâne belirleyicinin insan olduğu söylenemez. Kutsalın kendisi semavi dinlerde asıl belirleyici unsur olarak kabul edilir. Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kuran'a bakıldığında kutsal yalnızca Allah'a aittir. Semavi dinlerde kutsal kelimesi manevi yönden kusursuzluğun ve mükemmelliğin karşılığıdır. İslam'da ise kutsallık yalnızca Allah'a aittir. Buna en güzel örnek, Allah dostu olarak kabul edilen kişiler için veli, evliya, vb. ifadeler kullanılması ve peygamberler dahil hiçbir insanın kutsal kabul edilmemesidir (1998: 343).

Kutsal ister toplumsal bir olgu ister mistik bir tecrübe veya dini bir fenomen olsun hem bireye hem de topluma dair psiko-sosyal bir gerçekliğe sahiptir. İnsan ve kutsal arasındaki ilişkinin psikolojik bir boyutu vardır. İnsan, değişimler ve olumsuzluklar karşısında yaşadıklarını anlamlandırma, kaybettiği kontrolü yeniden kazanma ve teselli bulma arayışına girmektedir (Ayten, 2012: 39). Değişim ve olumsuzluklar karşısında kutsal, insana korunmuş hissetme, güven ve psikolojik olarak rahatlama sağlamaktadır (Gider, 2009: 209). Örneğin kutsal bir yeri ziyaret, psikolojik olarak sıkıntı ve dertler karşısında yüce bir güce sığınma ve onunla bağ kurma isteğiyle gerçekleştirilebilir. İnsan kutsal kabul ettiği bir yerde bulunduğu rahatlamış hisseder. Köse ve Ayten'e göre kutsalla kurulan ilişki, insanın kaygı, umutsuzluk gibi duygularından arınmasını ve bu bağdan dolayı kendini daha yüce hissetmesini sağlar (2018: 57). Yüce güce sığınmak ve onunla bağ kurmak, tabiatüstü bir takım ilahi güç ve yetkilerle donanmış bulunduğu inanılan kutsalın etrafında şekillenir ve insan kutsala karşı sarsılmaz inanç, bağlılık ve takdis duygusu hisseder (Ocak, 2013: 51).

Örneğin kutsal mekanlar insanlar için sadece bir mekân değildir, psikolojik olarak manevi bir anlam ifade eder. Her coğrafyada örneklerine rastladığımız bu kutsal mekanların ortak özellikleri, aşkın güçle iletişim, kutsalı hissetme, gündelik olandan ayrılıp kutsal olana geçiştir. Farklı inanç ve ritüellerini gerçekleştirilmesiyle, aşkın olana yakınlık hissi veren tecrübeler yaşanır.

Güç'e göre bir mekânın kutsal olduğunu gösteren bazı işaretler vardır. Birincisi bir yerin kutsal olduğuna dair tanrısal bir işaretin bulunması, ikincisi bir yerin tanrıya tahsis edilmiş olması, üçüncüsü tanrının herhangi bir yerde görülmesi veya tecellisiyle kutsallaşma ve dördüncüsü bir mekânın insanlar tarafından kutsal kabul edilmesidir. Kabe'nin yerinin Hz. İbrahim'e Cebrail aracılığıyla bildirilmesi mekânın kutsallığının tanrı tarafından belirlenmesine, kutsal kabul edilen varlık adına inşa edilmiş mabetler mekanların tanrıya tahsis edilmiş olmasıyla kutsallığına, Tur Dağı, tanrının tecelli ettiği veya tanrının bir yerde görülmesine, Kudüs ve Medine gibi manevi olarak merkez kabul edilen yerler ve türbeler de bir yerin insanlar tarafından kutsal kabul edilmesine örnektir (1998: 349). Bir yerin insanlar tarafından kutsal mekân kabul edilmesi, insanların o yerle kurduğu psikolojik bağ ile ilgilidir. İnsanoğlu, ilişkide bulunduğu her şeyle psikolojik bir bağ kurar. Kutsal yerler, her ne kadar insanlar tarafından manevi gerçeklik olarak görülse de bir yerin kutsal olması için referansının dini olması gerekmez. İnsanın mekanla kurduğu ilişkinin referansı dini, kültürel veya psiko-sosyal ihtiyaçlar olabilir (Köse ve Aytan, 2018: 9). Dini, kültürel ve psiko-sosyal ihtiyaçlar bağlamında kutsal mekanla kurulan ilişkiye dair bu referanslar "ziyaret fenomeni ve türbe ziyaretleri" başlığı altında detaylı olarak açıklanmıştır.

2.2. Ziyaret Fenomeni ve Türbe Ziyaretleri

Ziyaret sözlükte, birini veya bir yeri görmeye gitmek anlamına gelmektedir. Ziyaret, dini olarak ibret almak için mezarları, sevap kazanmak için mübarek yerleri, akrabaları ve hastaları görmeye gitmek amacıyla gerçekleştirilir (Kandemir, 2013: 496).

Fenomenolojik açıdan bakıldığında ziyaret, kendilerine olağanüstü güç ve hallerin verildiğine inanılan eşyaların, kişilerin ve mekanların örneğin mezarların, türbelerin, yatırların farklı amaçlarla ziyaret edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Ziyaret olgusu, hakkında çeşitli efsanevi hikâye ve menkıbelerin anlatıldığı, şehitler, veliler, pirlar,

dedeler, su, taş, ağaç gibi farklı unsurları kapsamaktadır. Tarih boyunca çeşitli şekillerde uygulamalarına rastlanan ziyaret olgusunun tarihi eski Türk inançlarına kadar dayanmaktadır (Keskin, 2004: 90). Ziyaret fenomeni yapısal olarak incelendiğinde, kutsal olanla ilişki kurmak ve kutsal olanı yaşamak amacıyla yapılan uygulama, inanç ve ritüellerin bir bütünüdür. Kutsal olana tapınmaktan öte kutsal nesneyle ilişki kurmuş kişilerin, kutsalı tayin eden güçle ilişki kurduğunu düşünme psikolojisiyle ilgilidir (Atasagun, 2006: 35).

Hristiyanlık' ta azizler kültü, Afrika toplumlarında ata ruhlarına tapınma, Türk ve İslam kültürünün türbe ve yatırlar olarak sıralanabilecek olan ziyaret olgusuna dair örnekler, Amerika'da, Avustralya'nın ilkel kabilelerinde, Uzak Doğu ülkelerinde, Çin'de, Hindistan'da, Yunan ve Roma'da da çeşitli inanç ve uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı kültür ve medeniyetlerde inanç ve uygulamalar çeşitlilik gösterse de ziyaret fenomeni varlığını sürdürmektedir (Günay, Güngör, Taştan, Vahap, Sayım, 2001: 10).

Türk kültür tarihine bakıldığında Anadolu'dan Balkanlar'a geniş coğrafyalara yayılan evliya kültü ve türbeler önemli bir yer tutmaktadır. Evliyaların vefatıyla onlara verilen önemin ve değerinin bir göstergesi olarak türbeler ve etrafında şekillenen kültür, ziyaret fenomeninin en önemli göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Açıkgöz, 2004: 176). Kitabı dinden daha köklü ve yerleşmiş olan, tabiatüstü bir takım ilahi güç ve yetkilerle donanmış bulunduğu inanılan kutsal bir şahsiyetin mistik karizması etrafında şekillenen, sarsılmaz inanç, bağlılık ve takdis duygusu hissedilerek ziyaret edilen türbelerin evliya kültürüne dayanan bir geçmişi vardır (Ocak, 2013: 51).

Evliya kültü, ziyaret fenomeninin önemli tezahür biçimlerinden biridir. Ziyaret yerleri kutsalı temsil eden semboller olarak görülebilir. Ziyarete konu olan yerler çoğunlukla efsanevi, menkıbevi anlatıları bulunan yerler veya veli, eren, ermiş, evliya, zahit, sofu, alim gibi isimlerle anılan kişilerin türbe, yatır, kümbet gibi farklı isimlerle adlandırılan mezarlarıdır (Günay, 2003: 7). Ziyaret yerleri, kutsalı bizzat özünde barındırdığına inanılan birer *hiyerofani* yani kutsal gücün tezahürleridir (Eliade, 1991: 10). Ziyaret yerlerinin insanlar için önemi ve değerinin canlı kalması, sihri-mistik olağanüstü durumlara olan inançtır. Bu yerlerde bazı uygulamaların yapılmasıyla dua ve isteklerin gerçekleştirileceğine inanılır. Türbelerde yatan şahsiyetlerin manevi gücüne duyulan

inanç bu mekanları kutsallaştırıp ziyaret yerlerine dönüştürmektedir (Günay, Güngör, Taştan, Vahap, Sayım, 2001: 10). Türbe, yatır ve kümbetlerin kutsal olarak kabul edilmesi, evliya, eren ve velilerin Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rol oynayan kahramanlar olarak görülmesidir (Ocak, 2013: 134).

Galip Atasagun'a göre insanların türbeleri ziyaret etmesinin çeşitli amaçları vardır. Bu ziyaret amaçları iki başlık altında toplanmaktadır: Manevi maksatla ziyaret, maddi menfaati temin etmek için ziyaret. Manevi maksatla ziyaret, ibadet maksadıyla yapılan ziyaretlerdir. Manevi maksatla gelen kişiler, bir Fatıha üç ihlas okuyarak türbede yatan zata hediye eder, dua eder. Ziyaret yerinden ve türbeden hiçbir şey istemez Allah rızasını kazanmak için gelir. Maddi menfaati temin için gelen kişiler ise, türbeden bir şey istemez, Allah'a dua ederler. Fakat insanlar dua ve isteklerinin gerçekleşmesi için, çaput, bez bağlama, mum yakma, orada bulunan suyu içme gibi bazı uygulamalar gerçekleştirilir (2006: 51).¹

Ziyaret yerleri insanların sıkıntıları, hastalıklar, maddi, manevi istekleri için gittikleri sosyolojik ve psikolojik fonksiyonları olan yerlerdir. Öyle ki bu ziyaret yerleri arasında belli konularda özelleşmiş türbeler bile bulunmaktadır. Evlilik, çocuk sahibi olma, ev sahibi olma, hastalıklar, kısmet açma, bereket, doğal afetlerden korunma gibi nedenlerle ziyaret edilen türbeler bulunmaktadır. Evliyaların yaşadıkları süre boyunca ve öldükten sonra kerametleri olduğuna inanılmaktadır. Bu çerçevede bu manevi gücün yardımını alabilmek için adaklar adanır, bağışlar yapılır veya o türbede yerine getirilmesi makbul olan uygulama yerine getirilmektedir. Bu manevi güçleri kişiyi veya toplumu bir afetten kurtarma, çaresiz kimselerin yardımcısı olmak, mallara bereket vermek, çocuğu olmayan kişilere çocuk nasibi, hastalıkları iyileştirme ve benzeri olarak sıralanabilir (Boratav, 1994: 42). İnsanlar ziyaret yerlerini bir tapınma alanı olarak görmezler, ziyaret yerleri onlar için kutsalın tezahür ettiği veya kendilerini kutsala yakın hissettikleri yerlerdir (Eliade, 1991: 10). İnsanlar yalnızca kriz anları ve dönüm noktaları kabul edilen zamanlarda değil gündelik problemleri için de türbeleri

---

¹ Bkz. Atasagun, G. (2006), "Ziyaret Fenomeni", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.21 Bahar, s.51., Yılmaz, E. (2017), "Türbe Fenomeni Üzerine Psiko-sosyolojik Bir Araştırma", *Edebali İslamiyat Dergisi*, c.1, S.2, s.34. , Köse, A ve Ayten, A. (2018). *Popüler Dindarlık*, İstanbul: Timaş Yayınları,s.84., Köse, A ve Ayten, A. (2010). *Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*, İstanbul: Timaş Yayınları, s.79.

ziyaret etmektedir. Türbeleri ziyaret nedenlerine, tıbbi amaçlı fiziksel ve ruhsal hastalıklardan kurtulmak, kısırlığı gidermek, cinlenmiş kabul edilenleri bu halinden kurtarmak, geç yürüyen, geç konuşan çocukların düzelmesi, evlilikle ilgili sorunların çözülmesi, iş edinmek, memuriyet kazanmak, sınav kazanmak, askerden sağ dönmek, ev, araba ve arsaların kolay satılması, yağmurun yağması, dilekleri kabul olanların adaklarını yerine getirmek örnek olarak gösterilebilir (Keskin, 2004: 96). Ziyaret yerlerine özel zamanlarda gidildiğinde ve belli uygulamaların yerine getirildiğinde isteklerin daha çabuk gerçekleştiğine inanılmakta veya gerçekleşen isteklere teşekkür amacıyla bu zamanlarda ziyaretler yapılmakta, bazı uygulamalar yerine getirilmektedir. Cuma günleri, kandiller, Ramazan ayı gibi önemli gün ve geceler ziyaretlerin arttığı zaman dilimleridir. Uygulamalardan bazıları ise Kuran okumak, dua etmek, kurban kesmek, şeker dağıtmak, çaput, bez bağlamak, su içmek, mum yakmak, isteklerini duvarlara yazmak olarak sıralanabilir (Oymak, 1996: 297).

Ziyaret olgusuna ilişkin sosyolojik ve psikolojik fonksiyonlar bunlarla sınırlı değildir. Nitekim ziyaret yerleri, ait oldukları çevrelerdeki insanlar için kendileri ve coğrafyalarının manevi bekçileri olarak kabul edilmektedir. Ziyaret yerleri, ruhsal problemleri olan çaresiz insanlar için psikolojik rahatlama merkezleri olarak görülmektedir. Aynı zamanda türbeler, insanların birbirilerine ikramlarda bulunduğu, sohbet ettiği, dayanışma ve yardımlaşma ruhunun pekiştiği yerlerdir. Ziyaret yerleri, ziyaret esnasında insanların belli usul ve adaplara göre davranması toplumsal düzenin sağlanmasında da bir araç olarak da görülmektedir. Bunlara ek olarak türbelerin geleneklerin başka kuşaklara aktarılması ve devam ettirilmesi; inanç ve uygulamaların kaybolmaması gibi işlevleri de vardır (Keskin, 2004: 100).

Modernleşme süreciyle beraber toplumsal hayatta birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Kıyak'a göre sanayileşme, göç, bireyselleşme, kentleşme, nüfus artışı, aile yapısındaki değişimler vb. sonucu sosyal ve psikolojik bunalımlar ortaya çıkmıştır. Dünyada yenilikler, yeni gelişmeler ve değişiklikler meydana gelse de ziyaret fenomeni öneminden bir şey kaybetmemiş gibi görünmektedir. Ziyaret olgusu, toplumsal alanda kriz anlarında veya gündelik hayatla ilgili problemler için başvuru yerleri olarak varlığını sürdürmüştür. Günümüzde, sanayileşme, modernleşme, kentleşme, kitle iletişim araçları, artan teknolojik imkânlar, tıbbın ilerlemesi, eğitim ve kültür seviyesinin artması gibi sosyo ekonomik ve kültürel alanlardaki tüm gelişme

ve değişmeler karışışında varlığını sürdürmüştür. Çünkü modern yaşam biçimi her ne kadar refah düzeyini artırsa da hastalıklar, sosyal ve ekonomik problemler varlığını korumuştur. Modern yaşamın getirdiği kolaylıklarla insanın psikolojik, sosyal ve fiziksel ihtiyaçları sona ermemiştir. İnsanların türbe ziyareti yapmasındaki en büyük motivasyonlar aslında psikolojik sosyal ve fiziksel konularla ilgili olmuştur. Fiziksel ve ruhsal hastalıklara çare arama, evlilik, çocuk sahibi olma vb. konularda dilek ve istekte bulunmak bu motivasyona verilebilecek bazı örneklerdir. Kıyak (2012)'a göre türbe ziyaretlerinin modernleşmeyle beraber ortadan kalkmayıp varlığını devam ettirmesinin nedeni psiko-sosyal ihtiyaçları tatmin eden bir rol üstlenmesi olabilir. Hala ziyaret yerleri her yaş gurubundan, her eğitim düzeyinden her cinsiyetten insanın başvurduğu yerlerdir (2012: 162).

2.3. Popüler Dindarlık

Her konuda olduğu gibi halk arasında yaygın inanç ve uygulamaların da bilimsel olarak incelenebilmesi için öncelikle konunun kapsamına dair kavramsal çerçevenin çizilmesi gerekmektedir. Yukarıda açıklanan türbe ziyaretlerini de içine alan halkın inanç ve uygulamalarının sosyal bilim araştırmalarında genellikle “Halk Dindarlığı” veya “Popüler Dindarlık” olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Bir dinin inanç esasları, teorik yapısı ve uygulamaları zamanla halkın toplumsal ve kültürel özelliklerinden etkilenmektedir. Toplum ve kültür, inancı değiştirmekte, yeniden yorumlamakta ve geleneksel yaşantının belirlediği fakat kitabi esaslara bağlı yeni bir forma dönüştürmektedir. Kitabi dininin yanı sıra halkın tasavvurunda ve yaşam biçiminde var olan “halk dindarlığı” olarak kavramsallaştırılan inanış biçimleri, daha çok sözlü kültüre dayalı yerel adetler ve halk arasında yaygın olan uygulamalardır (Hökelekli, 2009:241). Arslan'a göre halk dini, din bilimleri terminolojisinde evrensel dinler öncesi yerel ve doğal inançları ifade etmek için kullanılmaktadır. Taşrada varlığını koruyan halk dini kitabi dinlerin esaslarıyla karşılaşmış ve bu esaslarla iç içe geçmiş bir tarzda varlığını sürdürmüştür. Zaman içinde taşrada var olan halk dini popülerleşip yaygınlaşmıştır. Sosyal bilimciler arasında geniş kitlelere yayılan, popülerleşen ve kitabi dine dair esasların da yorumlanmasıyla ortaya çıkan inanışları ifade etmek için “popüler din” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bu tür inanç ve uygulamaları ifade etmek için halk dini ifadesi de kullanılabilir. Fakat popüler din ifadesi sadece halk kültürünü değil daha

geniş kitlelerin kültürünü de ifade etmektedir (2008:12). İkinci dünya savaşından sonra kırsal geleneksel kültürü de etkisi altına alan büyük bir değişim süreci başlamıştır. Dini hayatı da içine alan bu kültürel değişim, halk dindarlığı için yeni bir boyut oluşturmuştur. Kırsaldan kente göç, sosyo-ekonomik ve kültürel yetersizlikler kent kültürüne uyum sağlamaya çalışan göçmenlerin dini yaşama ve anlama biçimlerini etkilemiş; yaşanan kültürel değişim ve etkileşimler, halk dindarlığından farklı olarak yeni bir dindarlık biçimini, popüler dindarlığı ortaya çıkarmıştır. Halk dindarlığı ifadesi popüler dindarlık kavramıyla beraber incelenmeye başlanmıştır (Çelik, 2004:216).

Dinin, kültürel şartlar, yaşam biçimi ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik yorumlanmasıyla ortaya çıkan popüler dindarlık (Köse ve Ayten, 2018:26), hastalık ölüm, trajedi gibi hayatın kırılma noktalarına denk düşen tecrübelerle ilişkin “düşünülenden çok yaşanan” bir şeydir (Yel, 1995: 51). Popüler dini tezahürler, birçok sıkıntı, maddi, manevi imkânsızlık ve hastalıklar karşısında kendini çaresiz gören insanlar için teselli olmaya ve bir çözüm merkezi gibi işlev görmeye devam etmektedir (Yel, 2002: 164). Popüler dindarlık, modernleşme sürecinde toplumların sanayileşme ve kentleşme sürecinde yaşadığı sorunlar, hızlı teknolojik değişimlerle ortaya çıkan yeni bir dindarlık biçimidir. Popüler dini tezahürleri, modern bir olgu olarak televizyon programlarında, şehir hayatında her yaş grubundan ve her eğitim düzeyinden insanların ziyaret ettiği türbelerde de görülmektedir.

Popüler din çeşitli kültürlerin ve dinlerin inanç, uygulama, gelenek ve adetlerine kolayca uyum sağlayabilen bir yapıda, senkretik ve problem çözücü olduğu için yüzyıllar boyunca farklı coğrafyalarda, kültürlerde varlığını sürdürebilmiştir (Arslan, 2008: 23).

Popüler dindarlık biçimleri, kitabi dinin uygulamalarından onun aksi inanç ve uygulamalara, gelenekselden yeni dini akımlara kadar sistemli veya sistemsiz çeşitli uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2008: 23). Türk kültüründe popüler dindarlığı, kutsal olarak bilinen ve çeşitli amaçlarla ziyaret edilen ziyaret yerleri, tekke ve tarikatlar, marjinal sufilik, büyüsel, mistik inanışlar gibi halk inanç ve uygulamaları olarak örneklendirebileceğimiz sözlü kültüre dayalı geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Ziyaret dindarlığı, adak ve türbe kültürü de Türk popüler dindarlığının özel bir formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Popüler dindarlığın toplumdaki iz düşümleri, ziyaret

dindarlığının merkezi olarak kabul edilen türbe, yatır, kümbet vb. yerlerdir (Günay, 2003: 6).

Türbeler ve yatırlar Türk popüler dindarlığının en önemli çekim merkezlerindedir. Bunun nedeni, Türk halk İslam'ının temel karakteristiğinin evliya kültü merkezli oluşudur (Ocak, 2013: 51). Bu sebeple halk Müslümanlığında evliyaya saygı çok büyük bir yer tutar. Türk popüler dindarlığında kitabi İslam'dan daha köklü ve yerleşmiş olan, tabiatüstü bir takım ilahi güç ve yetkilerle donanmış bulunduğu inanılan kutsal bir şahsiyetin mistik karizması etrafında şekillenen, sarsılmaz inanç, bağlılık ve takdis duygusu hissedilerek ziyaret edilen türbelerin evliya kültüne dayanan bir geçmişi vardır. Yüksek eğitim seviyesine sahip insanların veya halkın sağlık veya farklı nedenlerle türbe ve yatırları ziyaret ettiği, dua edip adakta bulunduğu bir gerçektir. Hatta Türk toplumunda türbe ve yatır geleneği öyle büyük bir çeşitlilik göstermektedir ki özel sıkıntı ve dilekler için çeşitli türbeler ve her birinde gerçekleştirilen farklı uygulamalar bulunur. Popüler dini unsurlar gündelik hayatın problemlerine çözüm bulma işlevi var oldukça kolay kolay yok olmayacaktır. Popüler dindarlık, kutsala dönük varoluşsal eğilimlerin, köyden kente göçle beraber ortaya çıkan sosyo kültürel ve ekonomik problemlerin ve sanayileşmeyle beraber kaygının, anlam arayışının artması ve toplumsal hayata uyum çabası içinde olan insanların bu uyum mücadelelerinin bir parçası olarak var olmaktadır (Arslan, 2008: 22).

2.4. Manevi Destek

Maneviyat aslen Arapça bir kelimedir. Türk dil kurumu sözlüğünde “Yürek gücü, moral” olarak tanımlanmaktadır. Spirituality Latince yaşamı hissetmek anlamına gelmektedir. İngilizce sözlüklerde *spirituality* kelimesi için Türkçe 'de *ruhsallık*, *tinsellik*, *maneviyat* kelimeleri kullanılmaktadır. Maneviyat kavramı din, ahlak, tasavvuf ve moral gücü anlamlarını da içermektedir. Maneviyat bireyin kendisini, çevresini ve evrendeki yerini anlama; yaşamı anlama, anlamlandırma ve kabul etme çabasıdır (Cimente, 2002). Literatürde maneviyat ve din tanımlarının kapsamının ne olduğu konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Literatürde maneviyatla ilgili dört yaklaşımdan bahsedilebilir: 1. Maneviyat dinin içinde bir bölümdür. 2. Maneviyat dinden ayrı bir olgudur. 3. Dindarlıkla maneviyat eş anlamlıdır. 4. Maneviyat dini kapsar (Düzgüner, 2016). Türkçe literatürde maneviyatı kavramsal olarak inceleyen

çalışmalar da mevcuttur.² Bu bölümde maneviyat ve din hakkında kavramsal tartışmaların detayına girilmeden maneviyat kavramı ve manevi destek ile ilgili kavramsal çerçeveye yetinilecektir.

Maneviyatın bireylerin sorunların çözümü noktasında önemli bir destek olduğunu ve kişinin iyi oluş düzeyine katkıda bulunduğunu ortaya koyan araştırmalar maneviyat araştırmalarına yönelimi arttırmıştır (Ekşi, Kaya ve Çiftçi, 2016; Köylü, 2010). Ülkemizde Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan protokol kapsamında hastanede manevi destek hizmetine 2015 yılında başladığı görülmektedir (Han, 2012: 95; Koç, 2016: 331). Manevi destek hizmetlerinin Türkiye’de verilmeye başlanmasıyla beraber manevi destek veren personellerle ilgili çalışmalar da literatürde yerini bulmaya başlamıştır (Doğan, 2017; Erdem ve Kesgin, 2017; Koç, 2016; Özkan, 2017).

Literatüre bakıldığında Türkiye’de manevî danışmanlık ve rehberlik alanıyla ilgili ilk çalışmalar Altaş (1997) ve Ok (1997)’un yüksek lisans çalışmalarıdır. Bu alanda yapılan çalışmalar devam eden yıllarda artış göstermiştir. Bu çalışmalar yüksek lisans düzeyinde, Sülü (2006) “Yoğun Bakımda Yatan Çocuk Hastaların Annelerinin Manevi Bakım (Spiritüel Bakım) Gereksinimleri”; Okyay (2008) “Hemşirelerin Maneviyat ve Manevi Bakıma İlişkin Düşüncelerinin Belirlenmesi”; Kahvecioğlu Karaca (2010) “Din Hizmetlerinde Dini Danışma ve Rehberlik”; Mollaoğlu (2013) “Hastane Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım: New York Healthcare Chaplaincy Örneği”; Karabacak (2015)’ın “Aile İçi Çatışma ve Anlaşmazlıkların çözümünde Dini Danışmanlığın Önemi”; Bal Koçak (2015)’ın “Çocuk Hastalara ve Yakınlarına Uygulanan Manevi Bakım (Hollanda Örneği)”; Takmaz (2015) “Psikolojik Danışma Etkileşiminde Maneviyata Bakış: Nitel Bir Çalışma”; Esendir (2016)’in “Sağlık Çalışanlarının Maneviyat ve Manevi Bakım Algısı, İstanbul Örneği”; Kılınçer

---

² Özdoğan, Ö. (2005). *İsimsiz Hayatlar Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş*, Ankara: Lotus Yayınları. Ok, Ü. (2007). “İnanç ve Bakım Danışmanlığı Bir Model Geliştirme Denemesi”, *Birinci Din Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Cilt II, s, 557-574. Yapıcı, A. (2012), “Geleneksellik ve Modernlik Arasında Sıkışan Gençlerde Din ve Dünyevileşme”, *Din ve Hayat*, 5(25), s.46-50 Yaran, C.S. (2009). *Dini Tecrübe ve Meunet, Sıradan İnsanların Sıra Dışı Dini Deneyimleri*, İstanbul: Rağbet Yayınları. Tuncay, T. (2007). “Kronik Hastalıklarla Baş Etmede Tinsellik”, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, S.2 ,s.13-20. Yılmaz, M. ve Okyay, N. (2009). “Hemşirelerin Maneviyat ve Manevi Bakıma İlişkin Görüşleri”, *Hemşirelik Araştırma Geliştirme Dergisi*, S.3, s,41-52.

(2017)'in “ Tıp, Psikoloji ve İlahiyat öğrencilerinin Türkiye’deki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamalarına Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma”; Usta (2018)'nin“Türkiye’deHastanelerde Manevi Destek Hizmetleri(Manevi Destek Görevlileri Üzerinde Bir Araştırma)”; Çağlan (2019)'ın “Psikolojik Hastalıkların Yanlış Yorumlanması ve İnanç Eksikliği Olarak Damgalanması Sürecinde Manevi Destek İhtiyacı”; doktora düzeyinde Şirin (2013) “Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli”; Belen (2014) “Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması”; Söylev (2014)'in “Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkânları ve Yöntemleri (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)” ; Ağıkaya Şahin (2014)'in “Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Dini Danışmanlık: Teori-Eğitim-Uygulama”; Aydın (2015) “Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler” ; Coşkunsever (2016) 'in “Sosyal Hizmet Kurumlarında Dinî Danışmanlık ve Rehberlik” şekilde sıralanmaktadır.

Erdem ve Kesgin'in çalışmasına göre manevi destek hizmetlerine yönelik iki farklı yaklaşım vardır. İlk yaklaşım, manevi destek hizmetleri bir dini destek ve hizmet olarak algılamak; ikinci yaklaşım, bu hizmetin dinin yanı sıra sosyal faaliyetler ve eğitim faaliyetlerini de kapsayan bir manevi destek hizmeti şeklindedir (2017:137). “Manevi danışmanlık ve rehberlik”, “dini danışmanlık ve rehberlik”, “manevi bakım”, “inanç bakım ve danışmanlığı”, “manevi destek” gibi farklı şekillerde isimlendirilen kavramlar din psikolojisi literatüründe hastane, hapishane, huzur evi vb. kurumlarda verilen hizmeti ifade etmek amacıyla kullanılan kavramlardır.

Bu çalışmada “manevi destek” olarak ifade edilen hizmetin literatürde farklı şekilde adlandırıldığı ve açıklandığı görülmektedir. Özetle literatürde araştırmacıların bu hizmeti ifade ederken kullandıkları kavramlar şu şekildedir:

“Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” kavramını “manevi destek”, “manevi bakım” gibi farklı isimlerde anılacak hizmetleri kuşatacak çatı bir kavram olarak kullanan kişiler: Ayten (2017), Doğan (2017), Düzgüner ve Soykök (2020), Karagöz ve Gümüş Böke (2020), Göktepe ve Coşkunsever (2020), Kula ve Sel (2020), Gülmez ve Yenen (2020), Gürsü ve İşbilen (2020), Özkan (2020), Işık ve Karaman (2020)'dir. “Manevî-Psikolojik Danışmanlık” ifadesi Koç (2012)'un bu hizmet için kullandığı kavramdır. “Dini Danışmanlık ve Rehberlik” olarak isimlendirme yapan Köylü (2016) Altaş (1999; 2000), Cebeci (2012) olarak karşımıza çıkmaktadır. “Manevi Bakım”

ifadesini kullanan araştırmacılar: Özdoğan (2019a:72), Ağılkaya şahin (2017:23, 25), Seyyar (2009; 2010), Karagöl (2012)'dir. Özdoğan (2019'a:72) manevi bakımı, "bireyin hayatının dönüm noktalarında aşkın yanıyla bağ kurması, yaşadığı deneyimi anlamlandırması ve olumlu bir baş etme süreciyle hayatına devam edebilmesidir" şeklinde kullanmaktadır. Ağılkaya şahin (2017:23, 25) ise manevi bakım ve danışmanlık ifadesini kullanmakta ve şu açıklamaıı yapmaktadır: "Manevi kavramının din veya inanç kaynaklı öznel, bireysel bir yaşantı ve hissiyatı anlattığını; bakımın da her türlü yaşam durumunda ihtiyacı olan insana bütüncül olarak ilgi, yakınlık, destek ve dayanışma göstermeyi ifade ettiğini; danışmanlığı ise belirli ilkeler ve bilimsel yöntemlerle iki kişi arasında mahremiyet içinde bir görüşmeyle iletişime geçmeyi belirttiği ifade edebilir". Seyyar bu hizmete dair bilimsel alt yapının, Din Felsefesi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, gibi sosyal bilimler olması gerektiğini ifade ederek çalışmalarında yine "manevi bakım" ifadesini kullanmaktadır (2009; 2010). Ok (2008:2). ise "inanç bakım ve danışmanlığı" olarak isimlendirmektedir. Ok, "sunulan hizmetin aynı inancın farklı versiyonuna sahip mensupları da dahil tamamen farklı inançtaki insanlara da inanç hizmeti vermekle sorumlu olması nedeniyle kavramsal çerçevenin geniş tutması" gerektiğini düşündüğü için bu hizmeti "inanç bakım ve danışmanlığı" olarak isimlendirmektedir.

Bu çalışmada Ayten (2012)'nin tanımı ışığında manevi destek yüce gücün sevgisi ve ilgisi vasıtasıyla teselli ve rahatlama arayışı olarak anlaşılmaktadır. Manevi desteğin inanç ve değerler yoluyla yaşama anlam veren, ümit ve güç sağlayan yönüne önem verilmektedir. Manevi destek bireyin kutsal olandan yardım isteyerek ve ona sığınarak ruhsal olarak rahatlmasına, huzur bulmasına, teselli bulmasına, yaşamı ve yaşadıklarını anlamlandırmasına destek olmaktadır (Ayten, 2012: 51). Manevi destek ifadesi, bir kişinin hayatın anlamını ve var oluşunu sorguladığı anlarda, kriz anlarında, sıkıntılı zamanlardan geçtiği zamanlarda kişiye manevi olarak güç veren desteklerin bütünü olarak anlaşılmalıdır (Karagöl, 2012; Ağılkaya şahin, 2014).

Manevi destek her zaman bir kişiye veya bir mekâna ihtiyaç duyularak gerçekteştirilmeyebilir. Manevi destek kavramıyla kutsalla kurulan bağ neticesinde ortaya çıkan bir durum anlaşılmalıdır. Fakat manevi bakım ve danışmanlık, bir görüşmedir. Burada iki kişi arasında gerçekleştirilen zaman zaman dini/manevi konulara da yer verilebilen, belli bir kişiyle belli bir mekânda gerçekleştirilen bir danışmanlık türüdür (Ağılkaya şahin, 2017: 30). Türbe ziyaretleri ve manevi destek

ilişkisi değerlendirilirken somut bir görüşme veya danışmanlık değil kutsalla kurulan bağ sonucu ortaya çıkan teselli, rahatlama ve destek kastedilmektedir.

Bireyin yaşamın anlamına dair cevaplar bulduğu alan onun manevi alanıdır. Bu alanda bireyin inandığı yüce güç ile kurduğu öznel ve gizil bir ilişkiden bahsedilebilir. Yüce güçle bağ kurmak için bazı pratikler vardır. Bunlar kutsal olanı hissetmek ve huzur bulmak için dua etmek, ibadet etmek vb. olarak sıralanabilir. Bu bağ, bireyin kendinden daha güçlü bir varlığa güvenmesiyle çaresizlik, hastalık gibi durumlarla başa çıkmalarına destek olmaktadır. Aynı zamanda hayata dair amaç ve anlam arayışına cevap vermektedir. Böylelikle bireyin iç dünyasına ve kutsala yönelmesi kendisiyle ve yaşadıklarıyla anlamlı bir bağ kurmasını sağlamaktadır (Tuncay, 2007: 14). Türbeler ve manevi destek arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmamız için maneviyat ifadesinin nasıl anlaşıldığı önemlidir. Türkiye’de maneviyat dindarlıktan farklı olarak algılansa bile bu iki kavram arasında doğal bir bağ olduğu düşünülmektedir (Düzgüner, 2013). Maneviyat bireyin içinde bulunduğu durumu inancı ile açıklaması ve anlamlandırmasını sağlayabilir. Yüce güçle kurulan bağ sayesinde birey, acı çektiği, çare aradığı şeylerin gerçekte zarar verici olmadığı, geçici olduğu kanaatine dahi ulaşabilir (Tuncay, 2007: 15).

Günlük hayatın akışında birey sorun ve sıkıntılarla karşı karşıya kaldığında, çaresizlik, üzüntü, umutsuzluk gibi duygular hissedebilir. Bu da hayatının alt üst olmasına neden olur. İnsan böyle durumlarda içinde bulunduğu duruma bir çare arayışına girer. Örneğin, hastalık, kayıp, çocuk sahibi olma, evlilik, boşanma veya gündelik sorunlar gibi konularda hissettiği çaresizlik ve umutsuzluk duygularını aşabilmek ve yaşadıklarıyla başa çıkabilmek için bazı yollara başvurabilir. Dua ve istekler için özelleşmiş türbelerin varlığı başvuru yollarından birinin de türbeler olduğunu bize gösterir. Bu tür sıkıntılar yaşayan insanlar rahatlama ve teselli bulmak, yaşadıklarını anlamlandırmak için türbe ziyaretleri gerçekleştiriyor olabilir. Kutsalı hissetmek, aşkın güce sığınmakla insan kendini güvende hissedebilir. Birey türbede kutsala sığınarak umut ve güven duygusunu hisseder. Türbeler bir manevi destek alanı olabilir. Bu manevi destek ortamı yaşanan olayların, sorun ve sıkıntılarının kabullenilmesini kolaylaştırarak bireyin ruh sağlığı açısından olumlu duyguların ortaya çıkmasını sağlayabilir (Köse ve Küçükcan, 2000). Manevi destek, yaşanan olayların hem olumlu hem olumsuz yönlerini kabul etmek konusunda yardım sağlayabilir. Allah’a ve kadere

iman, karşılaşılabilecek her kötülüğün bir anlamı olabileceği inancı teselli verir, kişinin umudunu kaybetmesini engeller hem de olumlu anlamlara dayanarak bireyin kaygı ve korkular konusunda psikolojik olarak dayanıklılık sağlar (Göcen, 2011: 6). İslam dinine ait kavramlar olan sabır, şükür, tevekkül, imtihan, ahiret inancı düşüncelerinin hatırlanması yaşamın zorluklarıyla başa çıkma ve anlam bulma konusunda kişiye destek sağlayabilir. Örneğin, Karaca ve Acar'ın (2016) "Bireysel Psikolojik Danışma Sürecinde Danışanın Dini Kaynaklarının Kullanılması Üzerine Bir Vaka Örneği" isimli çalışmalarında din ve maneviyatın psikolojik sağlığı etkileyen faktörlerden biri olduğu ortaya konmaktadır. Kula çalışmasında 1999 depremi ve bedensel engellilik çerçevesinde istenmedik ve beklenmedik olaylar yaşayan bireylerde oluşan duyguları aşmada sınanma olgusunun doğru anlaşılabilmesi ve yaşananları anlamlandırmada maneviyatın ve manevi desteğin önemine dikkat çekmektedir (2006:91). Dilmaç, Ekşi ve Şimşir'in "Psikolojik Danışma Deneyimi Yaşayanların Dini Başa Çıkma, Psikolojik İyi Olma Ve Affetme Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler: Bir Model Örneği" çalışmalarında ise yine aynı şekilde din ve maneviyatın psikolojik iyi oluş üzerinde olumlu etkileri ortaya koymaktadır (2016). Şirin'in çalışmasında ise tövbe, zikir, tefekkür, iman, nefis muhasebesi, Kur'an okumaları, dini hikayeler, dua, ibadet vb. teknikler kullanılarak kişilerin iyi oluşu değerlendirilmiş ve bir model olarak sunmaktadır (2016). Özdoğan çalışmasında, sabır, şükür, hoşgörü, affetme gibi değerleri yaşamak ve olumlu bakış açısı kazandırmak konusunda maneviyatın ve manevi desteğin öneminden bahsetmektedir (2009:372). Klavuz ve Klavuz yaşlanma döneminde kayıplarla başa çıkma üzerine yaptıkları çalışmada da maneviyatın önemini ele almaktadır. (2016). Işık ise bebek kaybı yaşayan ailelerin yas sürecinde hakkında yaptığı çalışmada imtihan, sabır, şükür, tevekkül, kader, kaza, ecel ve dua kavramlarının sağladığı bakış açısı manevi desteği ele almaktadır (2016). Bu kavramlar kişiye yaşadıklarını anlamlandırmanın yanı sıra teselli ve rahatlama sağlamaktadır. Bu çalışmalarda ele alınan kavramlar türbe ziyaretlerinde bulunan kişilerle yapılan mülakatlarda da ifade edilen, zaman zaman türbe ziyaretinin motivasyonu olan kavramlardır. Tüm bunlar yaşamın kendisini ve yaşanan olayları anlamlandırmada bireye bir bakış açısı kazandırarak destek sağlayabilir. Bireyin türbe ziyaretine gelme motivasyonu, bu motivasyonun nedeninin ne olduğu, türbeye yüklenen anlamın ne olduğu önemlidir. Bu çalışmada türbe ziyaretlerinin bireye manevi destek bakımından etkisi araştırılmaktadır. Elde edilen bulgular araştırmanın bulguları bölümünde yer almaktadır.

2.5. Orta Asya'dan Anadolu'ya Türklerin İnançları

Bugün varlığını sürdüren türbe ziyaretleri fenomeni sadece psikolojik ve sosyolojik unsurlarla açıklanamayacak kadar derin kültürel köklere sahiptir. Söz konusu bu dini fenomenin daha iyi anlaşılması tarihsel ve kültürel bağlamın da dikkate alınmasını gerektirmektedir. Toplumumuzda hastalık-sağlık anlayışları, çare arama davranışlarında kültürel etkilerin incelemesi araştırmaya zenginlik katacağını ummaktayız.

Tarihsel kayıtlar Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan bir coğrafyada yaşayan Türkler'in çeşitli dinlere inandığına işaret etmektedir. Savaşçı bir toplum olan Türkler birçok dinle fetihler aracılığıyla tanışmıştır. Eski Hint ve İran topraklarında yaygın, Zerdüştlük, Manihaizm, Mazdekizm gibi dinler; Türklere has Gök Tanrı dini, Şamanizm; Semavi dinler olan Hristiyanlık, Musevilik ve en son kabul edilen din olan İslamiyet Türklerin tarih boyunca inandığı dinlerdir (Kitapçı, 2004: 42). Türk kültüründe bahsedilen bu dinler hakkında ve İslam'ın kabulü hakkında kısa bir tarihçeye yer verildikten sonra eski inançların İslam dinindeki izleri ve türbe kültürüyle ilişkisine yer verilecektir.

Türklerin tarihine bakıldığında ilk olarak karşımıza Gök Tanrı inancı çıkmaktadır. Türkler tarih boyunca çeşitli dinlere inanmışlardır. Bunun nedeni Türklerin aşırı taassup sahibi olmamaları ve kağanların din değiştirmeleri olmuştur. Türklerin inançlarına göre kağanlar, tanrı tarafından gönderildiği kabul edilen kutlu kişilerdir. Türkler kolay din değiştirseler de kendilerine uygun olmayan inançları çok uzun süreler kabul edememişlerdir. Bu inançlardan bazıları Manihaizm, Hristiyanlık ve Museviliktir. Türkler 'in İslam dinin kabul etmesinde ve İslam dininin kalıcı olmasında İslam'ın Gök Tanrı inancına benzetilmesi büyük rol oynamıştır (Öztürk, 2013: 235).

Farklı kültürlerde de varlığı bilinen Şamanizm'in ise Türklerin dünyasına Moğol istilasıyla beraber girdiği ifade edilmektedir. Bundan önce kayıtlarda Türklerin Şaman olduğuna dair bir kayıt bulunmamakta ve Türklerin inancının Gök-Yer dini olduğu ifade edilmektedir. Türlerin Gök-Yer tanrısının yanı sıra Yer- Su dedikleri perilere de inanmaları Türk inanç tarihinde animizmin de varlığını göstermektedir (Ülken, 1969:5).

Oğuz efsaneleri ve konuya ilişkin eserler değerlendirildiğinde İslam'ı kabul etmeden önce Türklerin tek tanrı inancı olduğu kabul edilmektedir. Türklerin dini ayinlerinde rastlanan hayvan figürleri inançlarının totemist ve natüralist etkileri de taşıdığını göstermektedir. Bir toplumun bir dini kabul etme sürecinde inançların birbirinden kesin suretle ayrıldığını söylenilemez. Yeni bir din kabul edildiğinde, kültürün ve inanılan eski dinlerin inanç ve uygulamalarının izlerini yeni dinin uygulamalarında görmek mümkündür (Ülken, 2003: 52).

Görüldüğü üzere Türkler İslamiyet'in kabulüne kadar birçok farklı dine inanmışlardır. Karşılaştıkları veya birlikte yaşadıkları toplumların inanç ve geleneklerinden etkilenmişlerdir. Bunun yanı sıra bu inanç ve gelenekleri kendi özgün yaşam biçimleriyle harmanlayarak yaşadıkları için dinlerini değiştirdiklerinde eski inanç ve geleneklerin nerede başlayıp bittiğini ayırt etmek zor olmuştur. Bu nedenle Türklerin her dinde olduğu gibi son inandıkları din olan İslam dinine dair uygulamalarında da eski inançlarının izlerine rastlanabilir. Türbe kültürünün eski inançlarla ilişkisinin ortaya konulabilmesi için Türklerin İslam dinine giriş sürecine ve İslam diniyle karşılaştıkları ortam ve bakmak gerekir. Çünkü Türklerin İslamiyet'i benimsemelerini kolaylaştıran etkenlerden biri atalar kültürü inancıyla benzer inançların varlığı olabilir.

Türkler Müslümanlarla çetin savaşlar yapmış ve bu mücadelelerden dolayı İslam dini Türkler arasında yayılma gösterememiştir. Abbasilerin iktidara gelmesiyle başlayan asabiyetten vazgeçmek vb. değişimler İslam'ın kabulünü hızlandırmıştır. Türklerin İslam'ı kabulü ve İslam devletine hizmetleri Emevi ve ilk Abbasi halifeleri döneminde denk gelmektedir (Dursun, 2011, 16). Türklerin İslamiyet'le karşılaşmaları ilk fetihlerden yaklaşık üç asır sonra onuncu yüzyılda kitleler halinde İslam'a girişleri ve artık İslam'ı milli din olarak kabul etmeleriyle başlamaktadır. On birinci yüzyıldan itibaren ahiler ve alperenler eliyle İslam yayılmaya devam etmiştir (Köse ve Ayten, 2018: 15). Orta Asya'da göçebe olarak hayatlarını sürdüren Türkler İslam'ın basit, sufi gelenekle yorumlanmış haliyle karşılaşmışlardır. Sufi şeyhlerini kabile şamanı gözüyle görmek, dini kültürel miraslarının bu konuda onları desteklediği anlamına gelmektedir. Ahmet Yesevi'nin Anadolu'yu müslümanlaştırmada kullandığı yöntem İslam'ı en basit anlaşılır haliyle anlatmaktır (Yel, 2002: 165). Türk kültüründe atalar, devleti yöneten kişi, bilge kişiler ve hocaların İslam'ın kabulünden önceki inançlarda da önemli bir yeri vardır. Türklerde, atalar ve hocalar büyük öneme sahip, kendilerine

önemli mevkilerde ve devlet işlerinde yer verilen kişilerdir (Ülken, 2003: 53). İslamiyet'ten önce atalar kültü, şamanlık, ocak kültü gibi inançlar farklılaşmalara rağmen İslamiyet'in inanç potasında eritilmiş haliyle varlığını evliya kültü üzerinden devam ettirmiştir (Altun, 2018: 138).

Anadolu'ya yerleşen Türkler, Anadolu kültürüyle buluşarak Anadolu Türk kültürünü oluşturmuştur. Türbeler ise bu kültürün Türk dünyasında ve Balkanlarda en yaygın mekanları olmuştur. Türbelere yardım isteme davranışlarıyla Türklerin eski inanç ve kültürlerinden atalar kültüyle arasında bir ilişki olduğundan bahsedilebilir. Türbe ziyaretlerinde yapılan uygulamaların farklı inançlardan etkiler taşımasına örnek olarak ataların öldükten sonra birtakım üstün güç ve kudretlerle donatıldığına inanılması, en eski Türk toplumlarından olan Hunlarda ataların ruhlarına kurban kesme uygulamaları (Ocak, 1992: 62), Kırgızlarda ataların kutsallığını göstermek için mum yakmak ve mezarların üzerlerine yemek bırakılması uygulamaları verilebilir (Polat, 2007: 28).

Türk kültüründe başta ölüleri anmak amacıyla yapılan mezar ziyaretleri anmanın yanı sıra mezarlara kutsallık atfedildiği ve ata ruhlarının geride kalanlara müdahale edebileceği inancı nedeniyle farklı amaçlarla gerçekleştirmeye devam etmiştir. Türbe kültürünün üzerinde bu eski inanç ve uygulamaların izlerini kimi zaman dilekte bulunmak, kimi zaman ise yardım isteme davranışlarında türbeler başvurulmasında görmek mümkündür. İslam dinindeki ahiret inancı Türklerin eski inançlarıyla, ölülere saygı kültürüyle örtüştüğü için benimsenmesi zor olmamıştır. Eski Türk toplumlarının kendilerini kötülükten koruduğuna inandıkları tanrı ile aralarında köprü olduğuna inanılan ruhların var olduğuna inanılmaktadır. Günümüzde ise yaratıcı ile insan arasında aracılık yaptığı düşünülen kişiler ya da nesnelere vardır. Bu araçlar taş, su, ağaç veya bazen de türbede yatan ölmüş bir kişi olabilir. Türbe ziyaretleri ve türbeden yardım isteme davranışlarının kültürel etkileri olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Türbelere yardım isteme ve çare arama davranışlarının eski Türk inançlarının izlerini taşıdığını gösteren birçok uygulama vardır. Türbenin avlusunda bulunan suyun kutsal sayılması örneklerden biridir. Bu uygulama ile ilgili tarihsel süreçte bakıldığında, Orta Asya'da da Yer- Su adını alan pınarlar kutsal kabul edildiği görülmektedir. Sonrasında Anadolu'da ilk çağlarda yaşayan kavimlerin kutsal saydığı pınarlar, tarihsel süreç içerisinde önce Hristiyan Azizlerin ayazmaları olmuş, sonra da

Müslüman Türklerin çeşmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ülke, 10969: 18). Günümüzde hala hastalıklara şifa olduğuna inanılan birçok çeşme vardır. Dileklerin kabul olması için ağaçlara veya türbelere bağlanan çaputların ağaç kültürünün, türbelere yakılan mumlar da Zerdüşt dinin izlerini taşımaktadır (Güleç, 2000: 37). Eski Türklerde mezarların üzerlerine siyah ve beyaz bayrak asma gelenekleri bulunmaktadır. Şehit olarak ölen kişilerin mezarları beyaz bayrak asılır, bunun dışındaki ölümler için ise siyah bayrak asma uygulaması yapılmaktadır. Türbelere bez, çaput bağlama geleneğini eski Türklerde uygulanan bayrak asmanın izlerini taşıyor olabilir. Tüm bu uygulamalar günümüzde türbe, yatır, mezar ziyaretlerinde hayatiyetini devam ettirmektedir (Ak, 2018: 102).

Sonuç olarak Türk kültür tarihinde inançlar değişse de kültür ve inançların birbiri üzerindeki etkisi değişmemiştir. İnanılan her dinde kültürel izler ve eski inançlara dair öğeler var olmuştur. Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk tarihine bakıldığında atalar kültü, mezarlar insanların şifa ve çare arayışlarında birer başvuru merkezi olmuşlardır. Türbelere çare arama davranışlarının kültürel arka planına bakıldığında bugün Din Psikolojisi araştırmaları bağlamında kavramsallaştırılan “Dini Başa Çıkma” ve “Manevi Destek” arama davranışına yatkın bir kolektif bilinç dışından izler görülebilmektedir. Bu kültürel arka plan günümüz türbe ziyaretleri fenomeniyle beraber değerlendirildiğinde, toplumun kendi ihtiyaçlarına uygun bir biçimde, inandığı ve kutsal kabul ettiği şeylere sığınma ve yardım isteyerek çare arama davranışına devam ettiği anlaşılmaktadır. Kültürümüzde insanın ağaç, su, atalar, mezarlar, türbeler vb. her ne olursa olsun manevi destek arayışı var olmuştur. Çare arama ve yardım isteme davranışlarında türbelere başvurulmasında, kutsal olandan yardım isteme yani manevi destek arayışında, Orta Asya'dan Anadolu'ya Türklerin inanç ve uygulamalarının etkisi yabana atılmayacak bir realite olarak dikkate almak gerekmektedir. Bu tarihsel ve kültürel gerçeklik Din Psikolojisi çalışmaları çerçevesinde ileri sürülen dinin “başa çıkma” ve “manevi destek” işlevine ilişkin kuramları desteklemektedir.

BÖLÜM III

AZİZ MAHMUT HÜDAYİ TÜRBESİ

3.1. Aziz Mahmut Hüdayi'nin Hayatı ve Eserleri

Aziz Mahmud Hüdayi'nin asıl adı Mahmut'tur. Hüdayi mahlasının Şeyhi Üftade tarafından verildiği ifade edilmektedir. İsmi başında yer alan "Aziz" sıfatı adı değil kendisine izafe edilen bir sıfattır (Yılmaz, 2013: 339). Mahmud'un doğum yeriyle ilgili iki farklı rivayet vardır. Biri Şereflikoçhisar diğeri ise Sivrihisar'dır. Mahmud 1541 yılında doğmuştur. Çocukluğunu Sivrihisar'da geçirmiş ve burada ilk tahsiline başlamıştır. Küçükayasofya Medresesi'nde tahsiline devam etmiş, medrese tahsilini tamamladıktan sonra hocası Nazırzade Ramazan Efendi'nin müridi olmuştur. Sonrasında hocası Ramazan Efendi Mısır ve Şam'a kadı tayin edilmiştir. Hocası Mahmud'u da yanına götürmüştür. Talebelik ve müridlik yıllarında Halvetiyye tarikatına mensup Küçükayasofya Camii Şeyhi Halvetiyye tarikatına mensup Nureddinzade Muslihuddin Efendi'nin sohbetlerine katılmıştır. 1573'te Mısır dönüşü Hüdayi Bursa Perhadiye Medresesi'ne müderris ve Cami Cami-i Atik Mahkemesi'ne naip tayin edilmiştir. Üç yıl sonra Hocası Ramazan efendinin vefatının ardından görevinden istifa etmiş daha önce vaaz ve sohbetlerine katıldığı Muhiddin Üftade'ye intisap etmiş, üç yılda seyri sülûklünü tamamlamıştır (Tezeren, 1987: 2). Şeyh Üftade onu memleketi Sivrihisar'a halife tayin etmiştir. Kısa süre sonra şeyhi vefat etmiştir. Bunun üzerine Hüdayi Trakya ve Balkanlara gitmiş ardından da İstanbul' gelmiştir. İstanbul'da Küçükayasofya Camii Tekkesinde sekiz yıl boyunca şeyhlik yapmış, bir yandan da Fatih Camii'nde vaizlik yapmış, tefsir ve hadis okutmuştur. 1589 yılında Üsküdar'da şu an Dergahının bulunduğu yeri satın almıştır. Celvetiyye tarikatına mensuptur. Kanuni'nin, kızı Mihrimah Sultan'dan torunu Ayşe Sultan (ö. 1598) ile de evlendiği rivayet edilen Aziz Mahmud Hüdayi Safer 1038'de (Ekim 1628) vefat etmiştir. Altısı kız olmak üzere on bir çocuğu vardır. Aziz Mahmut Hüdayi Celveti

tarikatinin mensubudur. Celvetilik, Aziz Mahmut Hüdai'nin kurucusu olduğu, Sünni esaslara bağlı tarikattır. Celvet, tasavvufi bir makam ve meşrep olarak Hz. Peygamber'in hayatından alınmıştır. Aslında Celvetiyye tarikatı Bayramiyye tarikatının bir koludur. Celvetiyye'nin Bayramiyye'nin bir kolu olarak gösterilmesinin nedeni tarikat silsilesinin Üftade, Hızır Dede, Akbıyık Sultan'dan Hacı Bayram Veli'ye ulaşmasıdır (Tezeren, 1987: 47). Aziz Mahmud Hüdayi Kanuni Sultan Süleyman' dan IV. Murad'a kadar (1543 - 1628) sekiz padişahın devrinde yaşamıştır. Üsküdar Mihrimah Sultan (iskele) Camii'nde vaazlar vermiş, Sultan Ahmet Camii'ni açılışında (1616) ilk hutbeyi Aziz Mahmud Hüdayi okumuştur (Yılmaz, 2013: 339).

Hüdayi'nin yaşadığı dönem, Şeyhülislam Ebu Suud Efendi, Taşköprülüzâde Kemâleddin Efendi, Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi, Peçevî İbrâhim Efendi, Selânikî Mustafa Efendi, Nev'izâde Atâullah Atâyî , Evliyâ Çelebi gibi şahsiyetlerin yetiştiği bir dönemdir (Yılmaz, 199: 96). Tasavvuf, fıkıh, tefsir alanlarında otuz eser kaleme almıştır. Hüdayi hem bir mutasavvıf, alim, şair ve bestecidir. Bazı şiirlerini kendisi bestelemiş bu besteler halk arasından halen varlığını sürdürmekte ve mevlit, kandil gibi dini olarak önemli gün ve gecelerde okunmaya devam edilmektedir (Tansel, 1967: 21).

Arapça ve Türkçe otuz kadar eseri bulunan Aziz Mahmud Hüdayi, eserlerinin çoğunu Arapça yazmıştır. Başlıca Arapça eserleri şunlardır: Nefaisü 'l-Mecalis, Kur'an'da bazı ayetlerin tasavvufi tefsiridir. Camiu'l-feza, il ve Kami'u'rezail, ilmi ve ahlaki faziletlerden bahseder. Miftahu's - salat ve mir'atü'n-necat, namazın fazilet ve hikmetlerinden bahseder. Hulasatü'l ahbar fi ahlavi'n- nebiyyi'l-muhtar, Habbetü'l-Mahabbe, Keşfü'l-Kânâ an Vechi's-Sema , Fethu'l-Bâb ve Refu'l-Hisâb, Et-Tarikatü'l Muhammediyye Vesile ila's-Se'adeti's-Sermediyye, Vâkiât, El-Fethu'l-İlahi, Hayatu'l- Ervah ve Necatu'l-Eşbah, Macmu'a-i Hutab, Haşiyeye Kuhistani fi Serhi Fıkh-ı Keydani, El-Mecalisü'l Vaz'iyye, Mertibu's-Suluk, Eş-Şemailü'n-Nebeviyyeu'l-Ahmediyyetu'l-Muhammediyye, Tecelliyât, Ecvibei Mutasavvıfâne, Necatü'l Garik fi'l-Cem'i ve't-Tefrik, Tarikatnâme, Tezâkir-i Hüdâi, Nasâyih ve Mevâiz, Mi'râciye, Divân-ı İlahiyat. Hüdâyî ilmî ve tasavvufî eserlerinin yanı sıra "Tasavvufî Halk Edebiyatı" kategorisinde değerlendirilebilecek şiir ve ilâhîler de yazmıştır (Tatcı ve Yıldız, 2005: 4).

3.2. Türbenin Kısa Tarihi

Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi günümüze belli bir kısmı ulaşmış olan Aziz Mahmut Hüdayi külliyesinin bir parçasıdır. 1589-1595 yılları arasında Aziz Mahmut Hüdayi'nin satın aldığı bugün Üsküdar Doğancılar 'da yer alan arsanın üzerine inşa edilmiştir. Aziz Mahmut Hüdayi tarafından 1589 yılında minber ve minare eklenilerek camiye çevrilmiştir. İnşa edilen bu yapı tekke, tevhidhane, derviş hücreleri, yemek ihtiyacını karşılamak için bir aşhane-imaret, taamhane, kendisi ve dört kızına olmak üzere günümüzün lojmanlarına tekabül eden ve meşrutahâne, cümle kapısı ve iki çeşmeden meydana gelmektedir. Külliye Hüdayi'nin vefatıyla bir de türbe eklenmiştir (Tanman, 2013: 340).

Külliye 1850 yılında çıkan bir yangında büyük hasar almış, yeniden inşası Sultan Abdülmecid tarafından yapılmış ve külliye bir de sıbyan mektebi eklenmiştir. 1910 yılında yıldırım ile yıkılan minare türbenin önüne düşmüş, Mısır Hidivi'nin kızı Fatma Hanım şu an mevcut olan camekanlı bölümü yaptırarak hasarı tamir ettirmiştir. 1925 yılında kapatılan türbe 1975 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün himayesinde günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Türbe Osmanlı devrinin en önemli alim, ulema, edebiyatçı ve sanatçıların yanı sıra her kesimden insanın geldiği önemli tasavvuf kültürü merkezlerinden biri olmuştur. Onun kabri bugün: “Bize gönül verenler, bizi sevenler, kabrimizi ziyaret edenler denizde boğulmasınlar, ahir ömürlerinde fakirlik görmesinler ve imanlarını kurtarmadıkça gitmesinler” duasına nail olmak maksadıyla yurt içinden ve yurt dışından gelen binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir (Tezeren, 1987: 14). Celvetiyye tarikatı mensupları 1925 yılına kadar bayram arifelerinde ve önemli zamanlarda türbeyi ziyaret etmeye devam etmişlerdir. Aziz Mahmut Hüdayi Türbe' si günümüzde de halen birçok insanın ziyaret ettiği türbelerden biridir (Tanman, 2013: 341).

BÖLÜM IV

ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma bulgularına, Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi'ni ziyaret eden katılımcılarla yapılan mülakatlar ve türbede yapılan gözlemler yoluyla ulaşılmıştır. Bu türbede yapılan araştırmanın verileri betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiş, türbe ziyaretleri ve manevi destek arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik açıklayıcı bulgular yorumlanmıştır. Gözlemler sonucu elde edilen bilgiler mülakat verileriyle beraber bulgulara dahil edilmiştir. Katılımcıların ifadeleri, sırasıyla cinsiyet, yaş ve meslekleri belirtilerek tırnak içinde katılımcının ifade ettiği formda verilmiştir.

4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Durumları ile İlgili Bulgular

Görüşme yapılan kişilerin cinsiyet dağılımı şöyledir: Mülakat yapılan 25 kişiden 13'ü kadın, 12'si erkek katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların en genci 21, en yaşlısı 78 yaşındadır. 18-25 yaş arası 5, 26-35 yaş arası 10, 36-45 yaş arası 4, 46-55 yaş arası 3, 56-65 yaş arası 1, 65 yaş ve üzeri 2 kişi araştırmaya katılmıştır. Medeni durumları açısından katılımcıların, 6'sı evli, 17'si bekar 2 kişinin de eşi ölmüştür.

Katılımcıların eğitim düzeyleri 3 kişi ilköğretim, 7 kişi lise, 13 kişi yükseköğretim ve 2 kişi lisansüstü eğitim almıştır. Çalışmaya katılanların meslekleri, 4'ü öğretmen, 3'ü öğrenci, 3'si işsiz, 3'ü ev hanımı, 2'si akademisyen, emekli, yönetici, ekonomist, moda tasarımcısı, memur, inşaat işçisi, doktor, şifacı, tarihçi ve mali müşavirdir.

Katılımcılar Aziz Hüdayi Türbesi'ne İstanbul, Bursa, Ankara, Kayseri, Yalova, Gaziantep, Azerbaycan, Almanya ve Türkmenistan'dan gelmişlerdir. Bu bulgular Tablo:1 üzerinde şöyle gösterilmiştir:

Tablo 4.1. Sosyo-Demografik Bulgular

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Meslek	Gelinen Yer
1.	Kadın	22	Bekar	Öğrenci	Almanya
2.	Kadın	26	Bekar	Öğretmen	Almanya
3.	Kadın	26	Bekar	Akademisyen	İstanbul
4.	Kadın	29	Bekar	Öğretmen	Kayseri
5.	Kadın	30	Bekar	Yönetici	İstanbul
6.	Kadın	31	Bekar	Ekonomist	Yalova
7.	Kadın	37	Bekar	Moda Tasarımcısı	Gaziantep
8.	Kadın	41	Evli	Öğretmen	İstanbul
9.	Kadın	47	Evli	Öğretmen	İstanbul
10.	Kadın	55	Bekar	Memur	Azerbaycan
11.	Kadın	57	Evli	Ev Hanımı	İstanbul
12.	Kadın	75	Dul	Ev Hanımı	İstanbul
13.	Kadın	78	Dul	Ev Hanımı	İstanbul
14.	Erkek	21	Bekar	Öğrenci	Bursa
15.	Erkek	22	Bekar	İşsiz	İstanbul
16.	Erkek	25	Bekar	İşsiz	İstanbul
17.	Erkek	26	Evli	Akademisyen	İstanbul
18.	Erkek	30	Bekar	İnşaat İşçisi	Türkmenistan
19.	Erkek	31	Bekar	İşsiz	Bursa
20.	Erkek	32	Bekar	Şifacı	İstanbul
21.	Erkek	34	Bekar	Mali Müşavir	Antep
22.	Erkek	36	Bekar	Lojistikçi	İstanbul
23.	Erkek	38	Bekar	Doktor	Ankara
24.	Erkek	40	Bekar	Tarihçi	İstanbul
25.	Erkek	50	Evli	Emekli	İstanbul

4.2. Katılımcıların Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi'ni Ziyaret Etme Nedenleri

Katılımcıların Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi'ni ziyaret etme nedenleri, “Aziz Mahmut Hüdayi'nin duasını almak”, “dua etmek”, “ibadet etmek”, “tefekkür etmek”, “sağlık”, “turistik”, “kendini kötü hissettiğinde”, “kötü bir olay yaşadığında”, “kendini iyi hissettiğinde”, “enerjisini yükseltmek için” ve “bir sebebi olamadan türbeye gelenler” on bir alt başlıkta değerlendirilmiştir.

4.2.1. Aziz Mahmut Hüdai'nin Duasını Almak

Görüşmelerde elde edilen sonuçlara göre, katılımcıların Aziz Mahmut Hüdai Türbesi'ni ziyaret etmelerinin sebebi Aziz Mahmut Hüdai'nin ruhani kişiliğine verilen değer ve duasını almak istemeleridir.

Aziz Mahmut Hüdai'nin türbesini ziyaret etmek için Almanya'dan gelen 26 yaşındaki öğretmen kadın katılımcı, ziyaret nedenini, *“Üsküdar'da insanın aklına Aziz Mahmut Hüdai geliyor. Onu ziyaret etmeden geçemiyorsun. Biz Üsküdar'a gelmiştik, Aziz Mahmut Hüdai de ziyaret etmek istedik. Elimizden geldiği kadar ziyaret ederiz. Zaten çok bilindik bir Allah dostu.”* şeklinde ifade etmiştir

22 yaşında işsiz erkek katılımcı, *“Aziz Mahmud Hüdai hazretlerinin bir duası var - 'her kim ki benim türbeme gelip dua ederse ateşte yanmasın, suda boğulmasın' - onun için geliyorum.”* ifadelerini kullanmıştır. Yine 30 yaşında yönetici kadın katılımcı, *“Duasını biliyorum Aziz Mahmut Hüdai'nin. İlk başta sırf bu duası için gelmiştim kendisine. Ben sudan çok korkuyorum, boğularak ölmesin diyor beni ziyaret eden. Hani ziyaret ettim boğularak ölmeyim diye.”* demiştir.

31 yaşında ekonomist kadın katılımcı, *“Aziz Mahmut Hüdai'nin, bilinen en iyi evliya olması en özeli, en yüksek evliya olması. O yüzden geldim. Çok da kelime kullanmak istemiyorum hakkında evliyaların, çok da bir şey diyemiyorum.”* ifadeleriyle türbe ziyaretine gelme nedenini açıklamıştır. 38 yaşında, doktor erkek katılımcı bu türbede huzur bulduğunu ve Allah'a daha yakın olduğunu hissettiğini ifade etmiştir. *“Aslında birçok türbeyi ziyaret ettim. Ancak Aziz Mahmut Hüdai için daha huzurlu hissediyorum. Burası ayrıca bir huzurlu hissettiriyor. Biraz daha sakin başka türbeler çok sıkışık olabiliyor. Allah'a daha yakın hissediyorum, huzurlu hissediyorum tek söyleyebileceğim budur.”* demiştir.

Veliler insana Allah'ı hatırlatan kişilerdir. Türbede yatan zatlara ve mezarlarına velilere olan saygıdan dolayı ayrıcalıklı bir anlam yüklenmektedir. Evliyalara dair anlatılan menkıbelerde bu kişilerin yaşarken gösterdiği kerametlerin öldükten sonra da devam ettiğine inanılmaktadır. Kutsalın tezahür ettiği mekanlar olarak türbeleri ziyaret etmek evliyanın lütfuna mazhar olmak için bir yol olarak görülmektedir

(Parladır, 2010: 187). Aziz Mahmut Hüdai'nin ilmi, tasavvufi ve manevi özelliklerinden dolayı türbeyi ziyaret eden katılımcılar türbeye geldiklerinde huzurlu hissettiklerini söylemektedir. Ak'ın alan araştırmasının sonuçlarına göre, İstanbul-Üsküdar'daki Aziz Mahmut Hüdai Türbesi "kutsal bilinen yerden manevi destek almak için" ziyaret edilen türbelerden biridir (2012: 116). Katılımcılar, Aziz Mahmut Hüdai'nin ziyaretinde buldukları için kendilerini manevi anlamda korunmuş hissetmektedir. Türbe ziyareti sonucu katılımcılar kendilerini Allah'a daha yakın hissederek rahatlamakta ve manevi destek almaktadır.

4.2.2. Dua Etmek

Katılımcılar, türbede yatan zata dua etmek, kendine dua etmek, başkalarına dua etmek, dua ederek rahatlamak için türbe ziyaretine geldiklerini ifade etmişlerdir.

Türbede edilen dualarının kabul olacağına inanan 45 yaşında öğretmen kadın katılımcı, "Bu mübarek zatın hayır duasını almaya geldim. Onun yüzü suyu hürmetine duamın kabul olması için geldim. İnşallah dualarımız kabul olacak." ifadelerini kullanmıştır. Aziz Mahmut Hüdai Türbesi'ni ziyaret etme nedeni dua etmek olan, 41 yaşında öğretmen kadın katılımcı, dua etmeye geldiğini belirtmiştir. 25 yaşında işsiz erkek katılımcı, "Bugün buraya dua etmek ve ziyaret için geldim. Sahile hava almak için çıkmıştım, gelmişken buraya da uğramak, dua etmek istedim" ifadeleriyle türbeye dua etmek için geldiğini ifade etmektedir.

Kendisinin, bir başkasının sıkıntısı veya huzur bulmak için türbeye giden ve dua eden 21 yaşında öğrenci erkek katılımcı "Yani bir işim olursa dua edeceğem, başım darda ise veya birine dua edeceğem, bazen de huzur için gittiğim olur." demiştir. Buna göre insanlar sıkıntılı zamanlarında türbe ziyaretine gitmektedir. 38 yaşında doktor erkek katılımcı, "Dua etmek için, içimi rahatlatmak için, bu sıkıntılı günlerde ondan geliyorum." ifadelerini kullanmıştır. Türbe ziyaretini sıkıntılı olduğu zamanlarda rahatlamak amacıyla gerçekleştirmektedir. Bu ifadeler, insanlar sıkıntılı zamanlarında türbe ziyaretlerine gider, varsayımını desteklemektedir.

32 yaşında şifacı erkek katılımcı türbede yatan zatlara arabulucu olarak gördüğünü ifade ederek şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Ruh haline çeki düzen verebilmek için duaların daha çabuk kabul olduğu yerler vardır. Mezarlıkları ziyaret, türbeleri ziyaret, kutsal olabilecek yerlerde dua etmek daha güzel olur. ... Burada dua kat sayısı daha fazla artıyor. Tabii ki arabulucu kılabiliyoruz bu gibi zatlara.”

Türbeyi ziyaret eden kişilerden bazılarının, türbenin içinde, kapısında veya türbenin avlusundaki kabirlere yönelerek dua edip ayrıldıkları gözlemlenmiştir. Mülakat yapma teklifinde bulunduğumuz kişilerden bazıları *“sadece dua etmeye geldim çıkacağım”* şeklinde cevaplar vermiştir. Bunun yanı sıra türbenin avlusundaki kabirlere yönelmiş ağlayarak dua eden kişilerin olduğu gözlemlenmiş ve kişilere rahatsızlık vermemek amacıyla mülakat yapma teklifinde bulunulmamıştır. Birey türbede kutsala sığınarak umut ve güven duygusunu hissetmektedir. Belirsiz durumlar için her şeyin yaratıcısı olan Allah’a dua ederek bu belirsizlikten kurtulmak için kutsal olana sığınmasından manevi destek almaktadır.

4.2.3. İbadet

Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi’nde gerçekleştirilen mülakatlara göre bazı katılımcıların ziyaret nedenleri ise türbede ibadet etmektir. Yapılan görüşmelerde türbe ziyaretinin nedenini ibadet etmek olarak ifade eden katılımcılar bunu şöyle ifade etmişlerdir:

Türbe ziyaretini burada ibadet etmenin verdiği huzurdan dolayı yaptığını ifade eden 31 yaşında ekonomist kadın katılımcı, şehir dışından geldiğinde türbede dua edip namaz kılmanın camiye göre daha çok hoşuna gittiğini, türbeye geldiğinde rahatladığını ifade etmiştir:

“Şöyle hem namaz kılmak için herhangi başka bir camide değil de türbesi olan bir camide kılmak daha hoşuma gidiyor. Hem şehir dışından geldiğim için normal bir camide değil de türbede kılınca daha özel bir yere gelmiş oluyorum onun için gelirim. Çok büyük bir değişiklik yaratıyor Hüdayi Türbesi, ruh halimde. Oh diyorum”

Türbe ziyaretine, dua etmek ve Allah’ın aşkını kazanmak için geldiğini ve türbe ziyaretinden ve bu ibadetlerden kendine bir ders çıkarmayı amaçladığını söyleyen 37

yaşında moda tasarımcısı kadın katılımcı ziyaret nedenini ifade ederken şu cümleleri kullanmıştır:

“Burada maksadımız dilek dilemek değil, aslında dost ziyareti. Rabbimizden isteriz, şehitlerimizden de dua isteriz. Rabbim nasip ederse maksadımız Allah aşkıdır. Onların belki himmeti nasip olur. Allah’ın âşık olduğu kullar belki bize de nasip olur da Rabbim kabul eder aşk kapısına. Beni en iyi anlayabilecek de dostlardır. Burada ibadet ederken dostlarla birlikte ibadet ediyorum. Öyle ediyormuşum gibi geliyor, ki öyle. Öyle hissediyorum ve onlardan faydalaniyormuşum gibi hissediyorum. Bir cahilliğimi giderebilirim. En azından biraz durursam orada bir ders alırım ki oluyor istersen bu ders. Yani hani bu nasıl ders oluyor? Tabii ki zahiri bir ders değil. Bir olay yaşıyorsun orada edeleniyorsun. Mutlaka Rabbim bana bir olay yaşatıyor ve ben orada bir şeyler hissediyorum ya kendimi daha farklı hissediyorum.”.

Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi külliyesinde aynı zamanda bir cami de bulunmaktadır. Kabrin olduğu bölümden ziyade katılımcıları camide ibadet ettikleri gözlemlenmiştir. Bunun nedeni türbenin bulunduğu bölümün küçük olması, pandemi nedeniyle içeriye sınırlı sayıda ziyaretçinin kabul edilmesi olabilir. Katılımcıların mekân algısı türbede yatan zaatın manevi kişiliğiyle bütünleştiği için kendini manevi bir ortamda hissetmektedir. Bu araştırma türbelerin camilere göre daha kutsal mekanlar olarak görüldüğünü düşündürmektedir.

4.2.4 Tefekkür

Yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilere göre Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi’ni ziyaret etme nedenlerinden biri de tefekkür etmektir.

22 yaşında Almanya’dan gelen öğrenci kadın katılımcı, *“Tefekkür etmek için gelirim genellikle. Maneviyatımı artırmak için gelirim, zaten çoğunlukla bunun için geliyorum. Burada Allah’ı daha iyi hissediyorum.”* demiştir. 31 yaşındaki işsiz erkek katılımcı, *“Yani bu atmosferin, bu havanın insanları özüne yaklaştırma etkisi var. Ölümü hatırlatır. Bu Allah’ın güzel kulları Allah’ı hatırlatır, Allah hatırlamak için türbelere gidilebilir.”* ifadelerini kullanarak kendini ifade etmiştir. Tefekkür etmek, kişinin kendisi, çevresi, yaşadıkları ve yaratıcısı hakkında düşünmesi sorular sorması ve cevaplarını yine Allah’ın hikmetlerinde bulması olarak ifade edilebilir. Bu ifadelere

göre türbede tefekkür etmenin katılımcıların kendilerini Allah'a daha yakın hissetmeleri ve insanı özüne yaklaştıran bir etkisi olduğunu ifade etmeleri türbe ziyaretinin katılımcılar üzerinde psikolojik olarak olumlu etkisini göstermektedir. Türbe ziyaretleri kişilerin manevi bir ortamda bulunma kutsalı hissetme ihtiyacını karşılamalarını sağlamaktadır. Türbe ziyaretinin tefekkür yoluyla hayatı anlama ve anlamlandırma konusunda kişiye manevi destek sağladığı söylenilebilir.

4.2.5 Sağlık

Sağlık nedenleriyle türbeyi ziyaret eden katılımcıların biri ameliyat, diğeri ise tüp bebek tedavisi için dua etmeye geldiğini ifade etmiştir. Tüp bebek tedavisi gören kadın katılımcı verilen iğneleri türbede yaptırmıştır. Bu sayede ilaçların daha şifalı olacağına inanmaktadır. 37 yaşında Gaziantep'ten gelen moda tasarımcısı kadın katılımcı *“Açıkçası burası benim sürekli geldiğim bir yerdir Aziz Mahmut Hüdai Hazretleri. Bugün ablamı da yanında getirdim. Onun tüp bebek tedavisi var onun için buradayız.”* demiştir. 41 yaşında öğretmen kadın katılımcı, *“Üstümden çok büyük bir yük kalkıyor burada. Öyle hissediyorum. Mesela şu an sebep önemli değil ne istiyorsan onun için gelmelisin illa bir sebep olmak zorunda değil, ki mesela benim yeğenim yarın ameliyat olacak onun için geldim”* cümleleriyle ziyaret nedenini ifade etmektedir.

31 yaşında ekonomist kadın katılımcı yaşadığı kötü bir hastalık üzerine türbe ziyaretine geldiğini ve bundan sonra da her geldiğinde uğradığını şöyle ifade etmektedir:

“Burası için özellikle bir bilgi aldım. Çünkü bilgim yoktu Kötü bir olay yaşadım ruhsal olarak, onun üzerine çok tanınık aileden sayılan bir abi bana tavsiye verdi. Oraya git diye. Gideyim de niye gideyim dedim. O biliyor zaten beni hemen kurcaladım. Ondan sonra hemen gitmem lazım diye düşünerek geldim. Uzun süre oldu bu kötü olayı yaşayalı. Şimdi her geldiğimde yaşamaya çalışıyorum burayı. Her geldiğimde mutlaka uğruyorum.”

Katılımcılar türbe ziyaretine yalnızca fiziksel sağlıkla ilgili nedenlerden dolayı gelmemektedir. Bunun yanı sıra ruhsal olarak daha iyi hissetmek için de türbe ziyareti yapılmaktadır. Beklenmedik durumlarla ve olaylarla karşılaşan insana dini inancı dayanabilme gücü vermektedir. Böyle durumlarda inanç ve ona bağlı uygulamalar

çeşitli izahlara imkân vererek teselli bulmayı kolaylaştırmaktadır. Örneğin, Allah'tan geldi, imtihanımız buymuş, kader, vb. izahatlarla durumunu anlamlandırmaya yardımcı olmaktadır. Bu konu türbeler ve manevi destek başlığı altında ayrıntılandırılacaktır.

4.2.6. Turistik

Türbeyi turistik amaçlarla ziyaret eden bazı katılımcılar ziyaret nedenlerini şu şekilde ifade etmektedir:

21 yaşında öğrenci erkek katılımcı türbe ziyaretini neden yaptığını şöyle ifade etmektedir:

“Benimki bir İstanbul düşkünlüğü. İstanbul'a ilk geldiğim zaman da İstanbul'da çok geziyordum. İster istemez İstanbul'u sevince ve tasavvuf kültürü ile tanışmış oluyor insan. Tekkelere vesaire gidiyordum o merak beni türbelere bağladı. Türbelerle gezilerim esnasında tanışmış oldum, ziyaretim ilk başlarda o nedenleydi. Osmanlıca Kitabelere falan ilgim var. İstanbul türbelerinin o şaşalı yapısı falan çok ilgimi çekti. Hatırı sayılır miktarda türbe dolaşmışlığım vardır bu meraktan dolayı. Şöyle oluyor mesela diyelim ki bir kitabını almıştım. Onun kitabını okumadan önce türbesine giderim. Mehmet Emin Tokadi'nin, Aziz Mahmut Hüdayi'nin. Yani onun bir kitabını okumadan önce mutlaka işte bildiğimiz türbelerden birinde yatıyorsa ve İstanbul'da ise o yüzden giderim. Bazen de sırf türbe gezmek için çıkıyorum.”

Türbe ziyaretinin nedenini türbelerin mimarı yönü de olabileceğini ifade eden 40 yaşında tarihçi erkek katılımcı bunu şu şekilde anlatmıştır:

“Ben türbe ziyaretimi daha çok arkadaşlarımın ilgisi üzerine onlarla birlikte gidiyorum şahsi olarak gidip de türbe gezmek yaptığım bir şey değildir. Mimari açıdan yahut yanında yakınında bir şeyler varsa daha çok o amaçla gidiyorum, hususi bir durumda gitmiyorum. Bir de turistik amaçla, bazen de yolumuzun geçtiği yerler oluyor. Yolumuz geçtiği zaman dua etmek için duruyoruz.” demiştir.

Türbe ziyareti için genel adetlere uyduğunu ifade eden 31 yaşında işsiz erkek katılımcı bundan şöyle bahsetmektedir:

“Adete de uyarım mesela. Üsküdar’a gittiğimde Hüdayi Hazretleri’ni ziyaret ederim. Beşiktaş’a gittiğimde Yahya Efendi’ye çıkarım. Sarıyer’e gittiysem Telli Baba’ya bir gidilir bu tarz şeylere de uyarım yani. Bir şehre ilk defa gideceksem eğer büyüklerinden başlamak gerek diye düşünürüm. Mesela İstanbul için Eyüp Sultan gelir. Aziz Mahmut Hüdayi de bunlardan bir tanesi.” demiştir. 34 yaşında mali müşavir erkek katılımcı *“Bu türbeyi duymuştum buraya gelmişken Antep’ten bu zati ziyaret etmek istedim. Burayı da bir göreyim bir fotoğraf çekileyim istedim.”*

Türbe ziyaretini turistik amaçla yapan katılımcılara göre türbe ziyaretinin psikolojik bir yönü yoktur. Turistik amaçla türbe ziyaretine gelen katılımcılara türbenin, manevi destek yönünden bir etkisi bulunmamaktadır.

4.2.7. İyi Hissetmek veya Adak

Katılımcılardan 1’i kendini iyi hissettiğinde türbe ziyaretinde bulunmakta ve bu ziyareti şükretmek için gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra türbede yapılan gözlemler sonucu adaklarını gerçekleştirmek için gelen kişilerin de iyi hissettiğinde türbe ziyareti yaptıkları söylenebilir.

30 yaşında yönetici kadın katılımcı kendini iyi hissettiğinde de türbe ziyareti yaptığını ifade etmiştir. Bunu anlatırken *“İyi hissettiğim zamanlarda da kötü hissettiğimde de maddi manevi sıkıntı için ikisinde de ziyaret ediyorum. Çok mutluyum bugün işte kendime diyorum bir selam vereyim, ondan sonra şükür için, aracı kalmak gibi değil de.”* ifadelerini kullanmıştır. 55 yaşında Azerbaycan’dan gelen memur kadın katılımcı, *“Türbelere yalnızca üzgün insanlar gelmez. İnsanlar adak adar, lokum dağıtır, bayramda gelir, illa kalbi kırıktır ama burada bir bayram havası da esebilir böyle şeylerle.”* şeklinde kanaatini bildirmiştir. Türbede yapılan gözlemlerde dilekleri gerçekleşen kişilerin adaklarını dağıtmaya geldikleri ve bunu gayet mutlu bir ruh halinde yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu araştırmaya göre insanların şükretmek, adaklarını gerçekleştirmek gibi nedenlerle ruh hali iyi olduğunda da türbe ziyaretine geldiği anlaşılmaktadır.

4.2.8. Enerji Yükseltmek

32 yaşında mesleğini şifaya kanal olmak olarak tanımlayan erkek katılımcı türbe ziyaretinin nedenini şu ifadelerle anlatmaktadır:

“Ben şimdi şifaya kanal olduğum için şöyle söyleyeyim, burada olmak benim şifaya kanal olmak için enerji toplamama yardımcı oluyor. Enerjimi yükseltmek için buraya geliyorum. Mezarlıkları çok ziyaret ediyorum. Ruh ve bedendeki sıkıntılar gidince kolay kolay hasta olmazsınız, rahatsız olmazsınız. Toparlayacak olursam buraya biyoenerjimi güçlendirmek için geliyorum. Çünkü insanlara aracı olduğum için bendeki enerji azalıyor. Bunu yükseltmek için buraya geliyorum.”

Ruh ve bendeki hastalıklardan kurtulmak ve enerjiyi yükseltmek, türbe ziyareti yapmanın nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.9. Kötü Hissetmek

Katılımcılardan bazıları, kendilerini kötü hissettiklerinde, bunaldıklarında, rahatlamak, huzur bulmak, ferahlamak için türbe ziyaretlerine geldiklerini ifade etmişlerdir.

26 yaşında öğretmen kadın katılımcı, “... Kendimi çok kötü hissettim bu dönemde o dönemden sonra da her seferinde huzur bulmak için türbeye geliyordum. Genelde zaten ziyaret ediyorum. Bugün de yine kendimi huzursuz hissettiğim, kötü hissettiğim günümüdü.” demiştir. Buna ifadelerle göre psikolojik olarak iyi hissetmek ve huzurlu hissetmekle türbe ziyaretleri arasında bir ilişkinin olduğunu ifade edilebilir.

Türbede huzur bulduğunu söyleyen 22 yaşında öğrenci kadın katılımcı:

Yolumuz buraya düştüğünde mutlaka geliyoruz ama bunun dışında canım sıkın olduğunda moralim bozuk olduğunda, içim sıkıldığında türbede bulunmayı çok seviyorum. Çünkü biliyorum ki dua ettiğimde duamın kabul olacağını ve onların şefaatine nail olabilmek için onların türbesinin başına oturduğumda onlarla konuşurum çünkü onların beni duyduğunu biliyorum ve onları bunları anlattığımda beni duyduklarını bilmek bana başka bir huzur

veriyor sıkıntım gidiyor Bir de işte benim için diyelim içim sıkılıyor ya da bir sıkıntım olsun, ben şu an tam ne sıkıntım olduğunu söyleyemem. Onu anlatıyorum Aziz Mahmut Hüdayi Hazretlerine ve diyorum ki sen nazlı kulusun Rabbimin benim sıkıntımı hafifletmesi gönlüme ferahlık vermesi için sen de bana dua et diyorum.

Şeklinde kötü hissettiğinde türbe ziyareti yaptığında neler hissettiğini ifade etmiştir.

79 yaşında, ev hanımı, kadın katılımcı, *“Ben Acıbadem’de oturuyorum Her zaman sıkıldığım durumlarda türbeye gelirim. Gönlüm sıkıldığı zaman gelir ziyaret ederim ama uzun zamandır gelemedim.”* diyerek türbe ziyaretine ne zaman geldiğini anlatmıştır.

47 yaşında öğretmen kadın katılımcı *“Bazen sıkıştığımız gönlümüz daraldığı zaman bazen de öylesine geliriz ama daraldığımız zaman özellikle geliyoruz.”* demiştir.

50 yaşında emekli erkek katılımcı, *“Yani türbenin yanından geçiyorsan mutlaka uğrarım. İkincisi bir müşkülüm olabilir, hayatımda maddi veya manevi bir sıkıntı olabilir, halledilmesi gereken bir sıkıntı halim olabilir, bir bunalma hali olabilir. Üçüncü olarak da çağrılırsam giderim.”* diyerek türbe ziyaretlerini ne zaman ve hangi nedenlerle gerçekleştirdiğini anlatmıştır.

30 yaşında yönetici kadın katılımcı, *“Yani hani bazı mekanların bazı insanların referansıyla dua etmek var Allah’a. Üzüldüğümde de içim sıkıldığında da geliyorum.”* diyerek düşüncelerini ifade etmiştir.

Yapılan mülakatlara göre, katılımcılar, sıkıntılı hissettiklerinde türbe ziyaretinde rahatlama hissetmektedir. Kötü bir durumla karşılaşmış katılımcılar için türbe ziyareti, teselli bulmalarını sağlamaktadır. Sorun ve sıkıntılar karşısında Allah’a yönelerek ve Allah’tan yardım isteyerek teselli ve rahatlama hisseden katılımcıların ifadelerine dayanarak manevi destek ve türbeler arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Nitekim dini referanslarla yaşananlara anlam vermek insanların yaşadığı sıkıntıların üstesinden gelmesine imkân vermektedir. Türbeler kutsalla ilişki kurulan mekanlar olarak günlük hayata bir amaç ve değer yüklemeye görevini üstlenerek bireye teselli ve umut sağlayarak manevi destek vermektedir.

4.2.10. Bir Sebebi Olmayan Ziyaretler

Bazı katılımcılar türbe ziyaretini özel bir nedenden dolayı yapmadıklarını ifade etmişlerdir. İlk olarak 31 yaşında işsiz erkek katılımcı bu durumu şu ifadelerle anlatmıştır:

“Ruh halime göre giderim. İçimden gelir böyle ruh halimi böyle bir sebep yoktur. Yani bir şey oldukça gideyim demem. İnsanların hakkında evliya dediği daha çok mutasavvıflardan dervişlerden insanların kabirlerini ziyaret ederim bildiğimiz çoğu türbelere giderim yani yanından geçerse.”

30 yaşında yönetici kadın katılımcı, *“Daha önce de gelmiştim yine gelmek istedim. Bilmiyorum. Yani sebebi yok.”* demiştir. Üsküdar’a geldiklerine akıllarına ilk gelen yer olduğu için türbeyi ziyaret eden katılımcılar da vardır.

30 yaşında kadın katılımcı *“Üsküdar’da hani olması. Yani Üsküdar’da yaşıyorum zaten. Üsküdar için çok büyük bir kıymet ve dönüp dolaşıp bir şekli ile kendine çekiyor Hüdayi hazretleri. Özel bir nedeni yok ama Hüdayi’nin kendine çeken bir yanı var.”* demiştir. 22 yaşında öğrenci kadın katılımcı, *“Aslında birazcık hava almaya çıkmıştık dışarıya sonra Üsküdar’a geldiğimizde aklımıza Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri geldi öyle.”* diyerek yolu düştüğü için türbe ziyaretine geldiğini anlatmıştır. Türbe ziyareti için Türkmenistan’dan gelen 30 yaşında inşaat işçisi erkek katılımcı, *“Ziyaret için geldim, boştayım diye.”* demiştir. 36 yaşında lojistikçi erkek katılımcı ise, *“Belli bir vakit yok şöyle yani Üsküdar’a gittiğimizde vaktimiz olursa ziyaret ederim bir şey olduğunda ziyaret etme gibi bir durum söz konusu değildir.”* diyerek bir nedeni olmadan da türbeyi ziyaret ettiğini söylemiştir.

Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi’ni ziyaret etme nedenleri Aziz Mahmut Hüdayi’nin ruhani yönüne verilen değerdir. Bir diğer neden ise onun duasını almak istemeleridir. Kutsal bir mekânda bulunma hissi ve Aziz Mahmut Hüdayi’nin duasını almak ziyaretçilere manevi anlamda korunmuş hissettirmektedir. Bu ise katılımcılara psikolojik olarak rahatlama sağlaması yönüyle manevi destek sağlamaktadır. Türbeye dua etmek için geldiğini ifade eden katılımcılar, türbede dualarının kabul olacağını düşündükleri için ve türbedeki manevi ortamdan dolayı rahatlamaktadır. Türbe

ziyaretine ibadet etmek için geldiğini söyleyen katılımcılara göre türbede ibadet etmek başka bir yerde ibadet etmeye göre daha huzurludur. Katılımcıların türbeye atfettiği değer, türbede yatan zaatın manevi kişiliğiyle ilişkilidir. Katılımcılar türbede “türbedeki zatla beraber ibadet ediyormuş” hissi yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu araştırmaya göre türbeler camilere göre daha kutsal mekanlar olarak görülmektedir. Tefekkür etmek amacıyla türbe ziyareti gerçekleştiren katılımcılara göre türbe insanı Allah’a daha yakın hissettirir ve insanı özüne yaklaştırır. Buna göre türbede kutsalla manevi bir bağ kurulmaktadır. Sağlık amacıyla türbe ziyaretinde bulunan katılımcılarla yapılan görüşmelere göre, tıbbi çaresizlik durumlarında türbe ziyareti yapılmaktadır. Bu ziyaret kendini çaresiz hisseden ziyaretçiye umut verdiği şeklinde yorumlanabilir. Türbe ziyaretini turistik amaçla yapan katılımcılarla yapılan görüşmelere göre türbe ziyaretinin psikolojik bir yönü yoktur. Ziyaretçi türbenin mimari yapısı, kitabelere duyduğu ilgi veya gezmek için ziyarette bulunur. İyi hissettiğinde veya adak için gelen katılımcıların türbe ziyaretinde, ziyaretçilerin şükür duygusu ortaya çıkmaktadır. Araştırmamıza göre iyi hissedildiğinde veya adak adamak için türbeye gelmesi durumlarında ziyaret, kutsalla manevi bağ kurmak ve şükretmek içindir. Enerji yükseltmek amacıyla türbeye gelen katılımcının ziyareti, ruh ve bedendeki hastalıklardan kurtulmak içindir. Kötü bir durumla karşılaşmış katılımcılar için türbe ziyareti, onlara teselli verdiği şeklinde yorumlanabilir. Türbe ziyaretleri, yaşanan kötü olayları karşısında katılımcıların durumu yeniden yorumlamasını sağlayarak pozitif bir ruh haline geçişi sağlamaktadır.

4.3. Katılımcıların Türbe Algısı

Çalışmamızın konusu olan türbe ziyaretleri ve manevi destek arasındaki ilişkiyi araştırmak için, katılımcıları türbeyi nasıl algıladıklarını da ele almak gerekir. Örneğin katılımcı türbeyi kutsal bir mekân olarak değil de sadece bir mezar olarak görüyorsa bunu ifade etmek gerekir. Katılımcıların türbeye ve türbe ziyaretlerine verdikleri önem ve türbe ziyaretlerinin psikolojik yönden onları nasıl etkilediği, türbe algılarının nasıl olduğuna bağlıdır. Katılımcıların türbe algısı, psikolojik yönden türbe ziyaretlerine yükledikleri anlamın ortaya çıkarılması bakımından önemli bulunmuştur.

25 katılımcıyla gerçekleştirilen mülakatlar sonucu katılımcılar türbeleri, huzurlu hissedilen yerler, Allah dostları, ziyaret, şefaath, maneviyat, huzur, dünya ahiret

karşılaştırması, ölüm, Allah'a yaklaştıran yer, turistik olmayan manevi yerler, kabir, insanların önem verdiği yerler, feyiz, namazda Allah'ın huzurunda olmak gibi Allah'ın huzurunda olunan yerler, manevi olarak hala yaşayan diriler olarak gördüklerini ifade etmişleridir.

31 yaşında ekonomist kadın katılımcı, camiye gitmek yerine genellikle türbesi olan yerlere gittiğinden bahsetmiş ve türbelerin camilere göre daha farklı ve maneviyatlı olduğunu, türbeleri en dinine bağlı insanlar için yapılmış yerler olarak gördüğünü ifade etmiş ve şöyle söylemiştir:

“Türbe dendiğinde içine girdiğiniz zaman huzurlu hissedilen yer. Camiden ziyade türbe daha şey yani en dinine bağlı insanların en Müslüman gibi yaşayan insanlar için yapılan bir yer türbe. Bilmiyorum ben öyle düşünüyorum. Gelince de o hissiyatı veriyor. Örnek alınacak şeyleri görüyorum.”

Katılımcılardan 11 tanesi türbe dendiğinde akıllarına Allah dostlarının geldiğini ifade etmiştir. Bu katılımcılardan bazılarının ifadeleri şöyledir:

“Allah dostları ve Allah dostları da yakın olmak Allah dostlarına yakın oldukça da Allah'a yakın olmak geliyor.” (26 yaşında akademisyen kadın katılımcı)

“Türbe dendiğinde aklıma ilk Allah dostu gelir. Allah için her şeyi Rabbi için elinin tersi ile iten kendi benliğinden kurtulanlar. İmrenmemek mümkün değil.” (37 yaşında moda tasarımcısı kadın katılımcı)

Türbenin, maneviyat, huzur, ölümü hatırlatan ve dünya ahiret karşılaştırmasını yaptığı bir yer olduğunu ifade eden 5 katılımcı olmuştur. 29 yaşında öğretmen kadın katılımcı türbelerle ilgili kanaatini şöyle ifade etmiştir:

“Türbe dendiği zaman aklıma maneviyat, huzur ve meşayihî ziyaret geliyor. Yani benim de öleceğim aklıma geliyor. Tabii her insan gibi. Hani zaten Rasulullah'ın sözü var ya siz de bir gün toprak olacaksınız. Öyle onun sözü aklıma geliyor onların manevi durumları aklıma geliyor. Bizim nasıl bir hayat sürüp nasıl bir şekilde öleceğimiz aklıma geliyor. Yani genel olarak dünya ve ahiret hayatının karşılaştırılması. Mesela Pierre Lotti'ye gittiğim zaman aynı manevi havayı hissetmiyorum. Fatih Sultan Mehmet'in türbesine gittiğimde veya Aziz Mahmut Hüdayî Hazretlerine geldiğimde bunun gibi türbelerde manevi olarak kendimi daha iyi hissediyorum.” demiştir.

40 yaşında tarihçi erkek katılımcı, türbeleri, insanların saygı duyduğu yerler ve mezarlık olarak gördüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Halk arasında meşhur birisi vefat ettiği zaman gömüldüğü yer. Yani değişiklik herhangi bir mezarlığa gitmekle bir fark yok benim için ama basit de algılamamak gerekir. Çünkü insanların hürmet gösterdiği bir yer. Demek ki hürmet gösterilmesi gereken bir yer. Onun bilinci oluyor ancak aşırı bir duygu kabarması gibi durumlar olmuyor. İnsanlar herhalde ölmüş büyük insanları tazim etmek için, bir nevi bizim için hala değerlisiniz demek için türbelere önem veriyorlar.” demiştir.

50 yaşında emekli erkek katılımcı türbeleri huzurlu ve feyizli yerler olarak algıladığını ifade etmiş ve türbede kendisini namazda olduğu gibi Allah’a yakın ve Allah’ın huzurunda gibi hissettiğini ifade ederken şu cümleleri kullanmıştır:

“Türbe demek huzur demek, feyiz demek, bereket demek. Nasıl namazda tekbir aldığım zaman nasıl Allah’ın huzurunda kendimi hissediyorsam aynı şekilde türbede de öyle hissediyorum. Hiçbir değişiklik yok yani benim için. Yani türbedeki ehlullah Allah’ın huzurunda. Onları ziyarete gittiğimiz zaman onların bereketi ile himmeti ile Allah’ın huzuruna varmış oluyoruz.”

Türbeyi mezarlık ve manevi olarak hala yaşayan kişiler olarak düşünen 31 yaşında işsiz erkek katılımcı türbe hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Türbe dendiği zaman insanları 2 türlü bakış açısı var: Birincisi ölü niyetiyle, diğeri de diri niyetiyle bakar. Bazı insanlarda ölü niyeti ile bakanlar iyi veya kötü kimi saygı duyar, kimi saygı duymaz. Bazı insanların ölüsüne dirisine hiçbir şeye saygısı olmuyor. Bazısı da inanmakla kalmayıp çok büyük bir beklenti içinde ona inanıyor. Edebinden daha fazla orada yatan birinin çok büyük iradesi ve kudreti varmış gibi davranan bir grup da var.” demiştir.

Bireylerin yaşadıklarını anlamlandırmalarını sağlayan düşünceler kaynağını inançlar, gelenek görenekler veya değerlerden almaktadır. Tüm bunlar kişinin yaşadıklarını anlamlandırmak için nereye veya kime başvuracağı konusunda büyük bir role sahiptir. Türbe algısının bu çalışmada yer almasının nedeni kişilerin türbeye gelmelerini sağlayan inanç, değer vb. ne olduğunun anlaşılmasıdır. Bu çalışmaya katılan kişilerin verecekleri bilgiler ışığında türbenin katılımcılar için nasıl bir anlam ifade ettiği araştırılacaktır. Türbeler katılımcılar tarafından kutsal mekanlar olarak görülmektedir. Bu mekânlara manevi bir anlam yüklenmektedir. Türbeye başvurmayı düşündüren

şeyin ne olabileceğinin türbe algısına bakılarak anlaşılabilirliği düşünülmüştür. Buna göre de türbeye dair algının türbeler ve manevi destek ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

4.4. Katılımcıların Aziz Mahmut Hüdayi’yi Tanıma Durumları ve Türbeyi Ziyaret Etme Sıklığı

Katılımcılara Aziz Mahmut Hüdayi’yi tanıyıp tanımadıkları ve türbeyi ziyaret etme sıklıkları, ziyaretlerin düzenli olup olmadığı soruları ziyaret için özel olarak Aziz Mahmut Hüdayi’nin bir önemi olup olmadığının öğrenilmesi amacıyla sorulmuştur. Bu sorular bize görüşmelerde yine Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi’ni ziyaret nedenlerine ilişkin veriler sunmuştur. Aziz Mahmut Hüdayi’nin hayatı hakkında sorulan sorularla, katılımcıların hem ona hem de türbeye verdiği değer konusunda verilere ulaşma imkânı vermiştir.

Türkmenistan’dan gelen 30 yaşında inşaat işçisi erkek katılımcı “Tanımıyorum, geçerken uğradım” şeklinde cevap vermiş, kalan 24 katılımcı Aziz Mahmut Hüdayi’yi tanıdığını ifade etmiştir. Katılımcılar, İstanbul’a geldiğimde, Üsküdar’da geldiğimde, boş zamanlarımda geliyorum şeklinde türbeyi ziyaret sıklığını belirtmişlerdir. Bir katılımcı ise türbeye ilk defa gelmiştir. 34 yaşında mali müşavir erkek katılımcı, “*Daha önce hiç türbe ziyareti yapmadım. İlk defa Aziz Mahmut Hüdayi türbesine geliyorum.*” demiştir.

26 yaşında öğretmen kadın katılımcı:

“İlk ben bir ara tarih kitapları araştırıyordum. Bu dönemden biliyorum Aziz Mahmut Hüdayi. I. Ahmet zamanında yaşamış biri. Bir de böyle hakkında tasavvuf kitaplarında falan hikayeler olduğu için oralardan biliyordum, orada bir ilgimi çekmişti öyle. Üsküdar’a geldikçe ziyaret ederim.” demiştir.

26 yaşında akademisyen kadın katılımcının ifadeleri ise şöyledir:

“Yani ta küçükliğümden beri tanıyorum. Hayatımda o zamandan beri biliyorum. Ama böyle her şeye de vakıf olduğum söylenemez. Sadece çok yakın hissediyorum kendimi o yüzden geliyorum. Yoksa şöyle, benim Devati Hazretleri evime çok yakın oraya çok

sık gidiyordum. Sonrasında Devati Hazretlerinin hocası üstadı olduğunu öğrendim. O yüzden de buraya daha sık gelmeye başladım. Gelirken ki yolları güzel Üsküdar'ın, huzurlu olmasından kaynaklı daha sıcak hissediyorum kendimi.”

25 yaşında işsiz erkek katılımcı *“Bir ayırım yapmıyorum şu zaman geleyim diye. Üsküdar'a geldiğim zaman uğramaya çalışıyorum.”* demiştir.

31 yaşında ekonomist kadın katılımcı Aziz Mahmut Hüdayi hakkında bildiklerini şöyle anlatmıştır:

“Ben Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri'nin nasıl biri olduğunu hayatı ile ilgili birinden bilgi almıştım. Onun meşhur bir duası var hayatı ile ilgili falan onunla ilgili bir daha önce gelmişim. İstanbul'a geldikçe mutlaka gelirim türbeye. Hayatı ile ilgili bazı şeyler biliyorum. Meşhur duasını biliyorum. Bilinen en büyük evliya olduğunu biliyorum. Bundan sonra daha büyük gelmeyeceğini biliyorum. Bayağı bir şey biliyorum.” demiştir.

21 yaşında öğrenci erkek katılımcı *“Şöyle ben Hüdayi Vakfı'nda kalıyorum. Osman Nuri Topbaşlara ait. Nakşibendiler ama vakıflarının ismine Hüdayi ismini vermişler. Ben oradan tanıyorum. Hakkında da baya okudum yani.”* demiştir.

Katılımcıların bir tanesi hariç diğerleri, aileden, çevreden, kitaplardan Aziz Mahmut Hüdayi'yi tanımaktadır. Aziz Mahmut Hüdayi'nin duası, padişahlara akıl hocalığı yapmış olması, tasavvufi kimliği, Üsküdar denilince ilk akla gelen türbe olması türbeyi önemli hale getiren ve ziyaretleri arttıran sebeplerdendir. Katılımcıların bu ifadeleri onların türbeyi ziyaret etme nedenlerinden bazıları olarak çalışmaya katkı sağlamaktadır.

4.5. Katılımcıların Türbe Ziyaretini Yakınlarına Tavsiye Etme/Etmeme Nedenleri

Katılımcıların türbe ziyaretleriyle ilgili tecrübelerini, yakınlarına tavsiye etme/etmeme nedenleri üzerinden daha açık bir şekilde ifade edebilmeleri, türbede yaşadıkları deneyimleri anlatabilmeleri ve manevi destek açısından türbe ziyaretlerinin katılımcıları nasıl etkilediğinin anlaşılması amacıyla sorulmuştur. Bunun nedeni

katılımcılara direkt olarak tecrübeleri sorulduğunda çekimsiz kalmaları veya aklıma gelmiyor şeklinde cevaplar alınmasıdır. Önce katılımcıya kendi deneyimleri sorulmuş sonrasında yakınlarına tavsiye etme/etmeme nedenleri sorulmuştur. Amaç, katılımcıların türbe ziyaretini yakınlarına tavsiye etme/etmeme nedenleri üzerinden türbedeki duygu ve düşüncelerini ifade etmeleridir. Böylelikle türbeler ve manevi destek arasında ilişki konusunda deneyimler konusunda bilgiler elde edilerek değerlendirilecektir.

Katılımcılardan 4'ü türbe ziyaretini tavsiye etmem, 21'i ise türbe ziyaretlerini tavsiye ederim cevabını vermiştir. Türbe ziyaretlerini tavsiye etmeyen iki katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Tavsiye etmem. Çünkü kendim hiç öyle düşünmüyorum. Eğer insanın öyle bir şeye ihtiyacı varsa belki. Öyle bir ihtiyacımın olduğunu hissedersen böyle bir tavsiyede bulunabilirim. Ama pek öyle bir şeyle karşılaşmadım.” (Erkek, 40, Tarihçi)

“Bir abimizi anlattım az önce ama neticesini söylemedim. Bir iki ay türbe ziyareti yaptıktan sonra hanımından boşandı. Bu mutlak değildir. Derdi sıkıntısı olan insanlara önerir miyim? Yani pek önereceğimi düşünmüyorum. Önce sebebe sonra duaya, bu tarz şeyleri yönlendiririm.” (Erkek, 31, İşsiz)

Sıkıntılarla başa çıkma yolunu ölümü hatırlamak olarak gören 21 yaşında öğrenci erkek katılımcı, ölümü hatırlattığı için türbelerin ziyaret edilmesi gerektiğini şu cümlelerle söylemiştir:

“Türbe ziyaretlerini tavsiye ediyorum. Bir insan ne kadar sıkıntısı olursa olsun hayatta garantisi olan tek şey ölüm. Orada ölümü daha somut bir şekilde görebiliyorsun. Sıkıntın geçer. Halen daha türbeye gitmek ölümün içindeki diriliği gösterdiği için insanın kafasında bir şey açılır diye düşünüyorum.”

Türbede yaşadığı ruh hallerinin, türbenin atmosferinin yaşanmasını tavsiye eden katılımcılar kendilerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Şiddetle tavsiye ederim. Çünkü bunu sadece yaşayan ben olmadığım için her Müslüman az çok bu hisleri yaşadığı için bu türbede olmasın başka bir türbede olur. Yani illa ki bu feyzi, pozitif enerjiyi bir şekilde yakalıyorsunuz. Bunu istisnasız herkese tavsiye ediyorum. Türbe ziyaretini sadece Müslümanlar değil gayrimüslim de olsa

buradaki enerjiyi ve yani burayı böyle havayı solumasını herkese tavsiye ederim. Herhalde şöyle diyebilirim. Bir de bu büyük zatlardan gelen maneviyat o güzellik bütün insanları ulaştın isterim. Onların da sıkıntısı gitsin isterim. O yüzden çok tavsiye ediyorum.” (26 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

“Çevremdeki insanlara türbe ziyaretine benim aldığım manevi havaya almalarını istediğim için tavsiye ederim. İnsanın evde de o kendisi için oluşturduğu manevi bir ortam olabilir. Ama türbede olduğu gibi yani o ilim ehli insanların manevi büyüklüğünden dolayı buranın bereketi daha farklı oluyor. O yüzden de dua etmekte tabii ki eve göre daha farklıdır. Maddi manevi sıkıntısı olan insanlara direkt türbeye gelin demem ama ruhu ferahlasın diye gelmelerini tavsiye ederim.” (55 yaşında memur kadın katılımcı)

Türbede yatan zatların yardıma geldiğini söyleyen 45 yaşında öğretmen kadın katılımcı şöyle söylemiştir:

“Gelip huzur bulsunlar. Emin olun burada duaları kabul olur. Ölüden ne fayda var veya ölmüş insandan size ne fayda var demeyelim. Hurafe değil bunlar. Bu insanlar ölmemiş belli zamanlarda yardıma geliyorlar. Bence onlar Allah'ın görevli kulları.”

Türbede yatan zatların şefaatleri ve türbede yaşadığı ibretlik olaylardan dolayı türbe ziyaretini tavsiye eden 37 yaşında moda tasarımcısı kadın katılımcı,

“Allah dostlarını ziyaret edenler eli boş dönmeyecektir. Onlar Allah'ın sevgili kulları. Ben duadan elim boş dönmedim. Her defasında bana bir dayak geliyor yüzüme bir tokat geliyor ama hepsi o kadar lezzetli ki. En azından bir nebze de olsa ilim nasip oluyor mutlaka gelsinler. Her şeyi Allah veriyor mutlaka türbe ziyaretlerine gelsinler. Çünkü onlar Rabbimin sevdiği kullar, şefaati Rabbim dilediği sürece de olacaktır, kıyamete kadar da devam edecektir. Dünyalık eğlenceye bu kadar vakit ayırıyorken bir 10 dakika ben buraya vakit ayırsam yani çok güzel olur. Rabbim herkese nasip etsin. Herkesin gelmesini istiyorum, gelsinler yani.” demiştir.

Huzurlu bir yer olduğu ve iyi hissettirdiği için türbe ziyaretini tavsiye eden 78 yaşında ev hanımı kadın katılımcı, *“Yani kendini huzurlu buluyorsa gelsin. Kendini iyi hissediyorsa yani buradan medet ummak değil de kendini iyi hissettirmek için gelmelerini tavsiye ederim.”* demiştir.

Huzur dolu bir yer olduğu için türbe ziyaretini tavsiye eden 30 yaşında yönetici kadın katılımcı:

“Arkadaşlarımla konuştuğumda böyle böyle gitmişim geçen gün dediğimde, hadi beraber gidelim o zaman diyoruz öyle tavsiye etmiş gibi oluyor muyum bilmem de. Arkadaşlarıma, huzur dolu bir yer olduğunu anlatırım, orada iyi hissettiğini söylerim. Dur ben de bir gideyim o zaman oluyor o şekilde oluyor mesela.” demiştir.

Aynı şekilde düşünen 36 yaşında lojistikçi erkek katılımcı, hem konum olarak iyi bir yerde olduğu hem de iyi hissettirdiği için tavsiye etmektedir. *“Özellikle Aziz Mahmud Hüdayi Türbesi konum olarak, hem de o iyi hissiyatı verme açısından tavsiye edilebilecek bir yer. ... Genellikle tavsiye ederken orada hissedilen maneviyat açısından tavsiye ediyorum.” demiştir.*

Türbe ziyaretini burada yaşanan hisleri tatmaları için tavsiye eden katılımcı bunu şu sözlerle anlatmıştır:

“Çok tavsiye ederim. Ama öyle boş boş etmem. Gidin görün şekilde demem yani böyle bir merakı olan birilerini biraz daha alakası olan birilerini söylenebilecek bir şey. Şimdi gidip mantıksız saçma sapan şeyler yapsın istemem yani türbede. Türbe ziyaretinin şu şekilde yap derim çok sıkımadan anlatırım. Önce türbe ziyareti nedir ne değildir bunu anlamalarını isterim. Bunu da herkes kendi gidip görür. Türbenin mantığını anlamalarını istiyorum, hissetmelerini istiyorum. O şekilde yani.” (31 yaşında ekonomist kadın katılımcı)

50 yaşında emekli erkek katılımcı, insanların problemleri ve sıkıntıları için türbe ziyaretlerini tavsiye etmektedir.

“Kimin bir derdi varsa bir müşkülü varsa müşkülün durumuna göre ya da özelliğine göre şuraya git kardeşim şuraya git deyip onlara tavsiye ediyorum. Yoksa genel bir müşkül ise hangisine giderse hepsi veliyullah hepsi Allah'ın dostu hiçbirini birbirinden ayrı değiller. Büznillah müşkilin çözülür. Ama yine de belirtmek isterim ki iş kendisinde bitiyor. İhlas ve samimiyet çok önemlidir. Hangi türbede niyaz ederse Rabbimin izniyle o türbede hallolur.” demiştir.

Katılımcılardan 21'i türbe ziyaretini, manevi havanın hissedilmesi, huzur, duaların kabul olması, türbenin ruh halindeki olumlu etkisini anlamak, ölümü hatırlatması,

konumu ve dertleri olan insanlara dua etmeleri için tavsiye etmektedir. Görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler, türbe ziyaretinin teselli bulma, rahatlama, Allah'a sığınma, Allah'a yönelme vb. psikolojik etkilerini ve maddi manevi sıkıntılar karşısında türbe ziyaretinin olumlu etkisini göstermektedir.

4.6. Türbe ve Dua İlişkisi

Türbe ve dua ilişkisi başlığında her ne kadar yalnızca bu ilişki hakkında bulgulara yer verilse de duanın insan psikolojisi üzerindeki etkileri din psikolojisinin önemli konularında biri olarak birçok çalışmaya konu olmuştur. Dua zaten başlı başına bir dini başa çıkma ve manevi destek unsuru olarak görülmektedir.³ Dua insanlar için bir ihtiyaçtır. Pınar'ın çalışmasına göre katılımcıların %94.5'i duayı fitri bir ihtiyaç olarak görmektedir (2013: 75). Bu bölümde türbede dua etmekle başka bir yerde dua etmek arasında herhangi bir farkın olup olmadığı sorusu üzerinden bir değerlendirme yapılması hedeflenmiştir. Katılımcıların türbede edilen dualara özel bir anlam yükleyip yüklenmediği konusu türbeler ve manevi destek ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1'i kadın 9'u erkek 10 katılımcı türbede dua etmenin herhangi bir yerde dua etmekle arasında bir fark olmadığını, 1 erkek katılımcı türbe ziyaretini turistik nedenle yaptığını ve sadece Aziz Mahmut Hüdayi'nin duası için geldiğini, 1 erkek katılımcı, insanların yapabilecekleri tüm her şey bittikten sonra çaresizlik anlarında dua etmeye geline yerler olduğunu, 1'i erkek 12'si kadın 13 katılımcı türbede duaların kabul olacağına inandığını ifade etmiştir. 13 katılımcıdan 5'i türbenin eve göre manevi atmosferinin burada dua etme nedenleri olduğunu söylemiştir. Katılımcıların bir kısmı

---

³ Bkz. Yapıcı, A.(2007). *Ruh Sağlığı Ve Din*, Adana: Karahan Kitabevi. Baş, S. (2017). "Manevi Danışmanlıkta Duanın Bir Destekleme Metodu Olarak Kullanımı", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt-Sayı:52 ss.161-198. Koç M.(2005). "Ruh Sağlığı İle Dini Başa Çıkma Metodu Olarak Dua Ve İbadet Fenomeni Arasındaki İlişki Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım" *Ekev Akademi Dergisi* Yıl:9, S.24, ss.11-32. Sayın, E. (2012). "Tasavvuf Ve Psikoloji Açısından Doğanın Terapik Etkileri" *Batman University Journal Of Life Sciences*, Volume 1, Number 1, ss. 423-431. Pınar, Z.(2013). *Duanın Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gashi, F . (2016). *Dua Ve Hayat Memnuniyeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma* (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ve Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği) . *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 25 (2) , ss.1-29. Temiz, Y.E. (2014). *Yetişkinlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*, (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi.

türbede dua etmekle başka bir yerde dua etmek arasında bir fark görmediğini bazıları ise türbede dua etmenin daha makbul olduğunu ifade etmektedir.

Türbede dua etmenin herhangi bir yerde dua etmekle arasında bir fark olmadığını ifade eden katılımcılar türbede de evde de Allah'a dua ettiklerini bu nedenle de farkı olmadığını ifade etmişlerdir. Bu katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

“Bir fark görmüyorum evde dua etmekle türbede dua etmek arasında. Çünkü evdeyken de namaz kılıyoruz. Allah’a en yakın olduğumuz zaman secde anıdır yani namaz kılmak. Bir fark göremiyorum.” (25 yaşında işsiz erkek katılımcı)

“Arada herhangi bir fark yok his olarak. Dua etmek aynıdır benim için. Sonuçta dua edilen varlık Allah’tır.” (36 yaşında lojistikçi erkek katılımcı)

“Şöyle söyleyeyim, şuradan başlayayım. Dua insana aczini hatırlatır, dua insana yani istemek nefse ağır gelir. Duada adeta insan şu hâlde olur: Allah’ım ben acizim senden istiyorum. İster ki bu dua evde yapılsın ister türbede yapılsın. Burada şu devreye girer: aracı kılma olayı. Bizim kültürümüzde vardır, ölüden medet değil de onu bir vesile kılmak. Onun yüzü suyu hürmetine diye bir olgu var kültürümüzde. Ama bana göre türbede dua etmekle evde dua etmek arasında bir fark yok.” (31 yaşında işsiz erkek katılımcı)

40 yaşında tarihçi erkek katılımcı, türbede dua etmekle başka bir yerde dua etmek arasında bir fark görmediğini fakat sıkıntılı bir an olursa bu düşüncelerinin değişebileceğini ifade etmiş, insanların türbelere sıkıntılı zamanlarında başvurdukları varsayımını desteklemiştir. *“Benim için yok. Belki çok sıkıntılı bir an olursa o zaman durum değişebilir. Ancak böyle bir şey daha önce hiç yaşamadım farklı olmaz gibime geliyor.”* demiştir.

Türbedeki atmosferden dolayı burada dua etmenin bir fark yaratabileceğini ifade eden katılımcılar bunun yalnızca türbeye özel olmadığını, bu ortamın sağlanabildiği her yerde dua edildiğinde aynı duyguların yaşanabileceğini ifade etmiştir. Bu katılımcıların ifadelerinden bazılarına şöyle örnekler verilebilir:

“Fark yok aslında. Türbedeki huşu fazla olunca teslimiyet de fazla oluyor. Evimizde mesela dikkatinizi dağıtan bir sürü şey var. Bir sehpa, bir kitaplık, bir şeydir. Ama

türbede öyle değil, hiçbir şey yok. Herkesin o edebi, ortam, bir ferahlık hali olduğu için huşu tam olunca niyette tam oluyor. Tam bir şekilde Allah'a iltica ediyorsun. Orada fark edebiliyorsun bu noktada yani. Yoksa yine evde sağlayabiliyorsan evde de olur hiç fark etmez ev, sokak, yol, bank hiç fark etmez oradaki hal önemli oluyor.” (50 yaşında emekli erkek katılımcı)

“Yani şöyle insanın tabii bazı ortamlar hem ruhen hem manevi daha şey oluyor. Ama eğer sen o maneviyatı türbede yakalayamıyorsan evinde kalıyorsun evin senin için daha şey oluyor. Ama sen türbede alıyorsan daha ağır basıyor türbe. Dua senin için daha sanki kabul olmuş derecesine ulaşıyor. Dua etmek için türbe.” (29 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

“Evde dua etmekle burada dua etmek arasında bence hiçbir fark yok. Allah kabul edecekse her yerde kabul eder. En çok duanın kabul edildiği zaman sabah ezanı okunduğu zamandır. Ama bu türbeyi ziyaret edersen dualar daha makbuldür. Yoksa evde dua edebilirsin burada da dua edebilirsin. Ama burada, geldiğin zaman atmosferi yaşıyorsun ya sanki oralara gidiyormuşsun gibi geliyor, daha çok zevk veriyor.” (78 yaşında ev hanımı kadın katılımcı)

Bu katılımcılara göre türbede veya başka bir yerde dua etmek arasında bir fark yoktur, dua Allah'a edilir, kabulü mekâna bağlı değildir. Yalnızca türbedeki manevi ortam ve atmosferin insanı etkilediği, bunun duanın kabulüne bir etkisi olmadığı ifade edilmiştir.

Türbe ziyaretini turistik nedenle kaptığını ve sadece Aziz Mahmut Hüdayi'nin duası için geldiğini söyleyen, 34 yaşında mali müşavir erkek katılımcı,

“Genelde bu zatın ismini Ramazan programlarında görüyorum. Buraya gelip, bana dua edenin, biz de duacıları oluruz diye bir sözün işittim. Hazır buraya gelmişken gelip dua etmek istedim. Yüzüne yapmak daha samimi olur diye burada dua ediyorum. Evde dua etmekle aynı değil. Tabii televizyondan izlemekle canlı yaşamak arasındaki fark gibi düşünebilirsiniz.” demiştir.

Türbede duaların kabul olacağına inandığını ifade eden, 26 yaşında öğretmen kadın katılımcı, duasının türbede kesin kabul olacağını düşünüyor ve bunu şu şekilde anlatıyor:

“Allah’ın hep sevdiği ve razı olduğu kul olmak isterim, kendi ailem için sağlık afiyetler maneviyat isterim. Hidayet isterim çoğunlukla ilk olarak bunları isterim. Ve ister istemez kabul edilir. Onları vesile kılınca kabul olacağını düşünüyorum Benim isteklerimin de kabul olacağına daha çok inanıyorum. Evde de dua edince de güzel ama burada olunca daha farklı, daha hızlı kabul olacağını düşünüyorum. Daha kesin kabul olacağını düşünüyorum.”

45 yaşında öğretmen kadın katılımcı türbede dua etiğinde dualarının kabul olacağına ve kendini daha iyi ferahlamış hissettiğini ifade etmektedir. Buna göre türbe ziyaretinin katılımcı üzerinde manevi yönden olumlu etkisi olduğu söylenebilir. *“Türbede daha iyi hissediyorsunuz, ferahlıyorsunuz, daha yakın hissediyorsunuz sanki duanız direk Allah’a ulaşmış gibi. Buranın bir de ambiyansı etkiliyor sizi. Evde dua ediyorsunuz ama sesti, çocuktu, televizyonu huşuyu bozabiliyor.”* demiştir. Türbede kendini Allah’a yakın hissettiğini ve türbede yalnız hissetmediğini ifade eden 41 yaşında öğretmen kadın katılımcı *“Türbede dua etmekle evde dua etmek arasında tek bir fark var. Allah’a daha yakın hissediyorsun iyi hissediyorsun, ondan dolayı yalnız hissetmiyorsun burada.”* demiştir. Türbenin katılımcının psikolojisi üzerindeki etkisi, yalnız hissetmemek ve Allah’a daha yakın hissederek dua ettiğinde iyi hissetmesidir.

37 yaşında moda tasarımcısı kadın katılımcı türbede hissettiklerini anlatırken şöyle söylemiştir:

“Şöyle bir şey evde de dua etmek aynı lezzette. Tek başıma kalabildiğim zaman, o zaman şey olabiliyor, aile koşturmaca birisi geliyor gidiyor falan. Ben biraz böyle o derin yaşıyorum onları, o anlardan lezzet alıyorum vallahi Elhamdülillah. Ama şöyle, hani iki dakikada namaz kılayım, duamı edeyim kalkayım diye düşünüyorum. Öyle bir duygu değil. Yani uzun uzun Rabbimle birlikte geçirmek çok iyi hissettiriyor burada da öyle oluyor.”

Türbede dua ederken Allah’ın onu daha iyi gördüğünü düşünen 21 yaşında öğrenci erkek katılımcı, *“Bu benim belki duygusal yaklaşımım ama oradayken biraz daha göze battığımı düşünüyorum. Allah tarafından öyle bir hissiyatım oluyor, dualarımın da biraz daha göze battığını düşünüyorum.”* demiştir. Allah’a yakınlık, kutsal hissetme, yaratıcıyla iletişime geçme isteğiyle türbe ziyaretini gerçekleştiren bu katılımcı, türbe ziyaretinin ona iyi hissettirdiğini belirtmiştir.

Zorluklar karşısında dayanma gücü bulabilmek ve sıkıntıları için türbe ziyaretine geldiğini ifade eden katılımcı türbede bulunduğu ve dua ettiğinde ferahladığını söylemiştir. Bu katılımcıya göre türbe ziyaretleri ve türbede dua etmek insanların sıkıntılarıyla başa çıkmasını ve ruh halini olumlu yönde etkilemektedir.

“En başta Allah ’ım kalbime ferahlık ver, yüreğimi genişlet, diye dua ediyorum. Ondan sonrasında da çok çok af diliyorum. Ve dünyayı yaşanır kılması için dua ediyorum. Genel anlamda gerçekten çok zorlanıyorum, çok zorlandığımı Allah ’a ifade etmiş oluyorum orada. Yani diyorum ki, Hüdayi Hazretlerinin yüzü suyu hürmetine Allah ’ım kalbime ferahlık ver. En azından beni önce onlara sonra kendine yaklaştır diye dua ediyorum. Yani orada yatan zatların oraya net bir şekilde huzur verdiğini düşünüyorum. Bu huzurdan nasiplenmek için orada dua etmemiz gerektiğini düşünüyorum o yüzden evde kesinlikle aynı olmuyor.” (26 yaşında akademisyen kadın katılımcı) demiştir.

Mutluyken şükürünün artması için türbede dua ettiğini, türbede ölümü hatırladığını, dualarının daha içten olduğunu, türbede daha samimi bir şekilde dua ettiğini düşünen 30 yaşında yönetici kadın katılımcı:

“Üzgünken bir şey istemiyorum. Sadece duruyorum orada. Ama böyle huzurlu, mutluyken gittiğimde şükürümün artması için yani hani buradaki kişinin yüzü suyu hürmetine şükürümü artır diye dua ediyorum. Çünkü bizim dinimizde mekanların, bazı anların, bazı zamanların önemi büyüktür. Yani evde edilen duayı da duyuyor da ne bileyim sanki burada edilen dua daha böyle bir daha bir içten duyuyor Allah. Samimi ve daha içten dua ediyorum. Acizliğimi daha çok anlıyorum, öyle söyleyeyim. Hani vaktiyle orada yaşamış birisi var ve toprak olmuş. Bak sen de yaşıyorsun ve toprak olacaksın. Bu kişi samimi bir şekilde yaşamış yani heva ve heveslerine göre yaşamamış, güzel bir şekilde yaşamış. O yüzden onu hissederek dua etmenin daha önemli olduğunu düşünüyorum.” demiştir.

Buna göre türbeler, yalnızca insanların sıkıntılarıyla başa çıkmasında değil, mutlu zamanlarında şükürünü arttırmak için ziyaret ettiği yerlerdir.

Türbede dua etmenin fihhi yönüne vurgu yapan aynı zamanda türbedeki atmosferin önemli olduğunu düşünen türbede dua etmenin pozitif etkisinde vurgu yapan 31 yaşında ekonomist kadın katılımcı:

“Dua edilecek yer ama o kişiyi vesile kılarak dua etmek var bir de o kişiden istiyormuş gibi yapmak var, o şekilde olmaması lazım. Ama yine de türbenin her zaman pozitif sonuç vereceğini düşünüyorum. Türbede kendimi farklı hissediyorum. Evden ziyade böyle bir mekânda kaç yüzyıllık bir dua birikimi var. Burada bir sürü insan gelmiş, buraya dua etmiş bir aurası var ve maneviyatı var. Burada daha bir odaklı oluyorsunuz, daha bir bilinçli oluyorsunuz, daha verimli oluyor yani yapacağımız şeyi neyse onu da verimli yapabilirsiniz.” demiştir.

Türbe ziyaretlerinde dua ederken bu deneyimin ona hayatıyla ilgili dersler çıkarmasını sağladığını ifade eden 37 yaşında moda tasarımcısı kadın katılımcı:

“Allah'ım beni her defasında edepsizliğimi, cahilliğimi tokat tokat yüzüme vuruyor burada. Ben de bundan mutluluk duyuyorum. Biz başka türlü cahilliğimizi nasıl öğreneceğiz. Senin muradın Allah ya da başka bir şeyse ya da çocuk da olabilir. Allah'ın gücü mü yok ki dua edelim burada yani her şeyi isteyebilirsin sonsuz.” demiştir.

Türbelerin, insanların yapabilecekleri tüm her şey bittikten sonra çaresizlik anlarında dua etmeye gelinen yerler olduğunu ifade eden 31 yaşında işsiz erkek katılımcı şöyle söylemiştir:

“Bazen bir insan bir imtihan yaşar. Bu insan elinden gelen çabayı gayreti sarf eder. Zahiri olarak bütün sebeplere tutunup da bu çabayı bu gayreti gösterdikten sonra aslında tam tam tersi olması gerekirken sonra dua etme vakti gelir. Böyle bir insan düşünelim. Her şeyle ilgili bir imtihandan geçen bir insan. İşte burada insanlar çaresiz kalınca türbelere gidiyorlar - türbeye ziyaret yaptım olacak gibi.” demiştir.

Buna göre sıkıntılı zamanlarında türbe ziyaretlerinde bulunulur ve çaresizlik anlarında “türbeye ziyaret yaptım” diyerek katılımcı, sıkıntılarıyla başa çıkma yolu olarak türbe ziyaretine geldiğini ifade etmiştir. Buna göre türbe ziyaretleri ve manevi destek arasında sıkıntılarla başa çıkma yönüyle ilişki kurulmaktadır.

Türbe ziyaretlerini dua etmek amacıyla gerçekleştiren katılımcılar dualarının kabul olması, kendine dua etmek, başaklarına dua etmek, dua ederek rahatlamak için türbeye geldiklerini ifade etmişlerdir. Allah'ın türbede insanı daha iyi gördüğünü, türbede dua etmenin sıkıntılarla başa çıkılmasını ve ruh halini olumlu yönde etkilediğini,

mutluyken şükürünün artması için türbede dua edildiğini, türbede ölümü hatırladığını, türbede daha samimi bir şekilde dua edildiğini, türbede dua etmenin pozitif bir etkisi olduğunu, türbe ziyaretlerinde dua ederken yaşanan deneyimlerin hayatla ilgili dersler çıkarılmasını sağladığını, çaresizlik anlarında dua edilmeye gelen yerler olduğunu ifade eden katılımcıların cevapları, türbe ve dua ilişkisini ve psikolojik olarak türbede dua etmenin katılımcılar üzerindeki olumlu etkisini göstermektedir. Dua manevi yönden destekleyici ve ruh sağlığını koruyucu önemli bir etkidir. Bireye dayanma gücü ve manevi destek sağlayarak kişinin sıkıntılarıyla başa çıkmasına katkı sağlamaktadır. Burada manevi destek alınan nokta Allah'ın sınırsız güç sahibi olmasına ve duayla talep edilenleri vereceğine olan inançtır. Dua ümitsiz anlarda kişinin umutsuzluk hissinden kurtulmasını Allah'a sığınarak güven duymasını sağlar. İnsanın sıkıntılarına çare arayışında yüce güce sığınmanın verdiği güven kişiye destek olabilir.

4.7. Türbe Ziyaretinde Yaşanan Deneyimler

Katılımcıların türbe ziyaretinde yaşadığı deneyimler, katılımcıların dualarına cevap verilmesi, sıkıntılarının giderilmesi, Allah'ın varlığı hissetme olarak anlaşılmakta ve insanların türbeye yükledikleri olumlu veya olumsuz anlamları ortaya koyması açısından önemlidir.

Türbe ziyareti yapıktan sonra yaşadığı deneyimleri anlatan katılımcıların ifadelerinden bazıları şöyledir:

“Aslında şu var, bazen türbeden çıktıktan sonra işlerim kısmen kolay gittiğini görüyorum. Mesela bir vapuru kaçırma şey oluyor. Vapura yetişiyorum. Küçük küçük şeyler oluyor. Mesela hiç beklemediğim bir yerden bir hediye gelir. Böyle şeyleri birkaç kez denk geldim, bizzat bir tecrübe şu anda aklıma gelmedi.” (26 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

“Şöyle söyleyeyim Nasuh Efendi'yi ablam rüyasında gördü. Rüyasında beni görüyor. Ben Nasuh'a gideceğim diyormuşum. İlk defa duydum. Hiçbir evliyalar kitabında ismini görmedim. Sonra araştırdık ismini. Üsküdar'daymış, altı tane cami geze geze çok zor bir şekilde geldik ve duamızı ettik. Sahil kısmından 2.5 saat yürümüştük ve kardeşime türbeden çıktıktan sonra dedim ki, bir bu kadar daha yürüyeceğiz farkında

mısın? Ve sonra 2.5 dakikada sahildeydik şaşırarak nasıl geldiğimizi anlayamadık. Ulaşmamız zor oldu sanki bizi direk sahile fırlattı.” (41 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

Katılımcı bu deneyimi bir ders, ibret alınacak bir olay olarak görmekte, altı cami dolaşmadan huzura kabul edilmediğini bunun manevi bir deneyim olarak çok değerli olduğunu düşünmektedir.

Aziz Mahmut Hüdayi'nin duasının kabul olduğunu gerçek bir olayla anlatan ve bunu bir mucize olarak gören katılımcı bu durumu şöyle anlatmıştır:

“Bizim bir akrabamız var. Bundan üç dört sene önce denizde ayağına kramp giriyor, yüzme bildiğim halde nasıl boğulabilirim diyor ve kendini kaybediyor. Aşağı yukarı beş dakika fonksiyonları duruyor. Sonra yoğun bakımda kaldı bir süre. İyileşti ondan sonra soruyorlar, tam nefesim kesildiği an aklıma Aziz Mahmud Hüdayi Hazretleri geldi ve kurtuldum. Mucize olarak gördük.” (41 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

İbadet esnasında yaşadığı deneyimi bir işaret olarak kabul eden 31 yaşında ekonomist kadın katılımcı:

“Garip bir şey oldu. Ben garipsedim. Yani önümden kedi ayrılmadı, namaza durduğumda. Durdu durdu hiç gitmedi bayağı sabrettim, bekledim. Namazı bozacaktım. İçten içe düşündüm, sonra dedim ki, bu boşu boşuna burada durmadı vardır bir şey dedim. O yüzden şey yapmadım yani bekledim. Kıyamda daha uzun durayım diye durdu herhalde orda. Ayrıca bir de rüya gördüm. Şöyle tam gördüm manası ile değil de bir hissiyat geldi bana. Sadece aklıma geldi birden, gece gece uykuda geldi. Yani bir istek geldi bana, hemen türbeye geldim. Bağlantı kurabildiğim gerçekten hissettiğim onlar vardı.” demiştir.

Türbe ziyaretinde ibret aldığı bir olay yaşadığını söyleyen 37 yaşında moda tasarımcısı kadın katılımcı yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

“Şimdi ben 3-4 yıl önceydi, Üftade Hazretlerime gittim. Muradım o zaman diyorum ki Allah'ım sana söz veriyorum hiç dünyalık istemeyeceğim. Nefsim için sadece senin rızanı isteyeceğim. Sadece Üftade Hazretlerini ziyaret edeceğim. Oturdum huzuruna heyecanlı heyecanlı. Kur'an okuyorum, sohbet edeceğim Üftade Hazretleriyle. Annemin de ayakları ağrıyor böyle uzakta oturuyor. Bütün torbaları falan orada

biraktık; şehir dışından geldiğiniz için içinde her şeyimiz var. Annem de normalde hayatta böyle bir eşyasını bırakıp da gitmez. O anda baktım, bir anda kafamı kaldırdım. Annem gidiyor, bayağı uzaklaşıyor. Çantaları öyle orada bırakmış. O an bir anda tam diyecektim ki anne ne yapıyorsun? Hani biri alıp götürürse. Bir an içimden bunu geçirdim sonra bir anda bir kahroldum dedim ki yani sen buraya ne murad için geldin. Hemen başımı Kur'an-ı Kerim'e gömdüm dedim ki inşallah çalınır ya oradaki her şey, kafamı kaldırmadım. O kadar utandım ki. Sonra bir de saatimi abdesthanede unutmuşum. Ama artık nasıl sinirlendim dedim ki yani senden hiçbir şey olmayacak, inşallah o saati oradan birisi almış olur, dedim ki yani helal olsun. İnşallah o saati orada bulamam. Adam ben çıkarken beni görür görmez saati vermedi mi tekrar. Sonra dedim ki kendi kendime ya sen bunu başaramayacaksın. Hala aklım fikrim malda mülkte. Biz başka bir türbeye geçtik. Ayakları ağrıyor annemin diyorum takside bıraktık. Ama hani her şeyimiz takside böyle şehir dışına geldiğimiz için bütün eşyalarımız. Anneme de dedim ki hani bacakların ağrıyor sen takside kal orada dua et, ben de gideyim türbede dua edeyim. Annem bu sefer de takside her şeyi bıraktı. Bana doğru geliyor. Ben böyle kaldım taksi bassa gitse hiçbir şeyimizi bulamayacağız paniği ile içimden bir dedim ama bir ecel terleri dökülmeye başladı. Sonra dedim ki aldın mı edebini sen ne için geldin her saniyede malım malım diyen bir kul nereden Allah'ın aşkına kavuşur diye kendimi kahrettim dedim ben buradan hiçbir feyz alamadan ben gittim. Bütün gün boyunca da hala da hala bunu utançla anarım ve ona göre davranmaya çalışırım.”

Yaşadığı olayı psikolojik bir problem veya cinlerle ilgi bir şey olarak ifade eden 21 yaşında öğrenci erkek katılımcı:

“Mesela bir kadın görmüştüm. Türbenin önünde oturuyordu. Oradaki demirleri falan tutmuş. Ama kadının ya psikolojik bir problemi vardı ya cinlerle ilgili bir şey vardı. Yanında da iki kişi onu gözetliyor, tutmaya çalışıyordu. Kadın bir anda böyle başındaki örtüsünü falan açtı, saçtı. Oradaki insanlara bağırmaya başladı ve şey yapmaya başladı. Orada kim varsa onlarla ilgili olan hayatlarını söylemeye başladı. Sen kocana şöyle yapıyorsun, senin şurada şöyle bir şeyin var, sen şuradan para aldın, dedi falan. Tabii sıra bana gelecek diye de çok korktum. Mesela o yaşadığım çok garip bir olaydı.” demiştir.

Türbede gündelik hayatın içinde güzel bir an yaşadığını ve bunun çok kıymetli olduğunu ifade eden 30 yaşında yönetici kadın katılımcı:

“Kız çocuğu görmüştüm bir gün bir ufak. O kabir kısmında içerisinde, onun başını öpüyordu. Hani oynasak seninle kalsan keşke gibi konuşuyordu kendi kendine. Hani o çocuk. O anı yaşamış olmak, hani o çocuğun saf duygularını görmüş olmak benim için çok kıymetli bir andı diyebilirim.” ifadelerini kullanmıştır.

Türbede yaşanan deneyimlerin anlatılmasını doğru bulmayan, şifa niyetiyle gelen bir kadının şifa bulduğunu 50 yaşında emeli erkek katılımcı şöyle anlatmıştır:

“Farklı bir olay var aslında. Ancak bu tür olaylar böyle ulu orta anlatılmaz. Ama üstü kapalı olarak şöyle bir olay anlatabilirim. Teslimiyet noktası tam olursa insan her sorununu her müşkülünü bir şekilde türbede halledebilir. Oradaki yatan kişinin yüzü suyu hürmetine o müşkülünü halledebilir. Çok acayip şeyler var aslında paraya sıkışıp da sandukanın içinde ihtiyacı kadar para çıkan. Belini zatin sandukasına dayıyor. Orada belli haller zuhur ediyor. Bundan sonra beli iyileşiyor. Doktor artık tedaviye gerek kalmadığını belinin düzeldiğini söylüyor. Bu durum Rabbülaleminin veli kullarına verdiği bir tasarruftur. Kullar o isterse samimiyetle yaklaşırsa o zaman da zatlar cömertler, çok merhametliler.”

Katılımcılar türbede yaşadıkları deneyimleri, mucize, işlerinin kısmen kolay ve yolunda gitmesi, bir ders, ibret alınacak bir olay, psikolojik bir problem, cinlerle ilgili bir şey, anlatılması doğru olamayan şeyler, şifa niyetiyle gelenlerin şifa bulduğu olaylar, türbede yaşanan olağanüstülükler olarak görmektedir. Bu türden deneyimler yaşayanlar, türbe ziyaretinin psikolojik olarak olumlu etkisine inanmakta ve bu inancın ibretlik, mucize bir olayla desteklendiğini düşünmektedir.

4.8. Türbe ve Sosyal Destek İlişkisi

Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi’nde sosyal bir ortamın olduğu görülmüştür. Türbede insanlar birbirini tanımadıkları halde sohbet etmekte, dertleşmekte, birbirlerine yardımcı olmakta, arkadaşlıklar edinilmekte ve insanların birbirine olan güveni dini referansla kurulmaktadır. Türbelerdeki bu sosyal ortam araştırmamıza göre katılımcıları psikolojik olarak olumlu etkilemekte ve bir güven ortamı oluşmaktadır.

Yapılan görüşmelere göre erkek 8 katılımcı diğer insanlarla sohbet etmediğini ifade etmektedir. 40 yaşında tarihçi erkek katılımcı, *“Türbede pek kimseyle konuşmam.”*

demıştır. Katılımcılardan biri türbeye ilk kez geldiği için bu soruyu cevaplayamadığını, ikisi türbede diğer insanlarla sohbet ettiğini söylemiştir. 50 yaşında emekli erkek katılımcı, “*Öyle bir selamlaşırız. Bazen konuşuruz.*” demıştır. 21 yaşında öğrenci erkek katılımcı, “*Tabii tabii ederim. Orada tanıştığım bir sürü insan var hatta*” ifadelerini kullanmıştır. Biri ailesiyle ziyaret ettiği için hemen girip çıktığını, bu nedenle kimseyle konuşmadığını ifade etmiştir. 36 yaşında lojistikçi erkek katılımcı, “*... başka insanlarla sohbet etmiyorum. Duamızı eder, namazımızı kılarız. Sonradan türbeden ayrılırız. Diğer insanlarla bir bağlantımız olmuyor haliyle.*” demıştır.

Kadın katılımcılardan biri türbeye sosyalleşmek için gelmediğini, kimseyle gerekmedikçe konuşmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Türbede böyle sosyalleşmek gibi bir şey yapmıyorum. Pek doğru bulmuyorum onu ya. İnsan gezmek için türbeye gelmiyor. Yani o yüzden, bilmiyorum burada vefat eden kişiyi göreyim, o zatın türbesini ziyaret edeyim diye düşünüyorum. Onu zatına bir Fatiha okumak istiyorum Yani onun için birebir onu ziyaret etmek istiyorum.” (31 yaşında ekonomist kadın katılımcı)

Kadın katılımcıların ikisi Müslüman bir ülkede yaşamının, birbirini tanımadan tanıyormuş gibi iletişim kurmanın hoşuna gittiğini, burada bir birlik beraberlik hissettiklerini ifade etmiştir. Bu katılımcıların ifadeleri şöyledir:

“Müslüman bir ülkede yaşayıp de başka bir başka insanların da bunları çok önemsemesi hoşuma gidiyor.” (26 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

“Müslümanlığın çok güzel bir din olduğunu hissettim. Şu an seninle hiçbir şekilde tanışmazken böyle beraber bir şekilde konuşmamız, aynı çatı altında, güzel hissettiriyor.” (22 yaşında öğrenci kadın katılımcı)

Kadın 8 katılımcı biri konuşursa iletişim kurduğunu konuşmadıysa iletişim kurmadığını ifade etmiştir. Bu katılımcıların ifadelerinden bazıları şöyledir:

“Türbelerde zaten genellikle teyzeler oluyor. Onlarla konuşuyorum. Onların istediği şekilde konuşurum. Rahatlatmak için Kur'an okurum, dua ederim. Ama biri konuşursa konuşurum yoksa konuşmam.” (26 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

“Türbedeki insanlarla sohbet ediyorum. Ama genelde şöyle oluyor, yani oradaki dualarımız neyse Allah kabul etsin işte. Siz nereden geldiniz, nedir, ne değildir? diye bu şekilde. Bir muhabbet etmişliğimiz yok adamakıllı. Çevremde türbe arkadaşlarım falan yok. O sırada kim varsa anlık selamlaşma, iyi günlerleşme.” (30 yaşında yönetici kadın katılımcı)

“Genelde insanlarla çok konuşmam ben. Türbede bazen yanıma geliyorlar, bana dua eder misiniz diyorlar, sohbet etmek istiyorlar, cevap veririm. Onlarla konuşurum. Bana söylerse sen de benim için dua et diye kendisi öyle talep edince bende o da mutlu olsun diye tanımadığın birinin duası olsun, onu mutlu etmiş olurum diye konuşuyorum.” (31 yaşında ekonomist kadın katılımcı)

Kadın katılımcıların ikisi türbede bir sosyal ortamı olduğunu ifade etmiştir. Türbe ziyaretlerinde *“aynen benim gibi dünyadan çok bıkmış ve burada huzur arayan sanki böyle dünyadan uzak bir yer bulmuş gibi gelen insanlar var”* diyen 26 yaşında akademisyen kadın katılımcı, *“Ben biraz insan seviyorum. İnsan hikayeleri dinlemeyi çok seviyorum. O yüzden de burada aynen benim gibi dünyadan çok bıkmış ve burada huzur arayan sanki böyle dünyadan uzak bir yer bulmuş gibi gelen insanlar oluyor. Onlarla tanışmayı onların hikâyelerini dinlemeyi kendi hikayemi anlatmayı onların hikayelerinde kendimi bulmayı, anlatmayı çok seviyorum. Zaten çok da oradan tanıdığım insanlar olmuştur. Önce sohbetler oluyor. Zaten genelde yaşlı teyzeler amcalar oluyor. Ben anlatmıyorum tabii ki hemen. Sonrasında sıcak bir ilişki oluyor. Bir kere sürekli Allah adını andığınız bir ilişki oluyor. Bir de benim kendi alanımda biraz dinle alakalı olduğu için oradan muhabbet yürümüş oluyor.”*, *“Türbe ziyaretine gelen insanların hayatlarını dinliyorum, sıkıntılarını dinliyorum, oraya geliş sebeplerini, ailelerini, onlardan hayır duası alıyorum. Ben onlara hayır duası ediyorum. Hatta işte uzun süreli tanıştığım, konuştuğum insanlar da var. Onlarla hala muhabbetim devam ediyor falan. İyi oluyor yani benim için.”* demiştir.

26 yaşındaki akademisyen kadın katılımcı, kendini çıkmazda hissettiği bir dönemde türbede gözü görmeyen yaşlı bir amcaya kitap okumuş, sıkıntılılarıyla başa çıkmada, türbe ziyaretleri bir manevi destek ortamına dönüşmüş ve diğer insanlara yardım ederek katılımcı kendini daha iyi hissettiğini ifade etmiştir.

“Bir gün çok ağlıyordum, bayağı ağlıyordum. Ve böyle artık hani ne insanlığa inancım kalmıştı ne başka bir şeye inancım kalmıştı. Güven duygusu ile alakalı bir problem

yaşadığım bir dönemdi. Sonrasında bir amca geldi, amca ile tanışmış olduk. Kişisel olarak insanlara iyi geldikçe kendimi iyi hisseden bir insanım ve o dönemde hissedebileceğim dönem değildi. Amca tanıştıktan sonra kendisinin göz gözü görmüyordu ve bir gözü de az görüyor o yüzden kitap okuyamıyordu. Kendisine kitap okuyup okuyamayacağımı sordu düzenli olarak. Tabii ki okuyabileceğim söyledim. Ve ona iyi gelmek, onun sevgisini kazanmak, onun için onun rızasını kazanmak, o kadar iyi geldi ki.”

Türbede edindiği sosyal çevrenin ona iyi geldiğini ifade eden 26 yaşında akademisyen kadın katılımcı, *“Sadece orada bulunmak, dua etmek değil. Dediğim gibi insanlarla tanışmanın da çok iyi geldiğini düşünüyorum. Çünkü ortak bir paydada buluşuyorsun oradayken. Ortak paydada buluşmak insanlarla ve türbede kendini ciddi anlamda çok huzurlu hissetmek.”* demiştir. Türbede insanların ortak bir paydada buluştuğunu düşünen katılımcı bu ortamın huzur verdiği söylemiş ve sıkıntılarıyla böyle başa çıktığını ifade etmiştir. Beraber türbe ziyaretleri yaptığı bir gurup arkadaşı olan 78 yaşında ev hanımı kadın katılımcı, *“Biz şimdi grup halinde Ramazanlarda bütün türbeleri gezeriz. Çok iyi oluyor valla. Bütün türbeleri hem de. İnsana hem rahatlık, hem huzur veriyor.”* İfadelerini kullanmıştır.

Ayten’e göre manevi destek aramak ve dini cemaatin desteğini aramak sıkıntılı zamanlarında insanlara destek vermektedir (2012: 70). Yapıcı da dini inançların kişiye yalnızca psikolojik olarak değil sosyal olarak da destek sağladığını ifade etmektedir (2007: 307-316). Ateş’in (2009) çalışmasına göre mezarlıkta buluşan grupların dertleşerek bir paylaşım alanı oluşturmaktadır. Bu paylaşım ortamı terapi grupları gibi işlev görmektedir. Aynı zamanda bu paylaşımlar yalnızca sıkıntılar çerçevesinde değil gündelik arkadaşlıkların kurulmasını da sağlamaktadır. Ateş, oluşan empati ortamında kişilerin hem desteği sunan, hem de destek alan konumunda olduklarını ifade etmektedir. Böylelikle kişiler dertleşerek, yeni arkadaşlıklar kurarak yalnızlık hissinden kurtulmaktadır. Türbeler ve sosyal destek arasındaki ilişki bu çalışmalardaki ifadelerle örtüşmektedir. Yani türbeler dini işlevlerinin yanı sıra sosyal ilişkilerin oluşmasını sağlayan, kişilerin dini cemaatinin desteğini bulduğu, kişiye sosyal ve manevi destek veren mekanlardır denilebilir.

4.9. Türbe Ziyareti ve Manevi Destek Arasındaki İlişki

İnsanlar yaşanan olayların psikolojik olarak açıklanmasına ihtiyaç duyar. Dinin getirdiği açıklamalar inanları rahatlatır ve manevi destek sağlar. İnanç ve ona bağlı yapılan uygulamalar, bir anlamlandırma, yaşanan olaylara bir referans çerçevesi çizmeye yardımcı olarak bireye manevi destek sağlamış olur (Yapıcı, 2003, 139). Türbelere yapılan ziyaretlerin, insanların Allah'a sığınarak teselli bulunmasını ve rahatlamasını ifade eden manevi destekle bir ilişkisi olup olmadığı konusu araştırılmış katılımcıları vermiş olduğu cevaplar sonucu türbe ziyaretleri ve manevi destek arasında şöyle bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır:

1. Rahatlama, huzur, yalnızlık hissinden kurtulma arayışında türbeler, psikolojik olarak katılımcılara manevi destek sağlamaktadır. Günlük hayatta kendilerine iç sıkıntısı veren durumlar karşısında katılımcılar, türbe ziyaretinde bulduklarında türbedeki manevi, sessiz ve huzurlu ortamda kendilerini arınmış ve rahatlamış hissetmektedir. Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri şöyledir:

“İnsanın böyle bir sıkıntısı olur, derdi olur. Konuşacak bir arkadaş bulamayınca türbeye gelirim. Ama insanın böyle bir sıkıntısı, bir daralması olduğu zaman türbeye geliyor. Çok rahatlıyor böyle türbeye gelmek insana çok iyi geliyor. Türbeler çok sessiz oluyorlar. Huzurlu oluyor. Bir de gürültü yok bir şey yok hani böyle bütün kalabalıktan uzak kalıyorum. Çok güzel yani o sessizliği, o huzuru hissetmek. Sesten uzaklaşmak en basitinden trafik sesinden bile uzaklaşmak zihnimi açıyor benim.” (26 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

Bireyin yaşadıklarını anlamlandırmasını sağlayan düşünceler kaynağını inançlar, gelenek ve görenekler veya değerlerden alır. Tüm bunlar kişinin yaşadıklarını anlamlandırmak için nereye veya kime başvuracağı konusunda büyük bir role sahiptir. Katılımcının içi sıkıldığında, konuşacak bir arkadaş bulamadığında, daraldığında gürültüden ve kalabalıktan uzaklaşmak istediğinde türbeye gelmesi günlük hayatın içinde türbeyi anlam bulduğu bir mekân olarak görmesi olabilir. Bu ziyaret ona huzur vermektedir. Türbe günlük hayatın akışında dengeyi tekrar kurmayı ve anlamlandırmayı sağlayan, rahatlatan, huzur veren manevi destek mekanıdır.

“İstanbul kalabalık olduğu için insan kötü bir şey olmasa bile trafikten bunaldığında bile buraya gelebiliyor. Yani günlük hayatın sesinden her şeyden arınmış en basitinden şöyle söyleyeyim başım ağrıdığı anda bile buraya geldiğimde başımın ağrısı geçiyor gidiyor mesela. Yani kendimi burada daha rahat hissediyorum. Sıkıntımı Allah'a arz ederim. Dostları vesilesiyle bu sıkıntımı gidermesi için başta kendi kendime dua etmeye çalışırım ... Allah dostları böyle çok başka ya insan bir sıkıntısı olduğu zaman kendini yaralı bir çocuk gibi hissediyor işte. Bir baba eli değdi gibi burada da öyle bir rahatlama hissediyorum.” (26 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

Bir sıkıntısı olduğunda, bunaldığında, kendini yaralı bir çocuk gibi hissettiğini söyleyen katılımcı, türbeye geldiğinde bir baba eli değmiş gibi rahatlama hissettiğini ifade etmiştir.

“Geldiğimiz zaman ruhumuz daralmış vaziyettedir. Çıkarken rahatlama buluruz kendimizi. Gönlüm genişliyor en azından ben kendimi öyle hissediyorum.” (45 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

2. Katılımcılar, türbedeki insanlarla veya türbede yatan zatla dertleşme, kendini ifade etme, kimseye anlatılamayan dert ve sıkıntılarının anlatılmasıyla rahatlama duygusu hissetmektedir. Katılımcıların ifadelerine göre problemlerini kutsal alana taşımaktan dolayı rahatlama hissi veren türbeler, dertleşme işleviyle kişilere manevi destek veren yerlerdir. Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri şöyledir:

Türbe ziyaretinde sıkıntısını anlattığında sıkıntısı gitmese de paylaştığı için rahatladığını ifade eden katılımcı, bu ziyaretin sıkıntısıyla başa çıkabilmesini ve zihnini temizleyip sorununu çözebilmesini sağladığını ifade ederek şöyle söylemiştir:

“Normalde mesela insan bir arkadaşına da anlatınca ayrı bir rahatlar. Ama o zatlar büyük zatlar olduğu için büyük bilginler aynı zamanda olduğu için insan illaki içinden bir şey döktüğünü hissediyor sıkıntısını. En azından gitmese de paylaştığı için bir rahatlama hissediyor. Sıkıntı ile belki daha iyi başa çıkar ya da böyle zihnini bir an temizleyip o an herhangi bir problem varsa daha rahat çözebilir diye düşünüyorum.” (26 yaşında akademisyen kadın katılımcı)

Bunaldığı zaman türbe ziyaretlerine giden 22 yaşında kadın katılımcı, türbeler olmasaydı dertleşmek için gidecek yerinin olmayacağını, bunun yanı sıra katılımcı, türbede yatan zatla dertleştiğini ve rahatladığını ifade etmektedir.

“Bunaldığım zaman ne bileyim içim sıkıldığı zaman türbe ziyaretine giderim. Genel olarak güzel hissediyorum kalbim mutmain oluyor. Yani günüm güzel geçiyor pozitif geçmiş oluyor. Diğer günlerimden daha güzel ve daha farklı oluyorum. O yüzden sıkıntımı gidermek için onlarla istişare etmek için türbeye geldiğim zaman insan buradaki zatlara derdimi kalben anlatırım ve rahatlarım. Türbe ziyaretinin insanlara manevi bakımdan fayda sağlayacağını düşünüyorum. Öyle türbeler olmasaydı bazen bunaldığın zaman gidecek bir yerim olmazdı diyebilirim.” demiştir.

26 yaşında akademisyen kadın katılımcı türbede yaşadığı sıkıntılara çözüm aradığını, türbede yatan zatla dertleştiğini, Allah’a kendini yakın hissettiğini ve bu nedenle kenedini rahatlamış ve huzurlu hissettiğini şöyle ifade etmiştir:

“Bir şey oldu diyelim. Bu olaydan artık çıkmak istediğimde hemen evden çıkarım koşarak gelirim ya da işte içim çok bunaldığında artık böyle evde duramadığımda kendimi çok kötü hissettiğimde yani burada buluyorum kendimi. Kesinlikle evde hissettiğimden çok daha fazla Allah'a yakın hissediyorum. Yani şöyle aslında biraz da oradaki insanların Allah'a yakınlığından kaynaklı olarak onların huzurunu hissetmiş olduğumu düşünüyorum. Hatta ben sadece dua etmiyorum gayet onlarla da sesli şekilde konuşuyorum. Çünkü benim için dünya bu kadar yaşanılması zor bir yerken onlar nasıl oldu da bu kadar büyük bir Allah dostu oldular diye sürekli onlarla konuşuyorum. Kesinlikle olumlu etkiliyor. Çünkü tek başımıza bir şeyler aşmaya çalışmak çok zor ve bunun için de hiçbir zaman gitmeyecek tek varlık Allah onu biliyoruz. Allah'a nerede daha yakın hissedebiliriz bunu araştırıyoruz, kendi kafamızda yani içsel olarak. E bu tabii evimizde olmuyor ya da ne bileyim sokağın ortasında olmuyor. Türbelerde oluyor o yüzden de kesinlikle. Kalbi huzur anlamında, yakınlık anlamında çok olumlu etkilediğini düşünüyorum.” demiştir.

Katılımcı türbede yatan zatla dertleşip içini dökmektedir. 30 yaşında yönetici kadın katılımcı:

“Veliullahtan olan insanların meftun oldukları yer ... kendim için ara ara gidip içimi boşalttım yani onlarla konuştum bir yer. Yani üzgünken orada biri beni gerçekten teselli ediyor. Tamam ya bu da geçecek bak. Hani her şey geçecek, bu alem geçer gider gibi

hissediyorum. Sevinçliyken de yani orada bir böyle sanki küçük bir çocukla oynuyormuşum gibi. Sanki oradaki beni gerçekten böyle şen halimi görüyormuş gibi. Benle beraber şenleniyor gibi hissediyorum. Mutlu oluyorum ya. Evdeyken böyle bir kıskaç altında kalmış gibi hissediyorum türbede iken öyle hissetmiyorum yani o kıskaçlar sanki üzerimden çekiliyormuş gibi yani evde duruyorum türbede duruyorum ama türbede bir kıskaç yok üzerimde yani batan bir şey yok. Daha aksine batan şeyleri açan bir durum var.” demiştir.

Türbe ziyaretinde en içten ve samimi duyguların hiçbir şey gizlenmeden anlatıldığını, başka bir insanla dertleşmekle türbede derdini anlatmak arasında fark olduğunu söyleyebiliriz. 55 yaşında memur kadın katılımcı:

“Bir de arkadaşına annene herhangi birine bir şeyleri anlattırısın. Ama bir yere kadar bir şeyleri gizlersin kalbinde bir yerlerde ama burada öyle değil kalbinin en derinindekini de anlatabilirsin anlatmasan da zaten bilir hazretler.” demiştir.

Türbede yatan zatla sohbet ettiğini, acısını derdini anlayabilecek tek yerin türbeler olduğunu, türbelerin onu Allah’a yaklaştırdığını, cehaletinden kurtardığını ifade eden katılımcı şöyle söylemiştir:

“Allah'ımın aşkı ama benimkisi çok sevdiğiniz kardeşiniz de dostunuzdur, annenizdir, özlersiniz hasret gidermek istersiniz onunla sohbet etmek istersiniz, ya ben de öyle oluyor yani kendimi huzurlu hissediyorum. Derdimin gerçekten ne olduğunu anlayabilecek acımın gerçekten ne olduğunu anlayabilecek tek yer. Ben türbeye gele gele Allah'a daha yakın oldum. O yüzden çok mutluyum. Zamanla daha çok değişirim inşallah daha çok hamım çok pişmem lazım. Ne kadar çok cahil olduğunu bilmiyordum farkında bile değildim, her şeyi bildiğimi zannediyordum. Ama bu Allah'la olan yakınlığı türbeler sayesinde de yani beni bir sürü farkındalığa itti.” (37 yaşında moda tasarımcısı kadın)

Türbede görme engelli bir amcaya kitap okuyarak kendini iyi hissettiğini ifade etmenin 26 yaşında akademisyen kadın katılımcı bunu anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bir gün çok ağlıyordum. Güven duygusu ile alakalı bir problem yaşadığım bir dönemdi. Sonrasında bir amca geldi amca ile tanışmış olduk. Kişisel olarak insanlara iyi geldikçe kendimi iyi hisseden bir insanım ve o dönemde hissedebileceğim dönem değildi. Amca tanıştıktan sonra kendisinin göz gözü görmüyordu ve bir gözü de az görüyor o yüzden kitap okuyamıyordu. Kendisine kitap okuyup okuyamayacağımı

sordu düzenli olarak. Tabii ki okuyabileceğim söyledim. Ve ona iyi gelmek, onun sevgisini kazanmak, onun için onun rızasını kazanmak, o kadar iyi geldi ki. O zaman da orada o yüzden bulunduğumu anladım ve bir anlam arayışı orada aslında türbede anlam arayışı benim için tam olarak böyle başlamış oldu diye düşünüyorum. Ekstrem şeyler değil de birçok insanla tanıştım ama hep aynı hikâye dinleme hikâye anlatma böyle bu şekilde.”

“Tarif edilmez bir his bu. Paha biçilmez bir lezzet. Yani şöyle söyleyeyim o zaman, hani her şeyin herkesin şöyle muratları var ya şöyle çocuğum olsun, zenginliğim olsun, evim olsun, barkım olsun, borcumdan kurtulayım... Derdin neyse dünyalık ne istiyorsa ya da beklentisi neyse daha da iyi bir villam olsun hatta vesaire. Allah dese ki kulum sana bunların alasını vereyim. Bir de üstüne cenneti vereyim dese ama dese ki bu ziyaretlerine gelmeyi, Allah dostlarını ziyaret etmeyi elinden alayım. Vermem. O yüzden paha biçilemez. Hani anlatabildiğim kadar hissettiğim böyle.” (37 yaşında moda tasarımcısı kadın katılımcı)

Almanya’dan türbe ziyareti için gelen 22 yaşında öğrenci kadın katılımcı, “İçimiz sıkıldığında gidecek yerimiz yok” diyerek türbe ziyaretinin psikolojik olarak ruh haline olumlu etkisinden bahsetmektedir: “Mesela biz Almanya’da ezan sesi bile duyamıyoruz. Türkiye’de ezan öyle bir huzur hissettiriyor ki bize. Orada canımız sıkıldığında içimiz sıkıldığında kendimizi iyi hissetmediğimiz de gidebilecek yerimiz yok. Burada mesela öyle değil. Maneviyat istediğinde huzur bulmak istediğinde konuşmak istediğinde Bir Allah dostunun yanına gitmek iyi geliyor.” demiştir.

3. Katılımcıların ifadelerine göre türbeler, ölümü, dünya hayatının geçiciliğini hatırlatmaktadır. Ölümü hatırladığında katılımcılar, dünyaya daha az bağlandıklarını, en ufak bir problemi sorun haline getirmedikleri için daha az üzüldüklerini, kötülük yapmaktan sakındıklarını ve kendilerini daha iyi hissettiklerini ifade etmektedir. Ölümü hatırlamanın da katılımcılara günlük hayatlarındaki problemler karışığında bir başa çıkma gücü sağladığı söylenebilir. Türbeler, ölümü hatırlattığı için aslında katılımcılar üzerinde dünyaya dair bütün sıkıntılarının geçici olduğunu hatırlatarak rahatlama sağlamaktadır. Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri şöyledir:

“Türbeye girdiğimde sanki kendime daha iyi bakabiliyorum gibi. Yani bu kadar büyük zatlar olduğu için kendimi buraya geldiğimde böyle tevekkül ediyorum, içten içe

tevekkül ediyorum, ölümü hatırlıyorum. Ben de bir gün kabre konacağım diye düşünüyorum. Baştan orada hiç böyle tanımadığımız bir zat olunca hani o mesela onun hayatı hakkında bir şeyler okuyorsun ve onları okuduğun zaman böyle hayatlarını etkilendiğin bir şeyler oluyor ister istemez.” (26 yaşında öğretmen kadın katılımcı).

Türbe ziyareti yaptığında katılımcı, öz değerlendirmesini daha iyi yaptığını, tevekkül ettiğini, orada yatan zatın hayatından etkilendiğini, ölümü ve bir gün kabre konacağını hatırlatmaktadır. Türbe ziyareti katılımcıya göre insanı ister istemez etkileyen bir durumdur.

Türbe ziyareti yaptıktan sonra günlük hayatta ailesine karşı daha anlayışlı olduğunu, türbede ölümü hatırladığı için işleri kolaylıkla çözmeye çalıştığını, türbe ziyaretinin hayatını kolaylaştırdığını ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır.

“Eve gittiğimde mesela ev halkın da her şeyi böyle bir anlayışla karşılayasım geliyor. Sanki bir tık böyle olgunlaşmak gibi bir şey oluyor daha böyle her şeye çözüm üreten bir şekilde düşünmeye çalışıyorum. Ya sanki yani onlar böyle burada onların vefat ettiğini görünce, yani ölümü düşündüm de dünya hayatından bitip kopuyorsun ben de öleceğim. Kimseyi kırmaya kötü bir şey yapmaya gerek yok her şeyi daha rahat yapalım daha kolay yapalım. Ölüm düşüncesi olduğu için benim dünya hayatını da kolaylaştırıyor buraya gelmek.” (26 yaşında kadın katılımcı)

41 yaşındaki öğretmen kadın katılımcı türbe ziyaretlerinin ölümü hatırlattığını, bunun sonucunda dünyaya daha az bağlandığını, garantici olmamaya en ufak bir problemde ağlamamaya başladığını, kötülük yapmaktan sakındığını ve rahatladığını şöyle vurguladı:

“Sıkıntılı hissettiğim zamanlarda türbeye gelirim. Her türlü olumlu etkiliyor. Pandemi süreciyle insanların maneviyata yönelmesi gerektiğini düşünüyorum.” demiştir. *“Çok ediyorum şöyle söyleyeyim: Yeni nesilden hiç fayda yok ki hidayet eskiler de var kendi görüşümü söylüyorum. Ama çok iyi şeyler yapmışlar ki bunca insan ziyaret ediyor. Mutlaka sana işaret olarak bir şeyler geliyor, maneviyat. Geleceğe dair daha iyi bakıyorsun şöyle sadece maddiyat olarak bakmıyorsun maneviyat olarak bakıyorsun biz sadece burayı gezmiyoruz. Mezarlıkları da geziyoruz insan haftada bir defa mezarlığa gitmesi gerekiyor bence; ölümü hatırlayın ki yanlış yapmayasın mezarlığa gitmediğin zaman dünyaya daha çok bağlanıyorsun garantici*

olmaya çalışıyorsun hafif bir şey gelse ağlıyorsun. Niçin bu kadar işin peşinde koşturuyoruz ki? Türbeye gidiyorum, rahatlıyorum ölümü hatırlaman lazım ki kötülük yapmayasın insanlara.”

Türbe ziyareti yaptığında dünyanın geçiciliğini hatırladığını ve her şeye canını sıkmamaya başladığını, kendini huzurlu hissettiğini 30 yaşında kadın katılımcı şöyle ifade etmiştir:

“Huzura ermiş Nirvana 'ya çıkmışım gibi o geceyi öyle bitiriyorum ve yani hani dönüp sürekli düşünüyorum. Hani bu dünya gelip geçici yani bak bu alem neler görmüş neler geçirmiş. Her şey gelip geçici bu kadar sıkmaya bu kadar cana kast etmeye gerek yok diye düşünüyorum ve huzurla uyuyorum. Sabahleyin tabii ki eski düzenine devam ediyor olabilir ama huzurlu oluyor.”

Türbe ziyaretlerini ölümü hatırlamakla ilişkilendiren katılımcı, insan türbe ziyaretinde bulunur ve ölümü hatırlarsa sıkıntıları canını sıkmaz, demiştir. 50 yaşında emekli erkek katılımcı:

“Türbe ziyaretler manevi boyutundan bahsetmek lazım, kabristan böyle ölümü hatırlatan yerler türbeler. Ölümü hatırlayan insan bu dünyanın fani olduğunu, bu dünya da yaşayacağımız veya yaşadığımız her şeyi veya yaşıyor olduğumuz her şeyin bir zaman sonra biteceğini, sonunda yine ahirete, ahiret hayatına devam edeceğimizi hatırlar. Dünyanın fani olduğunu yaşayacağımız her şeyin bir vakitte biteceğini, bu yaşadığımızı hatırlarsak müşküllerimiz bizi sıkmaz.” demiştir.

4. Katılımcılar, sinirli oldukları zamanlarda türbe ziyareti yaptıklarında öfkelerinin dindiğini ifade etmektedir. Bunun nedeni katılımcılara göre türbedeki manevi ortamdır. Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri şöyledir:

Sinirli veya yoğun negatif enerjisi varsa hepsinin durulduğunu, dışarı çıktığında sakinleştiğini ifade eden katılımcı türbe ziyaretinden sonra kendini daha rahatlamış hissetmektedir 26 yaşında öğretmen kadın katılımcı:

“Yani buraya geldikten sonra içten bir sinirim varsa yoğun negatif enerjim varsa hepsinin böyle bir durulduğunu hissediyorum. Hiçbir şey olmaz içimdeki dalgalar böyle kısım kısım iniyor dışarı çıktığında çok sakin çıkıyorum. Bu nasıl oluyor burada

ne yapıyor bilmiyorum burada gelen bir enerji içimdeki bütün dalgaları dümdüz yapıyor.” demiştir.

İnsan sinirli olduğunda, arkadaşlarıyla tartıştığında veya başka herhangi bir sıkıntı nedeniyle türbe ziyaretine gidebilir ve bu ziyaretten sekinet bulunur. 31 yaşında işsiz erkek katılımcı:

“Öyle yerlere gitmek insanlara maneviyatı ve Allah'ı hatırlattığı için toprak da özellikle öyledir. Bir insan sinirlidir, arkadaşları ile bir tartışma yaşamıştır, ailesi ile bir tartışma yaşamıştır bir sekinet bulmak için buraya gelebilir. İlla türbe değil abdest almak da olur namaz kılmak da olur çoğaltabiliriz. Bu tarz yerlerin böyle rahatlatıcı olduğunu düşünürüm. İnsanın bir sekinet bir huzur bulması için türbeler muazzam. Abimin bir gönül meselesi olmuştu aynı zamanda evli. Öyle yapıyor olmuyor böyle yapıyor olmuyor en sonunda bir mezarlığa gidiyor. Üstüne toprak atmaya başlıyor bir sakinleşmek için. Yani bir sakinlik, bir manevi huzur hissediyorum. O da hissetmişti.” ifadeleriyle düşüncelerini aktarmıştır.

5. Katılımcılardan bazıları Allah'la ve türbede yatan zatla daha manevi bir bağ kurulduğu düşüncesiyle kutsala yakınlık hissetmektedir. Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri şöyledir:

Türbe ziyaretlerinde ruhen rahatladığını ve kendini Allaha yakın hissettiğini söyleyen 57 yaşında ev hanımı kadın katılımcı bunu şöyle anlatmıştır:

“Türbe ziyareti ruhen rahatlatır, ruhu düzenler. Yani ben ruhen hafiflediğimi hissediyorum. Burada yatan Allah sevgilileri onların yüzü suyu hürmetine dua ediyorum Allah'la bir oluyorsun Allah her yerde gerçi ama manevi açıdan daha yakın hissediyorsunuz tamamen ruhen yakınum.” demiştir. 78 yaşında ev hanımı kadın katılımcı *“Her zaman sıkıldığım durumlarda türbeye gelirim.”* 75 yaşında ev hanımı kadın katılımcı *“Huzur buluyorum ziyarete geldiğim zaman. Huzur buluyorum, dua ediyorum.”*

Türbe ziyaretine gittiğinde kendinde bir ferahlama hissettiğini ve yaşadığı ruh halini tarif edilemez olduğunu söyleyen 31 yaşında ekonomist kadın katılımcı:

“Ferahlıyorum huzurlu hissediyorum zatın yaşarken ki gücü ile de alakalı olduğunu düşünüyorum, hissediyorum. Yani onu burada olduğunu gerçekten İslam'da bağlantısı

kuvvetli olan kişilerin olduğu yerlerde ne kadar kuvvetli yaşadysa ona göre bir maneviyat şey oluyor. Pozitif bir şekilde yani direkt bir ferahlama oluyor ya nasıl anlatabilirim ki direkt geldiğinde öyle hissediyorsun.” cümleleriyle kendini ifade etmiştir.

Türbede ziyaretinde sığınma ihtiyacı içinde olan insan, türbedeki kişiyi bir sığınak olarak görmektedir. 22 yaşında öğrenci kadın katılımcı *“Allah dostu olduğu için bir çocuğun babaya sığınmak gibi burada hissediyorum kendimi.”* demiştir.

Türbe ziyaretini, *“dini bir tedavi, dini bir psikolojik tedavi”* olarak gören 31 yaşında ekonomist kadın katılımcı bunu şu şekilde izah etmiştir:

“Allah inancı varsa o kadar da çok ciddi şeyler olmayacağını geçici olacağını düşünebilirsin derdinin. Kendini etkileyebilirsin bu konuda. Burası çok ayrı bir pozitiflik kattığı için Allah tarafından gelen bir şey tabii bunu kendimize yapabiliriz uygulayabiliriz. Nasıl oluyor yani burası dini bir tedavi dini bir psikolojik tedavi aslında yani türbe ziyareti bana genel olarak olumlu bir ruh hali sağlıyor.”

İnsanlar sevinçlerini ve üzüntülerini türbede yaşar. Türbenin toplumsal bir paylaşım alanı, kültürel bir miras olarak görüldüğünü insanın mutlu veya üzgünken türbe ziyareti yapabileceğini ve bunun katılımcının ruh halinde olumlu bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. 21 yaşında öğrenci erkek katılımcının anlattıkları şöyledir:

“Şöyle sevinçlerini üzüntülerini insanların türbelerde yaşadıklarını görüyordum. Mesela adam hat yazmadan önce gidiyor mezara gömüyor kamışı ondan sonra çok iç içe bir şey var. Ben insanları sevinçlerinde de üzüntülerinde de toplumsal bir paylaşım geçmişi ile beraber yaşama kültürü büyüklere saygı gibi birçok metaforla belki de açıklanabilecek türbe. Ben mesela mutlu olduğumda da giderim, sadece başım dara düştüğünde değil giderim bir turlarım iyi gelir.”

Türbe ziyaretinde kendini yılmış, umutsuz hisseden katılımcı türbenin onun ayağa kalkmasına yardım eden yer olduğunu ifade emektedir. Bu durumla başa çıkmasına olumlu yönden yardımcı olan bu ortam katılımcıya manevi destek sağlamaktadır.

“Benim için böyle bir tutunacak bir dal gibi buraya gelmek. Diyelim ki bir insan kendini bitkin artık her şeyden soğumuş hissedip buraya geldiğimde bana bir destek

verir, ayağa kalkmama yardımcı olur. Daha çok kuvvet verir o maneviyatın beni böyle güçlendirdiğini hissediyorum.” (22 yaşında öğrenci kadın katılımcı)

Türbe ziyaretinin acizlik duygusu içinde velilere sığınmak için yapıldığını ve bunun psikolojik olarak olumlu bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. 21 yaşında öğrenci erkek katılımcı:

“Kişinin acizyeti ile beraber dertleri için Allah'ın bazı şeyler nasip ettiği kullara tutunmak gibi bir mantık var. İnsanlar türbelere geldikleri zaman da o kendi acizyetlerini hissediyorlar. Saygı duygusu, acizlik duygusu uyandırdığını düşünüyorum. Bence bizim Türk aklı ile uyumlu bir şey insanların psikolojisini olumlu etkiliyor.” demiştir.

Türbe ziyaretlerinin insanların ruh halini olumlu etkilediğini düşünen 36 yaşında lojistikçi erkek katılımcı bunu şöyle anlatmıştır:

“Maneviyat hissedince olumlu bir duygu gelişir. Şunu da söyleyeyim türbe ziyaretinin herhangi bir hastalığa şifa olacağını düşünmüyorum. Ancak maneviyatla birlikte insan iyi hissedebilir. Onun dışında olumsuz bir durum olacağını düşünmüyorum. İnsanlar üzerinde nasıl bir etkisi vardır bilmiyorum ama ben genelde olumlu duygu ve hisler hissediyorum.”

Katılımcı insanın türbede yatan zatla beraber yalnız hissetmediğini ve huzurlu olduğunu düşünmektedir. 38 yaşında doktor erkek katılımcı:

“Türbede birinin aracılığıyla Allah'tan bir şey istiyorsun, Allah'a dua ediyorsun, kendi meramını anlatıyorsun. Evde daha yalnız hissediyorsun. Tabii evde de Allah var ama burada mübarek bir zatın aracılığı ile dua etmek daha huzurlu hissettiriyor kendini yani ettiğim dualar.” demiştir.

Türbenin kültürel kodlarımızda var olduğunu, ne kadar gerçekçi bakarlarsa baksınlar türbe ziyaretlerinin insanlar üzerindeki manevi etkisinden bahsetmiştir. 21 yaşında öğrenci erkek katılımcı bu etkiyi anlatırken şöyle söylemiştir:

“Kendi yaşadığı tecrübeyi anlar bir sıkıntısı varsa. Bunu niye öneriyorum genelde böyle yani kültürel kodlarımız böyle ne kadar realist olursanız olun ne kadar materyalist olursa olsun insan türbede bir şeyler hissediyorsunuz manevi olarak. O adam mesela kütüphaneye gittiğinde onu hissetmiyor onu türbeye gittiğinde

hissediyor. Kendi aradığı şeyi başka bir yerde bulamayabiliyor ama türbeye gittiğinde bir Yasin okuyor. Gelip giden insanları görüyor belki kendinden daha kötü insanları görüyor bir rahatlıyor.”

Katılımcı türbede kendini Allah’a yakın hissettiğini ve huzur bulduğunu söylemiştir. 50 yaşında emekli erkek katılımcı:

“Hissettiğim şey anlatılmaz bir bütün, hayatlarının her anları, yaşarken her anları Allah’la birlikte geçen insanlardır bunlar. Ben onları ziyaret ettiğimde onların bizi gördüklerine inanıyorum. Oranın o feyzi, bereketi o maneviyatı çok başka. İnsanın huzur bulmaması imkânsız. İhlasla samimi bir şekilde türbeye gittiğinizde başka bir şey için değil o ihlasla gittiğinizde orada yatan kulların yüzü suyu hürmetine gerçekleşir istekler muhteşem anlatılamaz. Ben türbe delisi biri olarak anlatamıyorum.” demiştir.

Türbe ziyaretinin manevi olarak olumlu değişikliğe neden olduğu görülen 31 yaşında işsiz erkek katılımcı bunu şöyle anlatmıştır: *“Diri olarak baktığı zaman insan oraya bir edeple girer. Orada illa bir yardım için değil. Bir de bazen şöyle haller olur orada içinizde bir açılmanın olduğunu hissedersiniz, bir değişiklik olduğunu bir farklı atmosfere girdiğinizi hissedersiniz.”*

6. Katılımcıların bazılarına göre türbeler, istenilen şey için bütün yollar denendikten sonra çaresizlik anlarında başvurulmuş yerlerdir. Türbe ziyaretini yaptıktan sonra kişiler elinden gelen her şeyi yaptığı hissiyle rahatlama hissederek, tatmin olur. Türbe ziyaretleri ve manevi destek arasındaki ilişki şöyle ifade edilebilir: Türbe ziyaretleri kişilerin çaresizlik anlarında yaşadıkları olayla başa çıkma gücünü artırır, ümitsizlik duygusuna kapılmasını engeller ve katılımcılar bu ziyaretten sonra iyi şeyler beklemeye başlar. Ancak görüşmelerden elde ettiğimiz sonuca göre, dua ve istekler gerçekleşse de gerçekleşmese de türbe ziyaretleri pozitif bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda katılımcıların ifadeleri şöyledir:

31 yaşında ekonomist kadın katılımcı türbede dua ettiğinde kabul olmasa da üzülmediğini, sonucu iyi de olsa kötü de olsa kendini iyi hissettiğini ifade ederek, bu konuda duygu ve düşüncesini şöyle dile getirmektedir:

“Bir de şöyle oluyor ben türbeye geldiğim zaman bir beklentiye giriyorum. Kişiyi vesile kılarak bir dua etme değil de o yol aklına geldi Onu da denedim bu da olmadı, bu da olmadı. Sonra türbeye geliyorum ve hep pozitif oluyorum. Ya sonuç iyi olursa da kötü olursa da ettiğim duadan yani olsa da olmasa da ben kendimi kötü hissetmiyorum.”

Türbede iş bulmak için dua eden 25 yaşında işsiz erkek katılımcı bunun rahatlattığını ve huzur verdiğini ifade ederek *“Türbede dua ederek Allah'tan yardım dileyerek işi için dua edebilir ve işe girebilir. Dua güzel rahatlatır, huzur verir.”* demiştir.

Boşanma konusuyla ilgili türbe ziyaretlerinde bulunan bir yakınından bahseden 31 yaşında işsiz erkek katılımcı,

“Bir abi vardı. Hanımıyla ilgili sıkıntılar yaşıyordu. Büyü vesaire bir şeyler vardı. Beraber gidelim dedi. Gittik. Neyse büyüü bozdurduk, çıktık. Hoca dedi ki, her gün türbe ziyaretine git dedi. Abi 3 ay boyunca nerede ne türbe varsa hepsine gitti. Eğer türbeleri ziyaret edersen hanımın sana geri gelecek, dedi. 2 ay 3 ay boyunca İstanbul'daki bütün türbelere dolaştık. Kıyıda köşede ne kadar evliya kaldıysa hepsine gittik. Böyle durumlarda var yani insan çaresiz kaldığı zaman bu tarz şeylere türbe vesaire artıyor verdiği önem. Bunu yaptıktan sonra psikolojik olarak şunu demek istiyor hal diliyle Allah'ım ben elimden geleni yaptım oraya kadar da gittim bundan sonrası artık işimi hallet.” demiştir.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere türbeler sıkıntılarla başa çıkma konusunda, insanın çaresiz kaldığı anlarda başvurduğu ve medet umduğu yerlerdir.

7. Manevi destek bağlamında dikkat çekilmesi gereken verilerden biri türbeler ve huzur arasında kurulan ilişkidir. 25 katılımcının 19'u türbe ziyaretinde huzur motifinden bahsetmiştir. Türbe ziyaretinde huzurlu hissettiğini ifade eden katılımcılardan bazılarının ifadeleri şöyledir:

“... Türbelerde içinizde huzur oluyor. ... Kalabalıktan uzak kalıyorsun o sessizliği o huzuru hissetmek sestten uzaklaşmak ...” (26 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

“... bu kadar işin peşinde koşturuyoruz ki türbeye gidiyorum rahatlıyorum.” (41 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

“... her seferinde huzur bulmak için türbeye geliyorum. Burada huzur arayan sanki böyle dünyadan uzak bir yer bulmuş gibi gelen insanlar oluyor. Yani orada yatan zatların oraya net bir şekilde huzur verdiğini düşünüyorum.” (26 yaşında öğretmen kadın katılımcı)

“Yani ben ruhen hafıflediğimi hissediyorum burada.” (57 yaşında ev hanımı kadın katılımcı)

“Huzura ermiş, nirvanya çıkmışım gibi. ... huzur dolu bir yer burada iyi hissediyorum.” (30 yaşında yönetici kadın katılımcı)

“İçine girdiğiniz zaman huzurlu hissedilen yer camiden ziyade türbe daha şey yani. Ferahlıyorum huzurlu hissediyorum zatın yaşarken ki gücü ile de alakalı olduğunu düşünüyorum hissediyorum.” (31 yaşında ekonomist kadın katılımcı)

“Bana başka bir huzur veriyor sıkıntım gidiyor diyeyim. Maneviyat istediğinde huzur bulmak istediğinde konuşmak istediğinde bir Allah dostunun yanına gitmek iyi geliyor. Buraya geldiğimde kendimi çok huzurlu çok hissediyorum.” (22 yaşında öğrenci kadın katılımcı)

“Türbelere girdiğim zaman insana hem rahatlık, hem huzur verir.” (78 yaşında ev hanımı kadın katılımcı)

“Dostunuzdur annenizdir özlersiniz hasret gidermek istersiniz onunla sohbet etmek istersiniz ya ben de öyle oluyor yani kendimi huzurlu hissediyorum.” (37 yaşında moda tasarımcısı kadın katılımcı)

“Huzur buluyorum dua ediyorum ondan sonra kendimi iyi hissediyorum.” (75 yaşında ev hanımı kadın katılımcı)

“... bazen de huzur için gittiğim olur.” (21 yaşında öğrenci erkek katılımcı)

“... huzurlu hissediyorum özellikle buraya geldikten sonra.” (50 yaşında doktor erkek katılımcı)

“Feyzi bereketi o maneviyatı çok başka insanın huzur bulmaması imkânsız.” (50 yaşında emekli erkek katılımcı)

“Burada huzurluyum, maneviyat var burada.” demiştir. 34 yaşında mali müşavir erkek katılımcı, “İçerisi çok güzeldi bu kadar huzurlu olacağımı hissetmemiştim güzel oluyor yani rahatladım çok iyiydim.” (30 yaşında inşaat işçisi erkek katılımcı)

Sonuç olarak günlük hayatta birtakım sıkıntılar yaşayan insanlar, böyle durumlarda, hayatın olumsuzluklarını aşmak veya gelecek kaygısını yenmek için maddi çabanın yanı sıra manevi çaba da göstermek isterler. Bu bağlamda türbe ziyareti bu tür manevi bir çaba olarak değerlendirilebilir. Birey kutsal kabul ettiği bir mekânda bulunma duygusuyla rahatlar ve sıkıntılı durumdan kurtulmaya çalışır (Köse ve Ayten 2010: 53).

BÖLÜM V

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma, türbelerle manevi destek arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını araştırmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre türbe ziyaretleri insanların hayatlarında dönüm noktaları olan olaylar (evlilik, ölüm, doğum, hastalık, boşanma vb.) ve sıkıntılı zamanlarında yaşadıkları olayları kutsal olanla ilişkilendirmeye destek vermesi bakımından manevi destekle ilişkilidir. Türbeler insanların kutsalın varlığının somut bir şekilde hissettiği mekanlardır. Türbeler, dertleşme, sıkıntılarla başa çıkma, kişilerin Allah'la, kendisiyle ve çevresiyle kurduğu ilişkiyi etkilemesi yönüyle manevi destek mekanlarıdır.

Türbeler kadın, erkek her yaş ve meslek grubundan, toplumun her kesiminden insanın ziyaret mekânı; her türden dilek ve isteğin, kutsal bir mekânda ifade edildiği yerlerdir. Bunun yanı sıra insanların sıkıntılar, hastalıklar, maddi, manevi istekleri için gittikleri sosyolojik ve psikolojik fonksiyonları olan yerlerdir. Bulgulara göre türbeler, kişilerin sevinçlerini de üzüntülerini de yaşadıkları, toplumsal bir paylaşım alanı ve kültürel bir miras olarak görülmektedir. Bu ziyaretler insanlara dini ve manevi açıdan değişim ve dönüşüm imkânı tanımaktadır.

Türbe ziyaretleri insanların sıkıntılı zamanlarında rahatlamak için gittikleri ziyaret yerleridir. Örneğin kendini yılmış ve umutsuz hissettiğinde türbenin ayağa kalkmasına yardım eden bir mekân olduğunu ifade eden katılımcılar, türbe ziyareti sıkıntısıyla başa çıkmasında yardımcı olarak manevi destek sağlamaktadır.

Türbeler, ziyaretçiler için sosyal bir alanlardır. Türbelerdeki bu sosyal çevre, sosyal destek ortamına dönüşebilmektedir. Türbede diğer insanlarla tanışmak, dertleşmek, onlara yardım etmek, onlara iyi gelmek kişiye sosyal destek sağlamaktadır. Türbede görme engelli bir amcaya kitap okuyarak kendini iyi hissettiğini ifade eden, anlam

arayışını diğer insanlara yardım etmek ve Allah rızasını kazanmak olarak ifade eden katılımcı, türbeleri, anlam arayışına bir cevap olarak görmektedir. Türbe ziyaretleri sosyal destek sağlaması, anlam arayışına cevap vermesi kişinin iyi oluş halini olumlu yönde etkilemekte ve manevi destek sağlamaktadır.

Türbe ziyaretleri insanların sıkıntılılarıyla başa çıkmasının yanı sıra yaşadıkları olayları kabullenmesine de destek olmaktadır. Dua ve istekler gerçekleşse de gerçekleşmese de pozitif bir etkiye sahip olması, türbe ziyaretinin insanların yaşam olaylarını kabullenmesine destek olması yönüyle manevi destekle ilişkisini göstermektedir. Yapıcı'ya göre bunun nedeni inancın güven verici bir fonksiyonu olması ve kişiye manevi destek sağlamasıdır. İnsan sorunlarıyla başa çıkmada tanrıyla iş birliğine dayalı bir ilişki içinde olduğunda tanrının onun yanında olduğunu, yalnız olmadığını bildiğinde sıkıntılı durumların, her türlü kaygının ve korkunun üstesinden gelmesi kolaylaşır (2013: 116).

İnsanlar sıkıntılı zamanlarında türbeye daha fazla gitmekte, türbelerde ibadet ve dua ettiklerinde rahatlama hissetmektedir. Türbeler, insanların yaşadıkları sıkıntılarla başa çıkmalarına yardımcı olan, ölümü ve dünyanın geçiciliğini hatırlatan, dertleşerek ve dua ederek rahatlama sağlayan mekanlar olarak manevi destek sağlamaktadır. Bulgular araştırmanın varsayımlarının tamamını doğrulamaktadır. Tüm bu bulgular türbeler üzerine literatürde yapılan çalışmalardaki, insanların hayatlarında dönüm noktalarında ve sıkıntılı zamanlarında yaşanan olayları kutsal olanla ilişkilendirme isteğiyle türbe ziyaretleri arasındaki ilişki, türbelerin, kutsalın varlığının somut bir şekilde hissedildiği mekanlar olması, türbelerin kadın, erkek her yaş ve meslek grubundan, toplumun her kesiminden insanların ziyaret mekânı olması, türbelerin insanların sıkıntılı zamanlarında rahatlamak için gittikleri ziyaret yerleri olması bulgularıyla örtüşmektedir.⁴ Örneğin Köse ve Aytan (2018), türbe ziyaretlerinin

---

⁴ Bkz. Köse, A. ve Aytan, A. (2018). *Popüler Dindarlık*, İstanbul: Timaş Yayınları, Köse, A ve Aytan, A. (2010). *Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*, İstanbul: Timaş Yayınları, Tuncer, M. (1996), *Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Sebepleri ve Tezahürleri* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Tez Koleksiyonu (35691), Altan, A. (2007), *Beykoz Yuşa Türbesi Bağlamında Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Yönden İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Tez Koleksiyonu (35691). Günay, Ü. (2003). "Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2/15. Kimya Z. (2019). *Din Sosyolojisi Açısından Türbe Ziyaretlerinin Anlamı Üzerine Bir Araştırma (Veysel Karani Türbesi Örneği)* (Yüksek

psikolojik etkisini çok boyutlu bir şekilde ele aldıkları çalışmanın bulgularıyla bu çalışmanın bulguları türbede edilen duanın umut vermesi, kutsal bir mekânda bulunmanın verdiği huzur ve türbeye gelen diğer insanların verdiği sosyal destek bulgularıyla örtüşmektedir. Yeğin'in çalışmasında ziyaretçilerin kendilerini sıkıntılı ve stresli hissettikleri zamanlarda türbe ziyareti yaptıkları bulgularını destekleyen bulgulara ulaşılmıştır (2015: 292). Elmacı'nın türbelerin özellikle bir güçlük veya sıkıntıdan kurtulmak için ziyaret edildiği bulgularıyla örtüşen veriler elde edilmiştir. Aynı bu araştırmanın varsayımlarından olan zamanda türbe ziyaretlerini gerçekleştirdiğinde kişilerin kendilerini daha iyi ve huzurlu hissetmeleri bulgularıyla ve türbe ziyaretlerinin ruh haline olumlu etkisi bulgularıyla da örtüşen sonuçlara ulaşılmıştır (2017:97).

Netice itibariyle, bu nitel araştırmadan elde edilen verilere göre türbeler ve manevi destek arasındaki ilişkiyi yedi maddede özetlemek mümkündür:

1. Türbeler dini inançlar doğrultusunda dilek istek, dua, çare arayışı için başvurulmuş yerlerdir. Hastalıklara şifa bulmak, çocuk sahibi olmak, evlilik vb. amaçlarla ziyarete gelen kişiler türbede yatan zatın kendisine yardım edeceğine inanır. Aynı zamanda velilerin ruhlarının yaşamaya devam ettiği inancıyla dilek ve istekleri için de türbe ziyaretlerinde bulunulur. Türbe ziyaretinin dilek ve istekler için değil yalnızca ziyaret için de gidildiği görülmüştür. Bu ziyaretle kişi manevi bir ortamda ibadet ve dua ederek kendini Allah'a daha yakın hissederek rahatlar, huzur bulur, yalnızlık hissinden kurtulur ve türbeden manevi destek alır.
2. Dertleşmek, rahatlamak veya çözüm bulmak amacıyla insanların birbiriyle bir şeyler paylaşması olarak ifade edilebilir. Bireyler türbedeki insanlarla veya türbede yatan zatla dertleşerek rahatlama hissetmektedir. Türbe ziyaretleri, Allah'a sığınarak teselli bulunmasını sağlayarak kişilere manevi destek verir.

Lisans Tezi). Özkan, A. (2009), *Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyolojik Boyutu* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Tez Koleksiyonu (35691).

3. Türbeler, ölümü, dünya hayatının geçiciliği hatırlamaktadır. Bunu hatırlamanın da günlük hayatlarındaki problemler karışışında bir başa çıkma gücü sağladığı söylenebilir. Türbenin ölümü hatırlatması günlük hayatın sıkıntıları karışışında çözüm odaklı olmayı sağlamaktadır. Burada ölümün hatırlamasının kişiye verdiği manevi destek dünyaya dair bütün sıkıntılarının geçici olduğunu hatırlatarak, bu kutsal mekân vasıtasıyla rahatlama sağlamasıdır.
4. Türbedeki manevi ortam, kişilerin ruh hallinde bir değişim yaratmaktadır. Bu değişime örnek olarak öfkeli birinin türbeye geldiğinde ortadaki manevi ortamdan dolayı rahatlatması ve öfkesinin geçmesi verilebilir. Türbe ziyaretlerinde bu değişimlerin nedeni kutsal bir mekânda bulunmanın verdiği huzur ve rahatlama duygusu olabilir.
5. Sığınma ihtiyacı içinde olan insan, türbeyi bir sığınak olarak görmektedir. Bu sığınmayla alınan manevi destek, yaşanan olayların hem olumlu hem olumsuz yönlerini kabul etmek konusunda yardım sağlayabilir (Göcen, 2011: 6). Allah'a ve kadere iman, karşılaşılabilecek her kötülüğün bir anlamı olabileceği inancı teselli verir, kişinin umudunu kaybetmesini engeller hem de olumlu anlamlara dayanarak bireyin kaygı ve korkular konusunda psikolojik olarak dayanıklılık sağlar ve manevi destek verir.
6. Türbeler, istenilen şey için bütün yollar denendikten sonra çaresizlik anlarında başvurulacak yerlerdir. Psikolojik olarak dengede kalmak için yaşadıklarını kaderle ilişkilendirmek kişiye manevi destek sağlar. Türbe ziyaretini yaptıktan sonra kişiler elinden gelen her şeyi yaptığı hissiyle rahatlama hisseder, tatmin olur. Türbe ziyaretleri ve manevi destek arasındaki ilişkinden şöyle bahsedilebilir: Türbe ziyaretleri kişilerin çaresizlik anlarında yaşadıkları olayla başa çıkma gücünü artırır, ümitsizlik duygusuna kapılmasını engeller ve katılımcılar bu ziyaretten sonra iyi şeyler beklemeye başlar.

Sonuç olarak Allah'a sığınarak teselli bulma, rahatlama arayışı olarak değerlendirebileceğimiz manevi destek ile türbeler arasında bir ilişki vardır. Türbeler

insanların sıkıntıları, günlük hayat problemleriyle başa çıkmalarına destek olmakta, kutsal hissetme isteklerine ve huzur arayışlarına cevap vermektedir. İnsanların umutsuzluk, çaresizlik zamanlarında sıkıntılarını kutsal bir alana taşımalarından dolayı umutlarının kaybetmemelerini sağlayan, ümitsizlik duygularından kurtulmalarına yardım eden türbeler psikolojik bir rahatlama ve manevi destek sağlayan mekanlardır.

REFERANSLAR

- Açıkgöz, Ö. (2004). “Türk Müslümanlığının En Belirgin Vasıfları”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Şubat, S.148, s. 159-178.
- Ağılkaya Şahin, Z. (2014). *Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Dini Danışmanlık: Teori-Eğitim-Uygulama*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ağılkaya Şahin, Z. (2017). *Manevi Bakım ve Danışmanlık*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.
- Ak, M. (2012). *Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Türk Popüler Dindarlığı: Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi Örneği*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ak, M. (2018). “Türk Halk Dindarlığı Ve Evliya İnancı: Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.86, s.95-110.
- Altan, A. (2007),). *Beykoz Yuşa Türbesi Bağlamında Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Yönden İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Tez Koleksiyonu (35691)
- Altaş, N. (1999). Hastanelerde Dinî Danışmanlık Hizmetleri: Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma, *A.Ü.İ.F.D*, C. 39, s. 599-659
- Altaş N. (1997). *Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi
- Altaş, N. (2000). Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri *A.Ü.İ.F.D*, C.41, ss.327-350
- Altaş, N. (2012). Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri. N. Altaş ve M. Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri İçinde*, ss.171-186, İstanbul: Gündüz Eğitim ve Yayınları.
- Arslan, M. (2003). “Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması” *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* Sayı:1
- Arslan, M. (2004). *Türk Popüler Dindarlığı*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Arslan, M. (2008). “Gelenek ile Modernlik Arasında Popüler Dinin Değişen ve Değişmeyen Yüzü”, *Eskiye Yaz*, Sayı:10, ss.21-26
- Arslan, M. (2008). “Popüler Dini Yönelimlerin İncelenmesinde Karşılaşılan Güçlükler Ve Çözüm Önerileri” *Değerler Eğitimi Dergisi* C.6, No.15.

- Aslantürk, Z. (2001). *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metot ve Teknikleri*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Atasagun, G. (2006). “Ziyaret Fenomeni”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.21 Bahar, s.33-60.
- Apak, H. ve Erdem , M. (2019). Hastanede Çalışan Sosyal Çalışmacı ve Manevi Destek Personeli Arasındaki İşbirliği: Sorunlar ve Öneriler, Editörler: Ayten, A., Ekşi, H., Zengin, M., N. Tınaz Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İstanbul: Dem Yayınları
- Artun, E. (2018). “Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri, Öğretiler, Dinler” ErişimAdresi:http://www.turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanc_sistemleri.pdf
- Aydın, G. (2015). Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler (Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya Sığınmak*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, A.(2017). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları*, İstanbul: Dem Yayınları
- Bal Koçak, D. (2015). *Çocuk Hastalara ve Yakınlarına Uygulanan Manevi Bakım (Hollanda Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Baltacı, A. (2019). “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.5, S.2, ss. 368-388.
- Baş, S. (2017). “Manevi Danışmanlıkta Duanın Bir Destekleme Metodu Olarak Kullanımı”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt-Sayı:52* ss.161-198.
- Belen, F. Z. (2014). *Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Boratav, P. N. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*, 3. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Böke, K. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Canel-Çınarbaş D. and oth. (2013). “Visiting Shrines: A Turkish Religious Practice and Its Mental Health Implications” *International Journal for Advancement of Counselling*, 35.
- Canel-Çınarbaş, D. (2015) “İslami ve İslam Öncesi İnançlar ve Psikoloji: Türkiye’de Yerel Sağlık Yöntemleri Bağlamında Türbe ve Hoca Ziyaretleri”, *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 2(1), 27-39.
- Cebeci, S. (2012). *Dini Danışma ve Rehberlik*, Ankara: DİB.

- Cimente, G.(2002) *Yaşam Sonu Bakım* İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri s.125-135
- Creswell, J. W.(2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Mesut Bütün ve Selçuk B. Demir, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çağlan, K. (2019). *Psikolojik Hastalıkların Yanlış Yorumlanması ve İnanç Eksikliği Olarak Damgalanması Sürecinde Manevi Destek İhtiyacı* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Çelik, C. (2004), “Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği”, *Çanakkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.4, S.1 Ocak-Haziran, s.213-239.
- Çelik, A.A. (2013). *Türbe Mekânı Türbe Kültürü*, (Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkunsever, A. (2016). *Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik (Yetiştirme Yurdu & Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği)* (Doktora Tezi) Uludağ Üniversitesi.
- Dilmaç, B. Ekşi, F. Ve Şimşir, Z. (2016). *Psikolojik Danışma Deneyimi Yaşayanların Dini Başa Çıkma, Psikolojik İyi Olma Ve Affetme Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler: Bir Model Örneği*, Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Cilt: 1 İstanbul: Dem Yayınları
- Doğan, M. (2017). Hastane Örneği Üzerinden Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(2), 1267-1304.
- Durkheim, E.(2011). *Dini Hayatın İkel Biçimleri* , 2. bs. çev. Fuat Aydın, Ankara: Eskiye Yayınları.
- Dursun, H. (2011). *İslamiyet ve Türkler*, İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık.
- Düzgüner, S. (2013). “*Maneviyat Algısı ve Diğerkamlıkla İlişkisi: Kan Bağışi Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Düzgüner, S. (2016). *Nereden Çıktı Bu Maneviyat :Manevi Bakımın Temellerini İlişkin Kültürler Arası Bir Analiz* Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Cilt I İstanbul: Dem Yayınları s.20:33
- Düzgüner, S. ve Soykök M. (2020). *Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Ekşi, H., Kaya, Ç. ve Çiftçi, M.(2016). Maneviyat ve Psikolojik Danışma. H. Ekşi ve Ç. Kaya (Ed.), *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma* İçinde ss.13-28.
- Eliade, M. (2005). *Dinler Tarihi*, çev. Mustafa Ünal, Konya: Serhat Kitabevi.

- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları.
- Elmacı, L. (2017). *Ziyaret Fenomeni ve Din (Kastamonu Şeyh Edebalı Türbesi Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdem, M. ve Kesgin, B. (2017). Manevi Destek Uygulayıcılarının Manevi Destek Hizmetlerine İlişkin Görüşleri. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(15), ss. 124-140.
- Erdoğan, O. (2013). *Aziz Mahmut Hüdayi Ve Türbesi Etrafındaki Folklorik Unsurların İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren H., Gözaydın, N. vd. (1988). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Esen Ateş, N.(2019), “Sosyal Destek ve Dini Başa Çıma: Şehit Aileleri ve Gaziler Örneği” *Tokat Gaziosmanpaşa University Journal of Faculty of Theology*, Cilt: VII, Sayı: 1, ss.73-100.
- Esendir, N. (2016). *Sağlık Çalışanlarının Maneviyat ve Manevi Bakım Algısı*, İstanbul Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Gashi, F . (2016). Dua Ve Hayat Memnuniyeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ve Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği) . *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 25 (2) , ss.1-29.
- Gider, Ş. (2009). *Halk Dindarlığının Bir Göstergesi Olarak Adak ve Ziyaret Fenomeni*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Göcen, G.(2011). “Türkiye’de Din Psikolojisi Çalışmalarında Dindarlık Kaygı İlişkisi”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:15 S.46
- Güç, A. (1998). “Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı”, *Dinler Tarihi Araştırmaları-I*, Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayıncılık.
- Güleç, C. (2000). “Anadolu Kültüründe Hastalık Sağlık Kavramlarına Transkültürel Bakış”, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3(1): 34-39.
- Gülmez, Ç. ve Yenen, H. (2020). *Kadın Konukevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Günay, Ü. (2003). “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2/15, s.5-36
- Günay, Ü., Güngör, H., Taştan, Vahap, A.ve Sayım, H. (2001). *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

- Gürsu, O. ve İşbilen, N. (2020). *Bağımlılara Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Han, A. (2016). Diyanet İşleri Başkanlığının Hastanelerde Yürüttüğü Manevi Destek Hizmetleri. A. Ayten, M. Koç ve N. Tınaz (Ed.), *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt-II* İçinde ss. 91-107, İstanbul: Dem Yayınları.
- Hökelekli, H. (2009), *Din Psikolojisi Yazıları*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Hüdai, A. M. (2005). *Divan-ı İlahiyat*, haz. Tatçı, M. ve Yıldız, M., İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- Işık, Z. (2016). “*Bebek Kaybı Yaşayan Ailelere Yaz Sürecinde Manevi Danışmanlık Neden Gerekli?*” Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Cilt: 2 İstanbul: Dem Yayınları
- Işık, H. ve Karaman, K. (2020). *Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- İşbilen-Esendir, N. & Kaplan, H. (2018). Sağlık Çalışanlarının Maneviyat ve Manevi Destek Algısı: İstanbul Örneği. *EKEV Akademi Dergisi*, 22(73), 317-332.
- Kahvecioğlu Karaca, F. (2010). *Din Hizmetlerinde Dini Danışma ve Rehberlik* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi
- Kandemir, Y. (2013) . “Ziyaret”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.44, s.496-498.
- Karabacak, M. K. (2015). *Aile İçi Çatışma ve Anlaşmazlıkların Çözümünde Dini Danışmanlığın Önemi*. (Yüksek Lisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Karaca, F. Ve Acar, M. C. (2016). *Bireysel Psikolojik Danışma Sürecinde Danışanın Dini Kaynaklarının Kullanılması Üzerine Bir Vaka Örneği*, Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Cilt: 1 İstanbul: Dem Yayınları
- Karagöz, S. ve Gümüş Böke, E. (2020). *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Karagül, A. (2012). Manevi bakım: Anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi (Hollanda Örneği). *Dini Araştırmalar*, 15(40), 5 - 27.
- Kavas, E. & Kavas, N. (2015). Hastalarda Manevi Bakım İhtiyacı Konusunda Doktor, Ebe ve Hemşirelerin Manevi Destek Algısının Belirlenmesi: Denizli Örneği. *Turkish Studies*, 10(14). 449-460.
- Kaya Göktepe A. ve Coşkunsever, A. (2020). *Çocuk Evi Çocuk Evleri Sitesi ve Çocuk Destek Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetler*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları

- Keskin, M. (2004). "Gelenek ve Modernlik İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış: Keçeci Baba Türbesi Örneği", *Dini Araştırmalar Dergisi*, c.6 S.18, s.89-10.
- Kılınçer, H. (2017). *Tıp, Psikoloji ve İlahiyat Öğrencilerinin Türkiye'deki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamalarına Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi.
- Kıyak, A. (2012). "Halk Dindarlığı Bağlamında Kutsal Mekân Anlayışı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.1, S.2/2, s.159-181.
- Kimya Z. (2019). *Din Sosyolojisi Açısından Türbe Ziyaretlerinin Anlamı Üzerine Bir Araştırma (Veysel Karani Türbesi Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi).
- Kitapçı, Z. (2004). *Türkler Nasıl Müslüman Oldu?* Konya: Yedikubbe Yayınları.
- Klavuz, M. A. Ve Klavuz E. (2016). *Yaşlanma Döneminde Kayıplarla Başa Çıkma Manevi Danışmanlık Hizmetlerinin Önemi*, Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Cilt: 2 İstanbul: Dem Yayınları
- Koç M.(2005). "Ruh Sağlığı İle Dini Başa Çıkma Metodu Olarak Dua Ve İbadet Fenomeni Arasındaki İlişki Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım" *Ekev Akademi Dergisi* Yıl:9, S.24, ss.11-32.
- Koç, M. (2012). "Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık İle İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma-II", *Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, (Din Psikolojisi Özel Sayısı)*, C.12, S.2.
- Koç, M. (2016). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Program Önerisi. A. Ayten, M. Koç ve N. Tınaz (Ed.). *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II* içinde ss. 321-371, İstanbul: Dem Yayınları.
- Köse, A. ve Küçükçan T. (2000). *Doğal Afet ve Din Marmara Depremi Üzerine Psiko Sosyolojik Bir İnceleme*, Ankara: İSAM Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Köse, A ve Ayten, A. (2010). *Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köse, A. ve Ayten, A. (2018). *Popüler Dindarlık*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köylü, M. (2010), Ruh Sağlığı ve Din: Batı Toplumu Açısından Bir Değerlendirme, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 23, ss. 65-92.
- Köylü, M. (2016), Teoriden Pratiğe Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Samsun Örneği , Editörler: Ayten, A., M. Koç, N. Tınaz, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Cilt-I* (65-99), İstanbul: Dem Yayınları.

- Kula, N. (2006). “İstenmedik Ve Beklenmedik Olaylarla Karşılaşan Bireylere Yönelik Moral ve Manevi Desteğin Önemi” *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* Sayı:2
- Kula M. N. ve Sel, S. (2020). *Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Mardin, Ş. (2016). *Din ve İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mollaoğlu, H. (2013). *Hastane Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım: New York Healthcare Chaplaincy Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Ocak, A. Y. (2013). *Türkler Türkiye ve İslam*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2011). *Babailer İsyanı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1992). *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ok, Ü. (1997). *Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Ok, Ü. (2007). “İnanç ve Bakım Danışmanlığı Bir Model Geliştirme Denemesi”, *Birinci Din Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Cilt II, s, 557-574.
- Okyay, N. (2008). *Hemşirelerin Maneviyat ve Manevi Bakıma İlişkin Düşüncelerinin Belirlenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi) Cumhuriyet Üniversitesi.
- Otto, R. (2014). *Kutsal'a Dair*, çev. Sevil Ghaffari İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Oymak, İ. (1996). “Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Üzerine Bir Araştırma”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.287- 298.
- Özdoğan, Ö. (2005) *İsimsiz Hayatlar Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş* Ankara: Lotus Yayınları
- Özdoğan, Ö. (2009). “Hastalıklara Manevi Psikolojik Yaklaşım”, *IV. Din Şûrası Tebliğ Ve Müzakereleri*, Ankara
- Özdoğan, Ö. (2012). Palyatif Bakımda Manevi Yaklaşım, I. *Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı Tebliğ Kitabı*, ss.42-49.
- Özdoğan, Ö. ve Yağlı, N. (2019). Gaziler ve Yakınlarının Manevi Bakım İhtiyaçlarının Belirlenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma, *Journal of Analytic Divinity Cilt/Vol:3, Sayı/Issue: 2, 2019, ss/pp.67-100.*
- Özdoğan, Ö. (2019). Değer Odaklı Manevi Güçlenme ve Bakım Programının Geliştirilmesi ve Uygulanması. Güngör, Ö. (Ed.), 5. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi* içinde ss. 907- 91, Üsküp: Uluslararası Balkan Üniversitesi.

- Özkan, A. (2009), *Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyolojik Boyutu* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Tez Koleksiyonu (35691)
- Özkan, A. (2017). Hastanelerde Sunulan Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Bir Araştırma. A. Ayten (Ed.), *Manevi danışmanlık ve rehberlik teori ve uygulama alanları* içinde (s. 61-101). İstanbul: Dem Yayınları.
- Özkan, A. ve Ayten, A. (2020). *Hastanelerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Öztürk, M. (2013). “The Pre-Islamic Religion Concept of Turks and Gok Tengri Religion”, *History Studies*, Volume:5/2 , s.327-346.
- Parladır, H. S. (2010). *Heterodoksi Türk Halk İslam'ı ve Evliya Kültü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pınar, Z.(2013). *Duanın Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Polat, K. (2007). “Kırgızistan’da Dini Günler ve Bayramlar”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*
- Sayın, E. (2012). “Tasavvuf Ve Psikoloji Açısından Doğanın Terapik Etkileri” *Batman University Journal Of Life Sciences*, Volume 1, Number 1, ss. 423-431.
- Selçuk, A. (2010), “Horasanda Eren Anadolu’da Evliya: Acısu Sıraç Köyü Örneğinde Kahraman Atalar Kültü”, *Milli Folklor*, 22/87, 2010
- Sezen, Y. (2004). *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Seyyar, A. (2009). “Dünya ve Türkiye Uygulamaları Açısından Manevî Bakım”, *Özürlüler İdaresi Raporu*, [http://www.sosyalsiyaset.net]
- Seyyar, A. (2010), *Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, İstanbul, Rağbet Yayınları.
- Söylev, Ö. F. (2014). *Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkânları ve Yöntemleri (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)* (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Subaşı, Z. (2018). “Kültürel Psikoloji Bağlamında Yerel Sağaltım Yöntemleri” (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sülü, E. (2006). *Yoğun Bakımda Yatan Çocuk Hastaların Annelerinin Manevi Bakım (Spiritüel Bakım) Gereksinimleri* (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi.
- Şirin, T. B (2013). *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli* (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi.

- Şirin, T. (2016). *Manevi Danışma Ve Rehberlikte Yeni Bir Model Önerisi İ.H.S.A.N. Modeli Ve Vaka Sunumu*, Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Cilt: 1 İstanbul: Dem Yayınları
- Takmaz, Z. (2015). *Psikolojik Danışma Etkileşiminde Maneviyata Bakış: Nitel Bir Çalışma*, (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Tanman, M. B. (2013). *Aziz Mahmud Hüdayi Külliyesi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c.4, s.340-343.
- Tansel, F. A. (1967). “Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî”, Ankara: *AİFD c.XV S.I*, s.1-42.
- Temiz, Y.E. (2014). *Yetişkinlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*, (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Tezeren, Z. (1987). *Aziz Mahmut Hüdayi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tuncay, T. (2007). “Kronik Hastalıklarla Baş Etmede Tinsellik”, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, S.2 ,s.13-20.
- Tuncer, M. (1996), *Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Sebepleri ve Tezahürleri* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Tez Koleksiyonu (35691)
- Tümer, G. (2013). *Din*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c.9, ss.312-320.
- Usta, Z. (2018). *Türkiye’de Hastanelerde Manevi Destek Hizmeti* (Yüksek Lisans Tezi) Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Ülken, H. Z. (1969). “Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Türklerin İzleri”, Ankara: *AÜİFD.*,XXVII.
- Ülken, H. Z. (2003). *Anadolu’nun Dini Sosyal Tarihi*, çev. Ahmet Taşgın, Ankara: Kalan Yayınları.
- Yapıcı, A.(2003). “Fiziksel ve Sosyal Hadiselere Sebep Atfetmede Dinin Rolü”, *Çanakkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:3 S.1,
- Yapıcı, A.(2007). *Ruh Sağlığı Ve Din*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2012), “Geleneksellik ve Modernlik Arasında Sıkışan Gençlerde Din ve Dünyevileşme”, *Din ve Hayat*, 5(25), s.46-50
- Yaran, C.S. (2009). *Dini Tecrübe ve Meunet, Sıradan İnsanların Sıra Dışı Dini Deneyimleri*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Yeğin, H.İ. (2015). “Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Sebepleri: Hayrettin Tokadi Türbesi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/1,

- Yel, A. M. (2002). Türk İslam'ı, *İslamiyat*, c.5 S.4 Ekim-Aralık, ss.163-170
- Yel, A. M. (1995). "İslam'da Büyük ve Küçük Gelenekler", Çev. Ali Coşkun, *Bilgi ve Hikmet*, Bahar/1995 S.10, ss.40-63
- Yılmaz, E. (2009). *Türbe Ziyaretlerinin Fert Üzerindeki Etkileri (Bilecik Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yılmaz, E. (2017), "Türbe Fenomeni Üzerine Psiko-sosyolojik Bir Araştırma", *Edebali İslamiyat Dergisi*, c.1, S.2, ss.17-41.
- Yılmaz, H. K. (2013). *Aziz Mahmud Hüdayi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c.4, ss. 338- 340
- Yılmaz, H. K. (1999). *Aziz Mahmud Hüdayi ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul: Erkam Yayınları.
- Yılmaz, H.K. (2004). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Yılmaz, M. ve Okyay, N. (2009). "Hemşirelerin Maneviyat ve Manevi Bakıma İlişkin Görüşleri", *Hemşirelik Araştırma Geliştirme Dergisi*, S.3, s,41-52.
- Yılmaz, S.(2012). *Türbe Ziyaretlerinin Sosyolojik Anlamı*, (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

EKLER

EK A

SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

S.1. Cinsiyetiniz?

- a) Kadın b) Erkek

S.2. Yaşınız?

- a) 18-25 b) 26-35 c) 36-45
d) 46-55 e) 56-65 f) 66 ve üzeri

S.3. Medeni Durumunuz?

- a) Evli b) Bekâr c) Eşi Ölmüş
d) Boşanmış e) Ayrı yaşıyor f) Diğer

S.5. Eğitim Durumunuz?

- a) Okur-yazar değil b) Okur-yazar c) İlköğretim mezunu
d) Ortaokul mezunu e) Lise mezunu f) Üniversite mezunu g)
Y. Lisans mezunu h) Doktora mezunu i) Diğer

S.6. Mesleğiniz?

- a) İşçi b) Memur (üst düzeyde/ yönetici) c) Memur (orta
düzeyde) d) Esnaf-Zanaatkâr e) Emekli f)
Çiftçi
g) Öğrenci g) Öğretmen-Öğretim Üyesi h) Sanayici, Büyük
Tüccar
ı) İşsiz / Çalışmıyor i) Serbest Meslek j) Ev Hanımı

S.7. Nerede yaşıyorsunuz? Bu türbe ziyareti için nereden geldiniz

EK B

MÜLAKAT FORMU

1. Bugün buraya ne için geldiniz? Nerden aklınıza geldi burayı ziyaret etmek?
2. Türbe dendiğinde aklınıza ne geliyor?
3. Aziz Mahmut Hüdai'yi tanıyor musunuz, bu türbeyle ilgili neler biliyorsunuz?
4. Başka bir türbeye değil de neden buraya geldiniz? Buraya gelmenizin özel bir nedeni var mı?
5. Başka türbeleri de ziyaret eder misiniz? Mesela hangi türbeleri ziyaret edersiniz?
6. Türbe ziyaretlerine gelmeye ne zaman ve nasıl başladınız?
  - a. Ailenizden, tanıdıklarınızdan birisi önerdiyse önerirken türbeyle ilgili nelerden bahsetti?
7. Bu türbeye ne sıklıkla geliyorsunuz?
8. Genellikle ne zaman ve hangi durumlarda türbe ziyaretleri yaparsınız?
  - a. Kendinizi nasıl hissettiğinizde türbe ziyaretinde bulunursunuz?
  - b. Maddi, manevi sıkıntı için veya dua etmek için neden buraya geliyorsunuz?
  - c. Bu ziyaret size iyi geliyor mu? Sizi rahatlatıyor mu?
  - d. Sıkıntılarınıza başa çıkmanıza yardımcı oluyor mu?
  - e. Kendinizi iyi hissettiğiniz zamanlarda da türbeye gelir misiniz?
9. Kendinizi türbede ruhsal olarak nasıl hissediyorsunuz?
10. Maddi manevi bir sıkıntınız olduğunda neler yaparsınız?
11. Türbede dua ederken nasıl isteklerde bulunursunuz, ne için dua edersiniz?
12. Dua etmek dışında türbeye başka hangi sebeplerle gelirsiniz?
13. Sizce türbede dua etmekle başka bir yerde dua etmek arasında nasıl bir fark var? Dualarınızı neden burada ediyorsunuz?
14. Sizinle aynı türden problemleri olan veya türbeye sizin gibi dua etmek için gelen insanları görmek size neler hissettiriyor?
  - a. Burayı yakın çevreniz veya arkadaş grubunuzla ziyaret ediyor musunuz?
  - b. Burada edindiğiniz bir sosyal çevre var mı?
15. Türbeye gelen diğer insanlarla sohbet ettiyseniz veya ediyor olsaydınız onlarla neler konuşturdunuz?
16. Sizce türbe ziyaretleri insanların sıkıntılarıyla başa çıkmasını olumlu olumsuz nasıl etkiliyor?

- a. Sorunlarla başa çıkmada inancınızdan destek alır mısınız? İnancınız nasıl bir destek sağlar?
17. Türbe ziyaretiyle ilgili bir deneyiminizden bize bahseder misiniz?
18. Türbeye geldiğinizde oluşan dini, duygu ve düşünceleriniz nelerdir? Ne gibi değişiklikler hissediyorsunuz?
19. Eve döndüğünüzde bu ziyarette bulunmuş olmak size nasıl hissettiriyor?
20. Yakınlarınıza, arkadaşlarınıza maddi manevi sıkıntıları olanlara türbe ziyaretine gitmesini tavsiye eder misiniz? Neden?
21. Genel olarak hayat memnuniyetinizi nasıl değerlendirirsiniz?
22. Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Teşekkür ederiz.

EK C

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

İbn Haldun Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrencisi olan Naile Gül Narçın Demir tarafından gerçekleştirilen “*Türbe Ziyaretleri ve Manevi Destek İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Aziz Mahmut Hüdai Türbesi Örneği*” konulu araştırmaya katılmak üzere davet edilmektesiniz. Bu çalışmanın amacı, türbelere gelmenin, dua etmenin, dilek istekte bulunmanın, bağış yapmanın vb. ziyaret edenlere manevi destek yönüyle bir etkisinin bulunup bulunmadığını ve türbelerle manevi destek arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını ortaya koymaktır. Sizinle bir mülakat görüşmesi yapılmak istenmektedir. Görüşmeci olarak verdiğiniz bilgilerin sizden başka üçüncü bir kişiye verilmeyeceğini, kimlik bilgilerinizin kesinlikle açıklanmayacağını garanti ediyorum.

Mülakat Türkçe hazırlanmış olup ortalama 30 dakika sürmesi beklenmektedir. Görüşme ses kayıt cihazıyla kaydedilecektir. Katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalıdır. Katılmak istemezseniz bu konuda size herhangi bir baskı veya ısrarda bulunulmayacaktır. Görüşmenin herhangi bir aşamasında görüşmeden vazgeçebilirsiniz. Araştırmayla ilgili tüm metodolojik ve etik konular aynı üniversitede öğretim üyesi olan Prof. Dr. Hasan Kaplan tarafından da izlenmekte ve denetlenmektedir.

Naile Gül Narçın Demir tarafından yapılacak bu görüşmeye katılmayı ve bu görüşmenin ses kaydına alınmasını kabul ediyorum. Yukarıdaki izin beyanını okudum. Buna göre kimliğim ve verdiğim tüm bilgiler gizli kalacaktır. Görüşmeyi kabul ediyorum ancak bu görüşmenin herhangi bir aşamasında görüşmeden vazgeçebileceğimi de belirtiyorum.

Görüşülen: ..... (İmza)

Tarih: .....

Araştırmacı: ..... (İmza)

Tarih: .....

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyad:

Naile Gül NARÇIN DEMİR

Eğitim:

2013 – 2018 İlahiyat Lisans, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

2018 – 2021 Din Bilimleri Yüksek Lisans, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye